Felix Timmermans

viața pasionată a lui adriaen brouwer

Editura Meridiane

Viața pasionată
a lui
Adriaen Brouwer

BIBLIOTECA DE ARTĂ
BIOGRAFII. MEMORII. ESEURI

Felix Timmermans
ADRIAEN BROUWER

Felix Timmermans

viața pasionată a lui adriaen brouwer

Roman

În românește de
SOFIA MARIAN

Cu o postfață a Editurii

EDITURA MERIDIANE
București, 1972

Pe coperta I:

BROUWER — *Scenă rustică* (fragment)
Foto: Preiss & Co. Ismaning

Pe coperta a IV-a:

Adriaen Brouwer (detaliu), gravură
după un desen de VAN DYCK

Capitolul I

Iată-mă, zăcînd la azilul săracilor, învins de soartă.

Simt că am să crăp aici ca un cîine. Bun rămas viață și artă !

Cît mă privește, fie și așa. Mai bine să te îngroape tînăr și plin de foc, decît să zaci bătrîn și neputincios, cu gîndul la sicriu.

Viața este o supă în care fierb patru oase cu măduvă : băutura, dragostea, tutunul și arta ! Și din ele mi-am luat ce mi s-a cuvenit. Le-am gustat din plin. Să fi trăit oare greșit ? Să-l lăsăm pe bunul Dumnezeu să hotărască. Acest fel de a trăi îl aveam în sînge. Orice om are cîte o sminteală și fiecare din noi poartă cu el o piatră pe inimă. Ascultăm de gîndurile noastre nebunești și facem totul ca să nu simțim greutatea pietrei ce ne apasă. Aveam un suflet cam nepăsător. Mi-era poate necesar pentru arta mea, ca și pentru Rubens înfocatul său orgoliu. Cusururile noastre sînt o parte a forței noastre.

Dacă m-aș fi străduit cît de puțin, aș fi putut trăi ca un domn distins cu guler de dantelă, m-aș fi însurat cu avere, aș fi zămislit copii, adunînd din plin glorie și bunuri pămîntești. Aș fi dus viața unui om avut care a știut să se descurce. Desigur, poți trăi cum îți place cînd ți-ai făcut un rost.

Așa ceva nu-i de mine. Sînt făcut din alt aluat. Un imbold neînfrînat de libertate și răzvrătire clocotea în sufletul meu. Doream lacom fapte mari,

bucurii năprasnice. O nostalgie adîncă după un nu știu ce mă stăpînea. Și apoi, Doamne, eram cuprins de o văpaie care îmi dogorea ființa toată, aveam o poftă pătimașă de a picta, de a picta veșnic. Venisem pe lume tocmai într-o astfel de epocă încîlcită, într-o țară siluită pînă la distrugere de acest bigot din Spania care domnea peste meleagurile noastre.

Tatăl meu își clădise cuibul într-o ulicioară sărăcăcioasă din Audenaarde. O ! frumos ținut de dealuri pe fluviul Schelde cel argintiu și luminos ! Frumos ca și covoarele țesute acolo.

Tata era un desenator de covoare destul de bun și se pricepea să îmbine culorile, dar și mai bine se pricepea să bea bere. Ba mai intra și în banii cîștigați cu greu de mama, care zi de zi lucra de zor cu mult curaj la dantele, încovoiată peste perna cu ciocănele.

El nu vroia să simtă greutatea ce-i apăsa inima și s-a prăpădit înecîndu-și amarul în băutură.

De ! berea din Audenaarde nu trebuie să se rușineze în fața celui mai bun vin. Berea din Audenaarde ! Dobîndită acolo, fermentată acolo și băută pe loc. De culoare închisă, sclipitoare ca bronzul topit. Mîncarea și băutura te fac să vibrezi ca un clopot care răsună cu dangăt profund ; simți că-ți tihnește pînă în vîrful degetului mic de la picior...

Împlinisem pe atunci vreo șaisprezece ani și aveam doi frați mai tineri ca mine.

Îl ajutasem pe tata cîte puțin la desenatul și pictatul păsărilor, al nelipsitului „corn al abundenței“ și alte fleacuri. Și-acum îi duceam meșteșugul mai departe.

Căci m-am născut înzestrat cu talent. De mic, în timp ce prietenii mei erau preocupați de ștrengăriile inerente vîrstei, ședeam cufundat ore întregi asupra desenelor sau amestecam culori. În lungile seri de iarnă la lumina singurei noastre luminări, mîzgăleam pe hîrtiuțe fel de fel de imagini copiate după cărți, sau desenam turnurile din orașul nostru, frumoasa noastră primărie, co-

paci şi omuleţi, ca orice copil care are o înclinaţie pentru desen.
Şi acum stam şi-mi pierdeam vremea cu aceste desene pentru covoare. Dar asta nu-i treabă de o zi întreagă ; din cînd în cînd mai vindeam cîte unul micilor ţesători care lucrează ani de zile după acelaşi model. Timpul liber îl foloseam oferind ţărăncilor bogate şi femeilor înstărite din împrejurimi, dantelele lucrate de mama. Astfel scoteam mai mult cîştig decît dacă ar fi lucrat pentru vreun negustor.
Chiar dacă trebuie s-o spun singur : eram un băiat drăguţ, şi mai apoi am devenit un tînăr zvelt şi frumos, bun de gură, cu mintea ageră şi uneori iute la mînie.
Femeile bogate spuneau despre mine : — „Arată ca un prinţ !“, dar în ciuda ochilor mei frumoşi, aceste mironosiţe care-şi dădeau aere de profet, ştiau veşnic să se tocmească şi să-mi ciupească din preţ, astfel că trebuia să ne mîncăm pîinea noastră cea de toate zilele, fără unt, şi o înghiţeam greu, cu noduri, de parcă era iască.
Colindam pe valea Scheldei peste dealuri, din sat în sat, pe orice vreme, cînd ici cînd colea, şi în fiecare săptămînă cu cîte o iubită nouă. Doamne, ce bine era să petreci o noapte minunată sub cerul liber şi să te trezeşti cu rouă pe gene. Te simţi vînjos, plin de vlagă, zbîrnîind ca o coardă de arc. De mic aveam poftă să fug de acasă. Dar cum să pleci cînd mai ai o mamă !
Cînd am împlinit doisprezece ani am luat-o din loc cu nişte saltimbanci, dansatori pe sîrmă şi înghiţitori de săbii ; patru zile am umblat cu ei, pînă adînc în Valonia. Ce viaţă, frumoasă şi liberă ! Acasă viaţa e închistată, ca într-o clepsidră ; aici — o împrăştii ca sămînţa aruncată păsărilor.
Acest veşnic „trebuie“ atît de prostesc ! Trebuie asta, trebuie aia. De-aş fi rămas pe loc nu aş fi devenit decît o zdreanţă, bună de îmbrăcat o sperietoare de ciori.
Dar ochii spălăciţi ai mamei, cu privire de cal blînd — la ai tatei nu mă gîndeam — mă pri-

veau într-una, fără dojană, fără mîhnire, dar atît de insuportabil de matern, încît plecam capul și mă întorceam spășit acasă, unde palmele și ghionturile mă îndepărtau din nou, și mai violent, de căminul meu sărăcăcios. Și, într-o frumoasă zi de vară, un an după moartea tatii, cînd umblam așa fără țintă și mi-era amar în suflet, a răsărit deodată steaua vieții mele. Omului i se mai face și sete, iar apa de izvor nu e chiar întotdeauna ce-i trebuie ; așa că iată-mă într-o cîrciumă, în fața unei căni ce-mi promitea fericirea mult visată, iar acolo, pe perete, atîrnau două stampe de un anume Pieter Bruegel.

În ulicioara noastră nu se aflase de numele lui. Pe acolo s-a pomenit de un oarecare prinț al artei anume Rubens, „cel mai mare pictor al lumii".

Stampele reprezentau două bucătării, una îmbelșugată și una sărăcăcioasă. Le cunoașteți. În cea sărăcăcioasă este primit nesătulul cel gras, iar din cea îmbelșugată este izgonit acela care de foame s-ar cățăra și pe pereți.

Parcă primisem o lovitură puternică cu un ciocan de lemn — așa mi s-au deschis ochii.

Doamne, în viața mea nu ți-am prea adus mulțumiri, dar în noaptea aceea nu am mai putut dormi de atîta recunoștință. Zăceam treaz, zbuciumat și priveam spre stele.

În ziua următoare, am alergat într-o suflare înapoi la aceste stampe și am lucrat ore întregi cu răbdare, copiindu-le.

Eram speriați cu toții, cei din jur și chiar eu însumi de atîta exactitate ! Aș fi putut să le vînd pe loc. Dar nu le-aș fi dat nici pentru o șuncă întreagă ! Purtam desenele cu mine, mereu, în cutia unde țineam dantelele mamei, ca pe drum să mă pot bucura privindu-le.

Acum vedeam. Găsisem firul ce avea să mă îndrume spre opera vieții mele. Am început să-i desenez pe chefliii și fumătorii din cîrciumi, pe vagabonzii de pe drumuri și oamenii fără căpătîi din ulicioara noastră. Nu mă mai puteam opri. Toată viața mea, și în toate cele, fusesem delăsă-

tor, dar în arta mea, niciodată. Eram cît se poate de precis și de meticulos — ca o bigotă la spovedanie. Munca pe care o făceam era rostul și crezul meu. Tremuram s-o execut bine, dar fără grabă. Dacă aveam timp să desenez doar un nas, mă mărgineam la nasul acela, dar îl făceam bine. Totuși, cînd vroiam, și cînd era absolut necesar, puteam să fac o schiță cu repeziciune nemaipomenită, așa cum prinzi musca la început de octombrie. E adevărat însă că dăruiam apoi cu ușurință desenele mele oricui, căci mai toate erau desenate pe dosul unor modele vechi de covoare, hîrtia fiind scumpă. Le dăruiam dacă plăceau. Uneori le vindeam pe o lețcaie și mai cu drag pe o cană de licoare înmiresmată și sclipitoare de la noi, din Audenaarde.

Astfel, în scurt timp, prin cîrciumi și pe la casele țăranilor, se puteau vedea desenele mele. Dar omul e nesătul. Abia îmi picase norocul în hambar și mă și uitam după colț, să văd dacă mai vine cumva vreo căruță...

Mi-am băgat singur în cap că se va întîmpla ceva mare și frumos în viața mea, ceva care îmi va înălța tinerețea sus și falnic ca un vîrf de munte. Așteptam să vină de departe — poate de la curcubeul care-și făcea boltă peste tot ținutul nostru presărat cu mori de vînt ; așteptam minunea să urce scările pe întuneric și speram s-o găsesc în liniștea bisericilor, unde, în fața tablourilor cu sfinți mă simțeam cam stingher. Ar fi trebuit să fie ceva năpraznic și totuși să-mi aducă liniște. Ceva fără chip și nume, dar mai copleșitor decît aerul și decît apa.

Și într-o seară s-a întîmplat ! După o zi irosită prin hoinăreală stăteam pe malul Scheldei și priveam frumoasa lună care se ridica pe cer, cînd deodată am auzit pe cineva urcînd dealul în urma mea. O țărăncuță cu o capră îndărătnică după ea.

— Așa tîrziu, copilă dragă ?

— Viu cu ea de la țap, — răspunse ea simplu și prietenos, vrînd să treacă pe lîngă mine.

— Nu ți-e teamă, așa singură ? Fetița ridică doar din umeri...
Nici un răspuns. Asta îmi convenea, căci capra nu vroia să mai miște nici măcar un picior.
— De mine nu trebuie să-ți fie frică, nicicum.
I-am spus cum mă cheamă, ce fac și unde locuiesc. Nu știu ce m-a cuprins atunci deodată, dar doream să-i dobîndesc încrederea. Eram emoționat pînă în adîncul inimii.
— Mișcă ! țipă ea la capră.
— Dar nu vezi, copilă dragă, că ea vrea să se întoarcă ?
Fata mă privi cu dispreț. Măi, ce ochi frumoși și negri avea ! Ce perlă era ! Capra m-a ajutat. Nu s-a urnit din locul ei.
— Văd eu că tot ți-e frică.
Am apucat frînghia și i-am dat un picior caprei că animalul a sărit singur înainte.
— Și dacă îndrăznește cineva să-ți vorbească, îi sparg scăfîrlia !
— Merg eu și singură, dă-i drumul !
Dar nu i-am dat drumul, precum vă și închipuiți. În tăcere am mers împreună pe drum. Trebuia să trecem printr-o pădurice. Acolo era liniște, liniște de tot. Îmi bătea inima. Plănuisem ca aci în pădurice s-o iau drăgăstos în brațe. Dar acolo, devenisem mai liniștit decît însăși păduricea. Mă cuprinsese ceva tainic și sfînt. Of ! cum poate, așa deodată, să te cuprindă dragostea. De obicei, îmi venea destul de ușor ; ici colea, peste tot, aveam cîte o iubită ; dar ca în seara aceea — o dragoste atît de profundă și de sfîntă — nu simțisem încă niciodată. Pe neașteptate se născuse în mine ceva pur și minunat. Nu, aceasta nu izvora doar din mine ; acum erau forțe superioare în joc. Uneori se întîmplă astfel de minuni. Și după ce am ieșit din pădure am întrebat-o oftînd :
— Locuiești departe de aci, Marieke ?
— Nu mă cheamă Marieke.
Deodată îmi trecu ceva prin minte :
— Stai pe loc, Marieke ! Trebuie să-ți arăt ceva.
— Nu vreau să văd nimic.

Am oprit capra şi am scos desenele după Bruegel din cutia mea cu dantele, precum şi alte foi pe care desenasem între timp, portretele unor vagabonzi şi al unui şarlatan. Le-am arătat Mariekei în puternica lumină a lunii, şi i-am explicat ce reprezentau. Ea le-a privit cu o căutătură dintr-o parte, fără să mişte capul nici cît un fir.

— Frumos. Şi acum lasă-mă să plec!

A spus : „Frumos". Da, aşa a spus, „frumos".

— Mă fericeşti, Marieke !

— Nu mă cheamă Marieke ; spune-mi Isabela.

Gheaţa se spărsese ! Vedeţi, noi bărbaţii uităm mereu că, în timp ce în noi fierbe, şi în ele se porneşte un clocot. Şi totuşi ai întotdeauna o surpriză, cînd descoperi ce se petrece.

Am luat din nou frînghia în mînă, însă, cu bună ştire, am apucat şi mîna ei.

— Dă-mi drumul !

— Aşa o ţinem mai bine, Isabela.

Să-i dau drumul, nici vorbă. Ea suspină, un suspin prefăcut. S-a resemnat deci. Şi dacă cumva ar fi vrut să se împotrivească, aş fi bătut-o, atît de puternică şi violentă devenise dintr-o dată dorinţa mea. Ne-am oprit.

— Ciudat, draga mea, că nu te-am mai văzut pînă acum !

— Eu te-am văzut !

I-am povestit cît de greu trebuie să muncească mama şi cît de chinuită era viaţa noastră. Mergea cu capul plecat şi părea că ascultă.

Şi apoi, aşa dintr-o dată, am întrebat-o :

— Ai mai iubit vreodată, Isabela ?

— Dar tu ? m-a întrebat şi ea de îndată.

— Adeseori, Isabela, foarte des... Acum însă, aş vrea să-ţi spun ceva. Nu, n-am să-ţi spun. Tot n-ai să mă crezi !

— Dacă am crezut ce-ai spus, voi crede şi ce-ai să-mi mai spui, nu-i aşa ?

Întrebarea avea ceva cald şi bun ca un cozonac cu stafide. Şi atunci am izbucnit : „— că niciodată, pe nimeni nu am mai iubit atît de subit, atît de mistuitor. Nu te cunosc ; nu ştiu cine eşti ; dar adineauri, cînd te-am văzut mi s-a părut că

totu-i doar lumină. Dacă mi-ai spune să merg cu tine în lumea largă, nu m-aş mai întoarce niciodată acasă... Dar bineînţeles că tu nu mă crezi..." Un zîmbet uşor ca o suflare îi lumină gura strălucitoare. Am mers mai departe în tăcere. Simţeam că eram pe calea cea bună. Norocul se apropia. Şi totul îmi era prielnic, liniştea de pe cîmp şi de pe dealuri, lumina lunii care parcă broda fire de argint în priveliştea albastră, iar eu ţineam norocul cu mîna, cu mîna mea pe a ei.

Nu-mi puteam lua ochii de la ea. Avea ceva spaniol în fiinţa ei ; ochii aceştia, vioiciunea ei neprefăcută, mersul atît de mîndru. Of ! obraznicii ăştia de spanioli, peste tot se găsesc urme ale invaziei lor. Dar sînt atît de frumoase că aproape îţi venea să le mulţumeşti că s-au revărsat asupra ţării noastre. În orice caz eu le mulţumeam pentru că exista Isabela.

Încet şi-a ridicat ochii spre mine şi a arătat în jos, spre vale.

— Eu acolo stau. Rămîi cu bine !

— Cu bine, Isabela.

Fără să ştiu de ce, eu care de obicei nu prea mă încurcam, nu găseam alte cuvinte, de emoţionat ce eram !

Luna i se reflecta în ochi ; păreau nişte nestemate. Se vedeau în ei lucruri de obicei tăinuite. Oglindeau oare sufletul fetei ?

Vedeam cum ezită puţin, apoi m-a întrebat din inimă plină de încredere : — Dacă te-aş crede Adriaen, ce s-ar întîmpla ?

Am luat-o în braţe, i-am zmuls băsmăluţa, şi părul ei negru şi aspru s-a revărsat peste mîna mea. I-am rezemat capul de pieptul meu şi ea m-a privit cu scîntei în ochi şi plină de dorinţă. În ochi ca aceştia te poţi îneca ; sînt ochi ce te pot duce la păcat.

Dădui drumul la frînghie, ca să-i pot lua minunatul cap în mîini. Ea mi-a oferit obrazul şi tocmai cînd să-i dau o sărutare ca lumea — nimic

nu ne mai stătea în cale — cineva de jos a strigat cu mîinile pîlnie la gură: „Isabela, nu vii acasă ?“

— Mama mea !

Şi ţşt ! se strecură din braţele mele şi alergă, cu capra după ea, la vale.

— Pe mîine ! i-am strigat.

— Da ! răspunse ea.

Dar cui: mamei sale sau mie ? M-am năpustit în prima cîrciumă din drum să iau o duşcă mare în cinstea norocului ce în sfîrşit apăruse: Isabela !

Şi de-ar fi să mai trăiesc o sută de ani — nu vreau să sper — nu voi uita niciodată acel val de fericire care a trecut atunci peste mine şi nu îl uit fiindcă nu s-a împlinit niciodată. Căci în viaţă, tocmai lucrurile care ne lipsesc ne menţin tineri şi ageri şi ne îmboldesc să ne străduim pentru a le obţine.

În seara aceea n-am mai băut. Nici nu intrasem bine în cîrciuma „La Lebăda“ cînd cîrciumarul m-a strigat, iar nevasta a cotcodăcit şi ea:

— Măi Adriaen. azi a trecut pe-aici un domn bogat ! Frans Hals, mare artist, pictor din Olanda. El însuşi ne-a spus cine e. Gras ca un butoi, îmbrăcat în catifea şi dantele, a venit într-o caleaşcă minunată trasă de doi cai. A dus un tablou la castelul de lîngă Musikberg. A văzut desenul pe care-l am de la tine şi a strigat încît să-l audă cu toţii: „Cel ce a desenat asta, e un om mare !“ După ce i-am povestit totul despre tine, a mai strigat o dată: „Pe băiatul acesta îl vizitez mîine ! Numai şaisprezece ani şi desenează atît de bine ! Îl iau cu mine în Olanda. Fac din el cel mai mare pictor al vremurilor noastre.“ Şi multe altele de felul acesta. Un bărbat mărinimos acest domn Frans Hals ! Mi-a spus că e originar din Antwerpen, pornit dintr-o cîrciumă, ca şi mine. Şi a dat de băut la cine a intrat... Şi cît poate să înfulece ! A înghiţit aproape jumătate de şuncă şi jumătate duzină de căni cu bere de a noastră, din Audenaarde...

Nu-l mai ascultam. Tremuram tot. Cred că mă înțelegeți. Frans Hals! Cel mai mare pictor al Olandei. De fapt, încă nu auzisem de el vreodată, dar să vii aici cu o caleașcă din Olanda ca să livrezi o singură pictură! Și unul ca el vroia să mă ia în Olanda!

Ardeam ca o flacără în timp ce alergam spre casă.

— Mamă, plec! I-am spus toată povestea și ea m-a ascultat cu gura căscată.

— Nu pleci! Nu vreau să pleci! În țara răzvrătiților [1]) — niciodată! Ia fă curățenie pe aci, ca să arate ca lumea, cînd o veni!

Așa sînt mamele. S-a și pus pe treabă. I-am ajutat și am căutat desenele aruncate prin toate ungherele, pentru ca mîine să-i pot arăta toată forța talentului meu.

În noaptea aceea nu am închis ochii. Aveam să devin celebru! Cel mai mare pictor al lumii întregi, așa spusese Hals. Da, da, al lumii întregi; căci cu cît era el mai celebru, cu atît mai mare deveneam și eu. Îl și vedeam în imaginația mea pe acest domn Frans Hals cu gulerul său alb și mare ca o piatră de moară, gras, roșu, umflat de atîta mîncare bună, un cap de porc zîmbăreț pe o tavă albă. Și totuși un băiat de treabă, o inimă de aur, căci vrea să mă ia cu el.

În ziua următoare cînd mama mea a povestit cele întîmplate, ulicioara noastră a intrat în mare fierbere. Pînă atunci talentul meu nu-mi adusese din partea vecinilor decît priviri strîmbe. Acum ajunsesem în ochii lor mare pictor. Veneau să-mi ureze călătorie plăcută: „Păcat că pleacă tocmai în țara răzvrătiților“ spuneau ei.

— Acolo cel puțin nu sînt canalii spaniole! am strigat, — nici Inchiziție, acolo se trăiește liber și independent! Acolo nu ești stors ca aci!

---

[1]) Este vorba de regiunile nordice ale Țărilor de Jos (Olanda), răzvrătite, în secolul al XVI-lea, împotriva Papei și a tiraniei lui Filip II al Spaniei. Răzvrătiții (considerați „eretici“ de Biserica catolică), ca și adepții lor din Flandra, rămasă sub ocupație spaniolă, se numeau „calici“ (din „les gueux“, în franceză) (N.r.r.)

— Tacă-ţi gura ! mă ameninţă mama. — Veşnic o faci pe deşteptul ! Ai să sfîrşeşti pe rug !

— N-am să le dau prilejul ! O şterg înainte să pună ei mîna pe mine. Dincolo ai voie să spui ce vrei !

Apoi mi-am adunat tot curajul şi, îmbrăcat în hainele de duminică, m-am aşezat la colţul străzii şi am aşteptat. Căci uliţa noastră era prea îngustă pentru o caleaşcă. Cîţiva prieteni stăteau la pod, de unde puteau să vadă trăsura încă de departe. Aşa se făcu amiază, dar pe drum nu se zărea nici ţipenie.

Probabil că-şi umple mai întîi burta la castel. Pe la ceasurile patru încă nu sosise. Admiraţia vecinilor scădea. Şi cînd s-a lăsat de seară, au început să-şi bată joc de mine. „I s-a urcat la cap ! Ăsta ne păcăleşte pe toţi !" Eu însă a trebuit să mă stăpînesc, să rămîn pe loc, îmbrăcat cum eram în hainele mele de duminică. Doar nu puteam să-l întîmpin pe domnul Frans Hals cu pantalonii rupţi şi cu petice albastre pe deasupra. Într-un tîrziu prietenii mei au apărut alergînd. „Vine ! Vine !"

Toată ulicioara s-a adunat grămadă la colţ. Îmi curgea sudoarea pe frunte auzind cum se apropie caleaşca. Adio, Isabela ! Îi voi scrie o scrisoare frumoasă în care să-i explic totul şi mai ales îi voi da speranţe. Iată şi caleaşca ! Venea în goana cailor. Mi se părea că se apropie un înger — dar îngerul trecu pe lîngă mine.

Îmi crăpă inima de ruşine şi de umilinţă. Şi în timp ce în jurul meu auzeam rîsete, am văzut în interiorul caleştei două doamne şi un domn gras cu guler cît roata morii, care vorbeau şi rîdeau împreună. El era !

— Aici ! strigai eu. Aici trebuie să vă opriţi ! Dar ei trecură mai departe.

— Aici ! Aici !

Strigătul meu desnădăjduit era parcă un cîrlig de undiţă care se prinsese de caleaşcă şi mă tîra după ea. Am alergat în urma ei.

La piață i-am ajuns din urmă. Am alergat pe lîngă roți arătînd spre mine și strigînd : „Eu sînt Adriaen Brouwer. Adriaen ! Băiatul cu desenele de la «Lebăda» !“
Vizitiul tocmai încerca să dea cu biciul în mine, cînd deodată am văzut o mînă grasă care-mi aruncă la picioare o monedă de aur.

Aproape că m-am prăpădit de spaimă. Am rămas țintuit locului , dar am ridicat moneda, probabil fiindcă eram obișnuit cu sărăcia. Îmi pierdusem oare de tot mințile ? Am aruncat moneda pe caldarîm înjurînd violent. Apoi am strigat : „Știucă grasă ce ești ! Nu se află un cerșetor în fața ta ! Găluşcă nereuşită ! Măzgălitor nesuferit !“
Dar caleașca trecuse de-acum prin piață.
Am început iar să alerg, mai mult ca să arunc o piatră în caleașcă decît să pot pleca cu ei. Dar cînd am ajuns și eu în fața porții orașului, caleașca gonea departe pe drumul mare.

Atunci am tras o porție serioasă de plîns. Minunea atît de așteptată ! Îmi venea chiar să rîd. Era gata să dea peste mine, nu să mă ducă cu el !

Dar pentru nimic în lume nu-mi venea să mă întorc la noi în uliță ! Lasă-i să creadă că m-a luat cu el. Le voi arăta eu lor !

Între timp a răsărit luna. Mi-am amintit fără să vreau de Isabela cea cu ochii negri. De ieri, din cauza acestei canalii de Frans Hals, gîndurile mele se îndreptaseră doar foarte puțin către ea. Dar acum, cînd totul se sfîrșise, mi se umplea din nou inima de căldură și recunoștință pentru cealaltă minune, cea care încă nu se împlinise pe de-a-ntregul — Isabela.

Știam : dincolo, pe malul celălalt al Scheldei, sub clar de lună, stătea fata aceea modestă, dar sigură pe ea, și mă aștepta.

Poate că nici ea nu dormise toată noaptea, poate că tremură de dor, sperînd să trăiască un vis frumos. Parcă ce altceva dorește omul ? Îi spuneam în gînd : „Poate că nu te voi mai revedea niciodată, Isabela, dar vinovat este doar umflatul acela.

Nu ştiu ce se va alege din mine. Dar îţi promit : Plec în Olanda ca să-i trag o palmă pe obrajii lui graşi, umezi şi unsuroşi. Altfel nu-mi găsesc liniştea !“

Am lăsat luna în spatele meu şi am pornit spre Nord.

Capitolul II

Cînd te-ai pornit să tragi o palmă cuiva, drumul pare mai lung ca oricînd. Cu timpul mai şi uiţi cu ce scop ai pornit. La început am întovărăşit un tocilar. Avea o mutră roşcovană de şoricel, pe care apoi am pictat-o deseori din memorie. Dormeam prin grajduri şi prin hambare, sau ne petreceam noaptea, cu mai mare plăcere, în văgăunile secrete ale fumătorilor. Tocilarul era un sclav al fumatului ; el ascuţea cuţite şi fura pui numai ca să-şi potolească patima. Cunoştea peste tot cîrciumile şi speluncile unde se putea fuma. Tot de la el am învăţat şi eu să fumez şi cu siguranţă că m-aş fi prăpădit de tînăr, dacă nu l-ar fi băgat la închisoare, pentru că-i muşcase nasul unuia care vroise să-i fure tutunul...

. . . .

Pe tocilar l-am părăsit zăcînd la margine de drum şi, disperat, am pornit mai departe. Doream tutunul şi-mi dădeam în acelaşi timp osteneală să nu-l găsesc. De dragul artei mele.

Cîndva voi fi şi eu celebru, o spusese chiar Frans Hals ; asemenea cuvinte îţi merg la inimă şi răsună ca muzica de orgă. Gîndul acesta m-a salvat atunci. Conştiinţa acestei chemări, simţămîntul valorii mele, nu în ochii oamenilor — nu m-am sinchisit cîtuşi de puţin de părerea lor — dar faţă de mine însumi : siguranţa că pot să pictez !

Aveam destul timp. Sînt de părere că timpul le rezolvă pe toate. Astfel totul se coace mai bine şi atunci e luat în seamă.

Nevoia arzătoare de băutură, tutun și iubire pe care o aveam pornea din simțurile mele și cu un pic de bunăvoință aș fi putut s-o astîmpăr. Nevoia de a picta pornea însă din sufletul meu. Trebuia să pictez ; mă silea ceva pe dinăuntru, mă tiraniza și chinuia, mă fericea. Pentru asta mă aflam pe lume. Asta mi-a dat tot timpul vieții puterea să las de o parte tutunul, băutura și iubirea — pentru cîte un timp.

Căci vin uneori clipe cînd dorința de a picta se potolește, cînd vîna, elanul, se-nmoaie și simțurile încep să te zgîndăre, să te mistuie. Și nu poți ocoli la nesfîrșit să nu te „mistui". Te cutremuri cînd vezi un gît de femeie gol, tremuri numai la gîndul lui ; nu mai poți să vezi paharul nici plin, nici gol ; adulmeci tutunul și amețești. Să cazi nu-i nimic, dar cum să te ridici iară !

Aceste izbucniri pasionate îți trezesc iar inspirația și dorul de a te cufunda în pictură.

Astfel a știut arta să mă păstreze, căci altminteri m-aș fi dus de rîpă cu zece ani mai devreme.

Toată toamna și toată iarna am umblat, colindînd de colo-colo. Și iată-mă umblînd cu un șarlatan vagabond, care vindea ierburi zise din India, ca leac pentru lehuze, contra bătăturilor și a pietrelor la bășică ; apoi m-am alăturat unui cîntăreț, cu care am mai compus și cîntece, bineînțeles cu ascunse ironii la adresa Spaniei ; aveam o voce limpede, amplă și cîntam din lăută. După aceea am lucrat cu unul care „citea" în urină, știind să vadă în ea ce aveai în măruntaie ; iar mai apoi la un prezicător care vindea pulbere din stele căzătoare, zicînd că aduce noroc în dragoste. Am umblat și cu un teatru ambulant. Mai tîrziu am lucrat iarăși pe cont propriu : „Oameni buni, priviți, iată balsamul minune găsit în palatul lui Carol cel Mare. El l-a adus din Țara Sfîntă, unde a luptat. Acest balsam este preparat din ierburi care cresc în groapa în care a stat înfiptă crucea iubitului nostru Domn și Mîntuitor", și așa mai departe.

Vindeam cu o repeziciune nemaipomenită. Oamenii înghițeau toate prostiile ; și cu cît o faci mai

pe misteriosul şi pe nebunul, cu atît e mai bine. Şi nu cumva să dai marfa ieftin! Aşa am făcut bani ca să-mi cumpăr ulei şi culori. Vopseaua de ulei — cea mai mare minune a lumii!

Eram prieten cu tot soiul de precupeţi şi negustori de mărunţişuri, de vînzători ambulanţi, de hoinari şi alţi golani. Oameni fericiţi, filozofi, poeţi, care ştiu că oamenii doresc să fie înşelaţi, îi înşală cu plăcere trăgînd şi profit din treaba asta. Sînt nişte biete păsări călătoare care zilnic au alt cuib ; nu cer bogăţii şi nici o viaţă rînduită. Oameni crescuţi în ploaie şi vînt, sînt plini de umor şi de idei năstruşnice, iar graiul lor e zemos, bun la gust ca ouăle cu slănină.

Ah, cu cîtă plăcere stăteam cu ei, şi dacă nu mi-ar fi dogorît în piept flacăra artei aş fi fost şi eu unul dintre ei, un frate vesel, ghicitor în urină sau actor ambulant.

Spre mine sclipea însă din depărtări steaua artei mele.

Nu uitasem Arta. Desenasem toate mutrele întîlnite, sau pictasem pentru o cană cu bere, o strachină cu supă sau pentru o pereche de ghete uzate. Astfel degetele mele nu şi-au pierdut îndemînarea.

Greu m-am zbătut să trec iarna ; dar în primăvară mergeau toate atît de prost, încît peste tot se vorbea de foamete. Aşa m-am angajat ca frate laic, fireşte însă că după postul mare, la o mănăstire de lîngă Dendermonde. Însă după patrusprezece zile de purtat sutană, păsările au început să ciripească atît de frumos, morile să-şi învîrtească aripile atît de vesel, încît n-am mai putut rezista acolo şi am şters-o încă în aceeaşi noapte cu legăturica mea sub braţ. Spre Antwerpen. În chip de călugăr cerşetor !

O sutană ca asta face minuni. Nu trebuie decît să întinzi mîna şi să le spui ţăranilor că te vei ruga mult pentru ei. După o oră poţi să şezi, să joci zaruri lîngă o cană bună de bere.

Nici n-am sosit bine la Antwerpen şi am întîlnit-o pe Ursula, o fată de pe la noi. Îngerii noştri

păzitori — căci altfel nu se poate — ne-au făcut să ne întîlnim într-o ulicioară din port. Ne știam de mult — fusese un fel de dragoste din copilărie.

— Te-ai făcut călugăr, Adriaen ?

— Ca să scap de ploaie !

A trebuit să-i povestesc multe despre acasă.

— Ia spune-mi, Ursula, cunoști tu pe la noi pe una Isabela ?

Da, o cunoscuse pe vremuri.

— Nu sînt eu tot atît de frumoasă ca Isabela ?

— Mai frumoasă !

Slujea în cîrciuma „La Asul de Treflă" și vroia să propună să fiu și eu angajat, deoarece tocmai aveau nevoie de o slugă. Numaidecît am aruncat sutana peste gard. Un fel de a spune că, de fapt, am vîndut-o pe bani buni unui negustor de vechituri ; mi-am îmbrăcat iar zdrențele și încă în aceeași zi Ursula m-a băgat „La Asul de Treflă".

Eram un fel de slugă măruntă și iubitul slujnicei. Ne înțelegeam bine, deși Ursula nu era Isabela.

Birtașul unde lucram era celebru pentru plătica prăjită, cu vin alb de Renania.

Omul și-a dat seama de talentul meu ; aveam voie să pictez printre picături în orele mele de lucru ; îmi examina cu atenție picturile, prin palma făcută pîlnie, și-mi spunea : „Tu ai să ajungi un Bruegel !"

Agăța tablourile de pereții cîrciumii și cînd putea vinde cîte unul, împărțeam banii. De acolo, din cîrciuma „La Asul de Treflă" am făcut cunoștință cu arta flamandă în toată bogăția ei. Acolo veneau să mănînce un pește gustos și să ciocnească o cană bună de bere pictorii și maeștrii cîntăreți.

Curînd m-am împrietenit cu Jef șchiopul, un fost elev al răzvrătitului Jordaens, deci și el un „calic"[1] care m-a dus prin biserici și capele, pe la

---

[1] Vezi nota de la pag. 15.

bresle și prin cîteva ateliere să-mi arate lucrări de artă.

Ah, aceste opere ale lui Rubens, Van Dyck, Jordaens și ale celorlalți oameni mari. Ce înjurături evlavioase am mai tras...

„Vreau să ajung să fac și eu așa ceva. Dar altfel !"

Căci totul era pictat dumnezeiește, dar prea măreț pentru mine, prea plin de sfinți, de zei și de zeițe, care se înghesuiau unii într-alții — fiecare din ei vrînd să stea mai în față. Am mai văzut apoi și tablouri reprezentînd nobili, preoți și bogătași. Artă care pute a bani. Natură falsificată. Și totul doar bogăție. Nu puteai descoperi nici urmă de adevăratul nostru popor, nici țărani, nici oamenii de pe străzi, cerșetori sau corăbieri, vînzători ambulanți sau hamali.

Ah, și chiar dacă eram încă prea tînăr și lipsit de experiență, știam totuși foarte bine ce aveam de făcut : să arăt poporul, cît mai de aproape ! Aceasta era bucuria mea, chemarea mea și intenția mea. Eram de unul singur. De-ar mai fi trăit marele Bruegel, cel mai mare dintre toți pictorii flamanzi ! Dar acest uriaș al imaginației era mort de mult și uitat. Atunci cînd le arătam domnilor artiști, care se delectau la noi mîncînd plătică cîte ceva din lucrările mele, mă băteau pe umăr, a consolare, dar nu fără să mă aprecieze.

— Destul de vesel, băiete, parcă ar fi de acel năstrușnic Bruegel, dar asta nu este artă. Nu poartă nici o „idee", și pentru ce altceva am mai picta ?!

Blestemați să fiți ! Vă arăt eu vouă că se poate picta fără idei preconcepute, că a picta *viața* răspunde celei mai înalte idei !

Doamne, de aș putea ajunge în Olanda cea pustiită. Acolo se aflau majoritatea artiștilor care pictau fără „idei". Desigur acolo nu mai existau mănăstiri și călugări iar sfinților și profeților li se făcuse vînt de multă vreme. Acolo nu aveai
 decît să pictezi și să interpretezi viața cea de toate

zilele. Într-acolo ducea drumul meu. Acolo se afla sensul vieţii mele. Dar deocamdată trebuia să mă arăt mulţumit cu ce aveam şi nu o duceam chiar atît de prost „La Asul de Treflă", cu slujnica, cu resturile de plătică şi cu vinul rozaliu şi cel alb de Renania. Jordaens, şi el mare amator de plătică, mi-a spus că nu era de mine să mai rămîn aci.

— Cu o asemenea artă, la noi ai să-ţi frîngi gîtul. Du-te în Italia şi lucrează în spiritul cel nou. Cu un astfel de talent şi cu chipul tău cucereşti lumea !

Apoi începu să-l ocărască pe Rubens, şi după ce se enervă şi asudă, îmi şopti : „Să treci o dată pe la mine !"

De ce trebuia s-o spună în şoaptă ? M-am dus o dată la el, ba chiar de trei ori. Ce opere splendide ! Dar de fiecare dată trebuia să aud cum tuna şi fulgera împotriva lui Rubens şi a Spaniei, şi să-l ascult pe un bătrîn, bunicul lui probabil, care citea cu voce tare din Biblie, în timp ce îi picura nasul.

— Alătură-te credinţei noi ! mă ruga Jordaens cu ochii umezi.

Însă noua credinţă vine tot cu interdicţii, ca şi cea veche. Nu merită deci osteneală s-o schimbi. Şi n-am mai pus piciorul pe pragul lui... Şi acest Rubens ! Îl adorau ca nişte mironosiţe bătrîne. La orice ocazie se refereau la el. Totul se învîrtea în jurul lui. Rubens a spus asta, Rubens a spus aia ; Rubens face aşa, Rubens consideră acel lucru potrivit. Nu a existat niciodată unul mai mare, şi nici nu se va mai naşte vreodată unul mai mare. Asta îţi lua tot curajul, de-ţi venea să arunci pensula în canal şi să te faci paracliser.

Rubens însemna măsura, legea. Aerul era plin de el. Rubens era stăpînul şi maestrul şi el aranja toate ploile. El se ducea la Curte, Curtea venea la el. Spania îi aurea pieptul şi buzunarele. Iezuiţii îl copleşeau cu comenzi. Era toboşarul lor cel mai bun. Şi cine era împotriva lui, era socotit eretic. Şi nu era nimeni împotriva lui afară de ereticul Jordaens, numit al doilea Rubens. Doamne

sfinte! Al doilea Rubens! Era cea mai mare ofensă ce i se putea aduce, cea mai mare ruşine şi umilinţă să fie numit astfel. Din pricina aceasta se înfuria atît de tare, încît nu rămînea nici un pahar cu rachiu întreg pe masă. Al doilea Rubens! Era trist să vezi cum şi-o lua la inimă.

— Rubens e Rubens! tuna el. — Iar eu sînt Jordaens! Iezuiţii îi ridică arta în slavă. Eu pictez ca un om liber! Şi cel puţin la fel de bine ca acest înalt demnitar papistaş, care pictează toate carnaţiile la fel. Eu n-am atelierul plin de sîni şi de funduri grase, dar să-ncerce el să picteze o „Suzană" ca a mea!

Din cauza lui Rubens gloria îl ocolea; de n-ar fi fost Rubens, ar fi strălucit. Rubens era umbra ce-i întuneca viaţa.

Este de la sine înţeles că marele Rubens nu ar călca cu picioarele sale delicate într-o cîrciumă pescărească de teapa „Asului de Treflă". Trăia ca un rac de aur în palatul său, înconjurat de dantele, de satenuri roşii şi de săbii strălucitoare. Însă cînd îi priveam operele trebuia să-i admir marea forţă şi să respect cunoştinţele sale în artă.

Nimic nu mă putea bucura mai mult decît o vizită făcută fiului marelui Bruegel; acesta picta cópii după operele tatălui său. Dar pentru mine şi asta era de mare însemnătate, Bruegel! „Purtarea crucii", „Uciderea pruncilor", „Proverbele", serbările şi kermesele şi „Orbii", mai ales orbii! Atît de frumos, atît de viguros, atît de autentic, de profund şi de omenesc. Al nostru cu totul, şi atotcuprinzător. Era un „Columb", un descoperitor al Flandrei...

— Poţi să intri ucenic aici, mi se propunea în diferite locuri.

— Îmi pare rău, sînt în drum spre Olanda. Mă aşteaptă Frans Hals. Nu adăugam însă că nu vroiam numai să pictez, ci să trăiesc acolo şi să pot deveni, după plac, un „calic".

Căci abia la Antwerpen am văzut limpede cît de torturat era poporul nostru de către spanioli, cum

era de stors pînă la ultima picătură, şi asta sub masca pioasă a evlaviei ; pentru că prin aceasta să ne supună, să ne încovoaie. Şi reuşeau. Şi deoarece reuşeau, fierbea în mine ura împotriva lor. Altfel, probabil, nici nu m-ar fi interesat. Cu Jef şchiopul vizitam cîrciumile şi birturile mizere, unde se mai adunau în taină cele cîteva resturi jalnice de răzvrătiţi ; se întîlneau în secret, se şoptea însă în limba borfaşilor şi se compuneau cîntece de ocară. Ce mai rime făceam şi eu cu ei ! Ah, ura asta mă răscolea într-atît, încît uneori nu mai puteam să pictez şi stăteam treaz nopţi întregi. Şi-mi lăsam gura slobodă — nu puteam să tac. Nu.

Jef şchiopul venea, mă ruga şi mă avertiza :

„Adriaen, fii cu băgare de seamă, ţine-ţi limba în frîu, sau te vor încarcera în cetatea spaniolă !"

Mă apăsau prudenţa şi prefăcătoria lor şi nu mai puteam trăi aşa. Aveam nevoie de aer curat. Trebuia să plec spre Nord. Dar îmi amînam mereu, mereu, plecarea.

În cele din urmă mi s-a făcut lehamite ; fără multe fasoane mi-am luat rămas bun de la Ursula, de la Jef şchiopul şi de la „Asul de Treflă", cel faimos prin specialitatea sa de plătică.

În drum, mi-am cîştigat pîinea şi berea cîntînd şi pictînd firme pentru prăvălii. Şi astfel am ajuns la mlaştinile şi la lacurile limpezi ale Olandei.

Acolo era o altă viaţă ! Hotărît şi pe faţă, şi din toată inima, erau împotriva a tot ce venea de la papistaşi şi de la spanioli. La noi acasă oamenii abia murmurau. Acolo însă toţi atacau şi rupeau cu dinţii. Ici-colo se mai lupta cu curaj împotriva spaniolilor. Şi cum se întîmplă de obicei, îşi vărsau focul cu aceeaşi ură, nu se sfiau, nu vorbeau cu mîna la gură, cîntau împreună în cîrciumi şi mai tare decît ceilalţi, cîntau pe vocea întîi şi vocea a doua „Bergen-op-Zoom — ţin-te bine". Îţi vîrau o puşcă în mînă şi erai „calic" ca ei. O porneai tiptil prin păduri şi mocirle, prin ceţurile răcoroase ale dimineţilor şi nopţile tainice, pentru ca apoi, în sfîrşit, să ai ocazia să tragi. Împuşcă-

turile răsună, depărtările rîd. Ha ! Ha ! Oare l-am nimerit pe vreunul ? Să sperăm !

Da, era o viață frumoasă, acest umblet, aceste aventuri ! Să tragi cu pușca, să bei, să cînți, să frigi o pasăre pe un foc de lemne. Să faci incursiuni noi, pasionante pe urma domnilor spanioli. Te simți ca o bucată de glie, de brazdă răsturnată de plug, care se răzvrătește pentru că este rănit și profanat de picioare străine, de venetici, care n-au supt laptele aici. Camarazii mei țineau la mine. Era o încîlceală de oameni diferiți, uniți în aceeași ură ; canalii care înjurau de rupeau pămîntul, eroi cumpătați sau entuziaști cîntăreți de psalmi.

Și chiar dacă trebuie s-o mărturisesc eu însumi, eram tenace și curajos și cu cîntecele și poveștile mele le goneam multora plictisul și moleșeala.

Și totuși între ei și mine era o deosebire. Camarazii spuneau cu toții că se merge împotriva Romei. Eu spuneam că împotriva Spaniei. „E tot aia !" spuneau ei. Eu spuneam că nu era chiar așa. „Eu trag numai în spanioli." Și uneori se iscau certuri violente. Am ajuns la Breda, orașul în care armata protestantă era încercuită și înfometată de către spanioli.

În depărtare se vedea orașul, desenîndu-se clar și încăpățînat pe cer. Prințul neerlandez era pe drum cu provizii și cu o armată numeroasă, ca să-l ajute. Între timp, noi „calicii pădurii" și „calicii mării" stinghereeam comunicațiile spaniole cu Breda.

Ne ascundeam prin păduri și de acolo întreprindeam atacuri periculoase, și dacă cei din sud aveau curajul să cerceteze cuiburile noastre, nu apucau să comunice mai departe. Stăteam culcați la pîndă ore întregi și uneori uitam de ce mai stăteam ; mă bucuram de frumusețea peisajului și mă mîncau degetele de dorința s-o pictez sau mă gîndeam la alte vremuri, la Audenaarde, la mama, la berea cea bună, la o floare pe care nu vrusesem s-o culeg deoarece pe ea licărea o picătură strălucitoare de rouă...

 Și astfel s-a întîmplat la lumina lunii, o lună ro-

tundă şi frumoasă, că mi-au zburat gîndurile la Isabela şi m-am lăsat vrăjit ca de nişte dulci miresme şi nici n-am observat că am fost trădaţi cu perfidie. Am căpătat o lovitură grea între umeri şi m-am rostogolit în rîu.

„Mamă!" Ţin încă minte că aşa am vrut să strig.

Cuvîntul mi-a rămas înţepenit în gîtlej ca o bucată de măr prost înghiţită. Apoi n-am mai ştiut nimic.

Cînd mi-am revenit, a doua zi, am reuşit să strig „mamă !".

M-am tîrît în patru labe departe, departe de tot, pînă la o margine de drum, unde am rămas zăcînd ca să fiu găsit.

Spre seară nişte ţărani m-au încărcat într-o căruţă şi m-au ascuns într-un pod cu fîn. Acolo am zăcut şi am aşteptat ca rana mea să se vindece. Şi ca în multe cărţi frumoase, fiica salvatorului meu venea sus în pod şi-mi aducea supă şi fasole iar eu îi mîngîiam mîna. Nu că ar fi fost ea cea mai frumoasă dintre frumoase — s-au mai înecat şi altele mai frumoase — dar mă veţi înţelege : fără mamă, atît de tînăr şi de singur şi cu atîtea vise spulberate. M-am lăsat prins. Şi apoi, fata mă admira, îmi zîmbea timid, mă lăsa să-i mîngîi mîna, chiar şi braţul. Aşi fi putut s-o trag spre mine, dar m-am gîndit : Nu ! Trebuie să devii pictor !

Arta trece înainte de toate, chiar şi înaintea dragostei. Am zîmbit fetei şi n-am mîngîiat-o decît pînă la cot. Se vedea că-i pare rău. Vroiam să mă însănătoşesc, şi asta repede ; dar dacă mîngîiam mai sus de cot, rămîneam lipit aici.

Dorinţa de a picta se manifesta acum cu toată forţa în mine ; doream să pictez mereu şi fără oprire. Pe veci. Mă asemănam cu un secerător care taie grîul. Sîngele-i zvîcneşte de căldură şi efort. Atunci e cel mai fericit. Cu o rană în spate am pornit, mai pe jos, mai cu o corabie, cîntînd şi desenînd — căci îmi pierdusem culorile — prin frumoasa Olandă, această oglindă a cerului împodobită cu verde şi flori.

Fiind sfătuit de mulţi binevoitori am tras la „Scutul Franţei" la Amsterdam, unde se întîlneau să schimbe o vorbă la o bere, sau la un rachiu, mulţi dintre pictorii cunoscuţi.
Patronul, Van Someren, încercase şi el cîndva să picteze şi avea un fiu care dorea să se afirme în această nobilă artă.

Cu mîndrie mi-a arătat tablourile copilului. Naturi moarte, copiate prost, rigide şi ţipătoare, de cele mai multe ori încununate cu cîte o şuncă.
Se uita la mine şi gîndea desigur că am să exclam un *Ah !* admirativ. Dar nu am articulat nici un cuvînt.

— Toţi artiştii care trec pe aici spun că sînt excelente — m-a informat el provocator. Era de înţeles, fiindcă în asemenea cazuri cînd căpăta răspunsul aşteptat, făcea cinste la toţi.

— Şunca este întotdeauna excelentă — i-am spus eu, — crudă, fiartă, friptă, cu sau fără muştar.
Sîngele i s-a urcat la cap şi şi-a holbat la mine ochii săi mari de bovină.

— Cum găseşti tablourile ? — a insistat.

— Proaste.

Mă aşteptam să-mi arunce cu o cană de bere în cap. Rezultatul a fost însă altul. A început să-i tremure guşa...

— Bea ! — mi-a spus. Am băut. M-a privit nefericit şi apoi a bîlbîit : „Dar ei toţi spun... ei spun că..."

— Cei ce spun aşa ceva nu pricep nici o boabă !

— Dar ce le-o fi lipsind ! îmi cerşi părerea.

Mi-am zis : „Ia să te las să fierbi în sucul tău, găluşcă de grăsime !“ De undeva însă venea miros de gîscă friptă.

— Adu-mi pensula şi vopselele tale ! Mi le-a adus.

— Uite — aşa şi aşa... aici o lumină, acolo o umbră catifelată..., conturul acesta ceva mai moale... această culoare anemică a şuncii ceva mai vie... şi aşa mai departe...

— Ah, iată ce înseamnă să pictezi cu adevărat, exclamă van Someren.

— Cine a fost maestrul tău ?

— „Măria mea“.

— Nu-l cunosc.

— Se află în faţa ta.

— Minunat ! Minunat !

M-a bătut pe umăr cu degetele lui groase. Cică ar mai avea nişte tablouri. Dacă aş trece aşa, măcar puţin cu pensula peste ele. Dar să nu afle nimeni. În schimb, îmi va da casă şi masă, şi gratuit culori, numai să mă ocup puţin şi de fecioraş. S-a făcut ! Experienţa mă învăţase că e bine să locuieşti într-o cîrciumă. E drept că nu avea o slujnică pe care s-o poţi iubi ; era doar o bătrînă şleampătă, surdă de parcă trăia sub apă. Ce importanţă avea ! Am mai fost cîndva însoţitor de şarlatani. Aci mă reîntîlneam cu unul. Şi patronul îmi dădea vopsele pe gratis. Uleiuri ! Mi-aş putea vinde şi sufletul pentru ele.

„Şi să nu te duci la Frans Hals !“ mă imploră el. E un calic, un exploatator, prea josnic în arta lui, el distruge arta, acolo vei învăţa numai să pictezi prost. Tu ştii destul. Şi nevasta lui e şi mai rea, o zgîrcioabă, o scîrbă, un păianjen“.

Mi-a povestit totul despre întreaga familie pînă la cel mai mărunt detaliu.

În seara aceea, după multe luni, am mîncat şi am băut şi eu după pofta inimii. Gîscă pe fasole şi cantităţi uriaşe de bere. Apoi, cînd au venit şi artiştii, abia s-a încins un chef nemaipomenit. Au

băut și au cîntat de dragul noului venit eșuat aici și de dragul bietei Flandre cu marea ei artă. Printre noii mei prieteni se aflau și flamanzi refugiați ; ei beau pentru o Olandă liberă, pentru „calici“ și pentru tot ce le trecea prin cap. Olandezii cădeau repede sub masă. Însă flamanzii se țineau bine. Și ăsta este un talent ca oricare altul. Luna strălucea prin geamuri.

„Prieteni ! Ce frumos trebuie să fie acum pe Schelde în Audenaarde ! Dealurile albastre cu luciri de argint. Ah, prieteni, ascultați ! A fost o dată o fată, venea cu o capră în sus pe deal cînd luna răsărea pe Schelde...“

Am băut atunci în sănătatea Isabelei. Iar eu le cîntam ca Bredero [1] :

„Cînd văd ochii ei căprui
Trebuie să mă îndrăgostesc
De-a ei frumusețe minunată,
Ca a nimănui...“

Mi-am plecat apoi capul pe masă, dar de astă dată nu din cauza beției.

Și astfel mă aflam ca prin minune în mijlocul artei și printre artiști.

Aveam vopsele pe gratis. Culori vrăjite care creează o lume nouă. Îți mulțumesc ție Doamne, pentru culori !

Pe paleta noastră așezi, ca pe o pastă groasă, curcubeul din cerul tău, florile și oglindirea apelor tale și ne dai voie să lucrăm și să ne jucăm cu ele. Din vopsele creăm oameni și peisaje și tot ce ne ajută mintea. Roșu și galben, albastru și verde și purpuriu, amestecate și contopite în variații infinite, întunecoase ca nopțile, delicate ca puful piersicilor, nobile ca strălucirea dăruită păsărilor și peștilor. Noi, pictorii, recreăm roșeața dimineților și curcubeele măiastre — noi dăm viață nouă lucrurilor. Viața e murdară și urîtă, și eu la fel, dar printre urîțenii se ascunde

---

[1] Bredero, Gerbrand Adriaenszoon (1585—1618), scriitor și poet olandez din Amsterdam, autor de comedii, arii și cîntece inspirate din viața reală. (N.r.r.).

ceva sacru, şi tocmai asta vrem noi să scoatem la lumină şi să arătăm cu ajutorul culorilor noastre...

Acum puteam în fine să pictez după pofta inimii ; eram întrerupt numai de lecţia zilnică în care îi instruiam pe cei doi elevi, tatăl şi fiul ; le eram sfetnic de parcă ar fi fost în joc o vistierie. Pictam şi le dădeam viaţă ca prin farmec beţivilor, fumătorilor şi hoţilor din jurul meu. Ah ! Olandezii găseau că fac treabă bună, dar li se părea prea pe şleau, prea agresivă, nu destul de rafinată. Prea mulţi cîrnaţi, prea multă bere, şi, mai întîi de toate, acest fel de a înfăţişa totul pe şleau, fără cruţare !

— Aşa n-o să-ţi meargă ; asemenea tablouri nu intră în casele „cinstiţilor" burghezi. Ba, domnii de la primărie ţi-ar putea chiar interzice să expui asemenea picturi.

— La dracu cu primăria şi cu domnii săi ! Arta nu cunoaşte reguli. Şi pe deasupra, cu asemenea neisprăviţi... !

Vizitam atelierele pictorilor, pe al lui Vinckeboom şi ale altor flamanzi şi ale unor olandezi cunoscuţi ca : de Heem, Jan Lievens, Quast, Rogman, Van der Elst şi Aert van der Neer care era şi birtaş şi pictor.

Cu toţi erau pictori înzestraţi, plini de vigoare şi cunoaştere. Altfel ca la noi, dar la fel de buni. Aveau multe de spus şi pentru şi împotriva lui Frans Hals şi a lui Rembrandt. Mai ales Van der Elst nu-i putea suferi pe aceşti doi. Numai el avea valoare, el singur. Se manifesta la fel ca şi Jordaens la noi. Eu am devenit prietenul lor, tovarăş de joacă, frate la beţie — iar ei m-au ales membru în breasla Sfîntului Luca şi în corul maeştrilor cîntăreţi. Am fost pus să urc pe scenă la viitoarea serbare, să recit poezii şi să interpretez cîntece frumoase.

Şi încă o dată mă reîntorc la Frans Hals şi la Rembrandt : cînd le vedeam operele la negustorii de tablouri, aş fi putut îngenunchia în faţa lor. Mai ales în faţa lucrărilor lui Frans Hals, omul

către care mă aflam încă pe drum. La Rembrandt se mai simțea încă efortul de a se realiza, dar acest Frans Hals! Ah! ce mînă măiastră, simplitatea împlinită a pensulației sale, sigură de sine de la prima trăsătură. Folosea culoarea potrivită, cu nuanța potrivită, cu lumina exactă, era plin de sevă și de curaj, plin de forță jucăușă și de căldură și de cîte și mai cîte calități. Asta mai zic și eu pictură! Nu mai dormeam din pricina ei. Nimeni altul nu putea fi meșterul meu. Era scris în stele. Și totuși, parcă mi se strîngea inima. Mai mult decît oricînd, simțeam că trebuie neapărat să-mi fie dascăl, dar mă temeam mai mult decît oricînd să mă duc la el. Mă paraliza o frică neînțeleasă. Pe Rubens, pe acest prinț, aș fi putut să-l bat pe umăr și să-i spun: „Paule, mă lași să mă uit și eu?" Dar la Frans Hals... mă treceau toate sudorile, numai cînd mă gîndeam la el și totuși trebuia să mă duc să-l văd; nevoia de a lucra cu el îmi tulbura sîngele.
Între timp aveam două griji deosebite: să văd cum să scap de rana mea, care încă nu se vindecase, și să fac rost de un rînd de haine potrivit pentru serbarea dată de breasla Sfîntului Luca.

Stau deci pe dig și ascult un vagabond, un șarlatan, dar unul talentat cum nu mai auzisem. Spunea:

— Da, doamnelor și domnilor, alifia asta făcută din treizeci de ierburi vindecă orice arsuri lăuntrice sau exterioare, precum și abcese, ulcerații vechi și cele noi. Cine a folosit alifia mea și nu s-a vindecat repede, să ridice degetul! Renumita alifie a marelui medic grec doctor Portelantus! Secretul zeilor greci, cea mai mare comoară a doctorului Faustius din Wittenberg, — și așa mai departe.

Și să vezi cum e omul, cînd are dureri. Cunoașteți anecdota despre bărbatul care povestise că în port a fost pescuită o știucă de șase sute de pfunzi. Apoi cînd a văzut cum aleargă lumea din toate ulicioarele spre port, a alergat și el să vadă minunea. Așa că vedeți! Și eu, care fusesem

cîndva șarlatan, care aș fi îndrăznit să vînd bălegar de cai, spunînd că e balsam de miere, *eu*, am cumpărat o ulcică din renumita alifie, făcută din treizeci de feluri de ierburi a doctorului Portelantus !

Și să nu rîdeți ! M-am vindecat ! E bine așa ! Cînd nu vom mai putea să prostim pe nimeni și nici să ne mințim pe noi înșine, atunci s-a terminat cu omenirea.

Totul e să visezi, visul e muzica vieții noastre, el ne permite să dansăm pe marginea realității amare. Trăiască șarlatanii și cuvintele lor înșelătoare. Fericiți cei ce cred în ele !

Și haina mea frumoasă ? Nici unul din domnii aceștia distinși nu s-a gîndit măcar să întrebe dacă aveam haine potrivite pentru o astfel de ocazie. Toată garderoba mea o purtam pe mine. Din picturile mele nu vîndusem încă destule ca să-mi permit măcar o pălărie nouă. Berea avea întîietate, bineînțeles.

Van Someren îmi spuse îngrijorat și nu fără dojană :

— Este o societate aleasă, lumea vine cu ce are mai bun ca îmbrăcăminte !

— Și eu la fel !

Să mă încurc oare în datorii pentru a interpreta un cîntecel de Bredero în fața acestor îngîmfați ? Se pare că dumnealor nu mă cunosc ! Am să-i învăț eu minte ! Am pus să mi se cîrpească o haină din bucăți de pînză și cu vopsea am pictat-o cu cel mai frumos și mai ales model de covor pe care tata sau eu l-am conceput vreodată ; cu ornamente superbe, păsări și ghirlande din flori și fructe. Am împrumutat o sabie și o pălărie cu pană. Cînd am coborît din cameră astfel îmbrăcat, Van Someren a căscat niște ochi de bufniță.

— Visez sau sînt treaz ?

— Visezi !

Pe stradă se întorceau cu toții după mine. Oamenii se opreau în grupuri. Ieșeau din cîrciumi să mă vadă, iar unii se întorceau din drum, să mai treacă o dată prin fața mea.

Apoi au dat de ştire : Un prinţ indian ! — Un principe chinez ! — Un rege din Paramaribo ! Nici nu ştiau că aveau colonii atît de bogate...
Grupul oamenilor de artă m-a privit cu uimire şi consternare. Femeile nu-şi puteau împiedica un oftat. Mi-am făcut apariţia ca unul ce cobora din Paradis. Of ! Aceşti flamanzi îmbuibaţi ca nişte împăraţi. Mi-am luat aerul cel mai prietenos din lume, am fost de o curtoazie franţuzească şi plin de elan spaniol. Publicul s-a lăsat păcălit şi cînd mi-a venit rîndul să cînt, am obţinut ovaţii zgomotoase. Cu fiecare cîntec stîrneam aplauze repetate. La sfîrşit am interpretat un cîntec despre „Onorurile deşarte care trec atît de repede". Succesul şi aplauzele nu mai conteneau. Şi apoi le-am servit şi un mic discurs :
— Ieri nu se uita nimeni la mine, acum sînt admirat de mic şi mare. Hainele fac pe om. Dar vă spun vouă : valoarea noastră constă nu în ceea ce posedăm, ci în ceea ce sîntem ca *oameni*. Şi acum priviţi cum prinţul se transformă iarăşi într-un biet ucenic ambulant şi cum totuşi rămîne unul şi acelaşi !
Cu o cîrpă umedă ce o pregătism, am şters de pe haine florile şi păsările pictate, lăsînd numai pete cenuşii. Of şi vai ! La început nu au îndrăznit să rîdă ; căci ar fi rîs de ei înşişi. Majoritatea au luat-o ca o glumă de prost gust. Farmecul meu dispăruse. Nici nu mă mai priveau. Aş fi trebuit să rămîn în rolul ce mi-l alesesem. Se vede că şarlatanii care-şi respectă rolul domnesc în lume.

Dintr-o dată am devenit deocheat şi nicidecum celebru în Amsterdam. Acum cînd maeştrii cîntăreţi prezentau un spectacol de teatru, mi se dădea întotdeauna rolul nebunului şi teatrul se umplea din nou pînă la ultimul loc.

Toate bune şi frumoase, cînţi şi-ţi baţi joc de „onoarea îngîmfată" a altora, dai chiar şi lecţii de morală cu exemple, dar cînd te cuprinde şi pe tine îngîmfarea, îi cazi pradă la fel ca şi ceilalţi. Ce nătăfleţi slăbănogi sîntem cu toţii ! Se joacă păcatele cu noi.

Mă apucasem iar de pictură, cu un zel care mă făcea să uit de mîncare și de băutură. Van Someren a mai încercat să vîndă cîte ceva pictat de mine, căci eram plin de datorii : datorii pentru bere. Nu îndrăznea însă să pomenească de ele din cauza lecțiilor pe care le dădeam și lui, și fiului său. Dar vînzările acestea nu au adus prea mulți bani. Ce era să mă fac ?
În ziua aceea de care vorbesc acum, pictasem o natură moartă ce se încheia cu un cap de porc. Lucrasem multe zile la ea și încercasem să obțin siguranța tușei lui Hals și lumina specifică a lui Rembrandt. Van Someren șezuse ore întregi lîngă mine privind, uitînd de friptura de vițel din cuptor care se făcuse scrum. Și acum cînd terminasem, mă cuprinse fericirea pictorului ; bucuria de a fi terminat ceva cu bine. Iar dacă mai ai și o pipă și o cană mare de bere ! O, beatitudine a creatorului !

Două sau trei zile după aceasta, înainte de masă, am auzit o bătaie în ușă. A intrat Van Someren cu un domn distins. Unul gras , de la bursă, proprietar de corăbii care făceau curse spre India.
— Poate domnul să vadă tabloul ?

Respectivul se așeză în fața picturii, o privi îndelung, apoi se uită la mine, de parcă nu-i venea să creadă.

— O cumpăr, — a spus.
Tăceam.

— Cît vrei pe ea ?

Birtașul stătea în spatele lui și-mi făcea semn cu degetele lui groase : „Trei".

Trei ? Ce însemnau acești trei ? Bănuți sau ducați ? I-ași fi dat-o pe trei ducați. Purtam ciorapi fără tălpi. L-am privit mirat. El a dat din cap și mi-a spus : trei sute de ducați.

Înnebunise oare de tot ! Deveneam dintr-o dată un adevărat bogătaș ! Cînd e vorba de bani, stau totdeauna ca vițelul la poarta nouă. Birtașul îmi făcu semn să mă liniștesc. Mă ruga din privire să primesc. Celălalt înghițea tabloul cu privirea.

Îți venea să cazi jos, mort: trei sute de ducați!

— Cît vrei?, mai întrebă o dată.

Mă apucase o spaimă, de parcă venea spre mine un cal în goana mare. Am închis ochii și am spus: „S-a făcut". „Dă mîna!" răspunse dînsul, așa, într-o doară, de parcă ar fi fost vorba de trei sute de sîmburi de cireșe. Și-abia atunci a început să laude tabloul, să-și dea drumul bucuriei, de parc-ar fi vrut să-mi pară rău că nu am cerut trei mii.

— E numai „untul" pentru „pește"! spuse grasul, scoțînd ducații. „Peștele" — adică tabloul — îl luă cu el, iar „untul" mi-l lăsă mie. Aurul strălucea pe masă.

Nici nu am observat cînd a coborît cu birtașul. Stăteam amețit și priveam banii cu ochii pironiți. Aur pe masă! Aur în mîinile mele! Am pus ducații cu grijă pe patul meu, de parcă ar fi fost ouă crude, de frică să nu se spargă. Apoi i-am răscolit, i-am rostogolit, i-am lăsat să-mi picure printre degete, să lunece dintr-o mînă într-alta. M-am culcat pe ei, m-am tăvălit în ei, m-am așezat în cap pe ei, cu picioarele în aer. Ploaie de aur, muzică de aur, vînă de aur. Tu îndoi și strîmbi firea omului, generezi dragoste și război, aduci în univers stăpîni și stăpînire! Și totul era al meu, aparținea sărmanului, micului Adriaen, care nu avea încă nici măcar o cămașă peste fund. Eram bogat! Mamă, sînt bogat!

Dacă e așa, să mă și comport ca bogații!

— Acum să economisești! m-a sfătuit Van Someren, care era aproape mai bucuros ca mine după ce mi-am plătit datoriile.

— Oamenii bogați nu fac economii. Rămîi cu bine! Și m-am repezit în stradă cu toți banii mei.

Mai întîi și întîi mi-am aruncat pălăria în apă, apoi m-am dus la bărbier, apoi la cizmar și apoi la negustorul de haine.

Cînd am ieșit de la el, în straie de catifea și cu pană la pălărie, gătit peste măsură, parcă eram un prinț de la Soare-Răsare. Unde mi-era iubita

din pădurea adormită ? Ştiam pe una la „Steaua de Argint“, o chema Primula Mia. O mai văzusem plimbîndu-se cu ogarul ei. O floare de femeie, cunoscută prin distincţia şi bogăţia ei. Deci ceva cam la nivelul meu... Ar fi fost potrivit chiar în seara asta ! Dar mai întîi să-mi iau avînt să mă pun în formă !

Ah, mă gîndeam, de m-ar putea vedea Isabela astfel ! Cu cîtă fericire şi blîndeţe ne-am fi scufundat în dragoste ! Să intru întîi la „Omul sălbatic“ ca să-mi clătesc gura cu un vin vechi limpede şi curat, şi să dau ghes inimii. Apoi la „Bătrîna gîscă grasă“, unde se puteau înghiţi azi cocoşei tineri cu vin rozaliu sorbit cu paiul lung ! Nu singur ; bucuria împărtăşită este bucurie de două ori ! Am chemat să intre cu mine nişte beţivi amărîţi, care cîndva îmi slujiseră ca modele. Au fost numaidecît de acord. Şi au mîncat pe rupte. Amîndoi nu m-au mai părăsit. Şi ce s-au mai bucurat ! Cîţiva tovarăşi în ale picturii mi s-au alăturat şi ei. I-am găsit la Van der Neer, şi am umblat aşa cu toţii, dintr-o cîrciumă într-alta. Am dansat, am cîntat, am fumat şi am băut, am gustat din toate cele. Mîncaţi şi beţi oameni buni ! Tot nu mai am ce face cu ce-mi rămîne. Şi mîine iar mai vine un nebun şi-mi aruncă trei sute de ducaţi în braţe. Vanitoasă şi amărîtă e omenirea ; să ne rugăm şi să visăm, să bem, să iubim şi să pictăm, să facem aşadar ceva ca să uităm de toate relele, ca să nu mai simţim piatra ce ne apasă inima ! Seara am trezit-o din somn pe Primula Mia, iubita mea şi i-am cîntat zîngănind bănuţii. Locuia la „Steaua de argint“. Primula Mia, o inimă falsă de pisică, însă cu chip şi forme minunate.

Trei zile am petrecut după voia mea, iar în fiecare seară zburam ca o molie spre lumină, către „Steaua de argint“.

A patra zi, spre seară, m-am trezit în şanţ, pe o ploaie torenţială. Îmi pierdusem pălăria, îmi lipsea o gheată, gulerul de dantelă atîrna în zdrenţe, hainele deveniseră nişte cîrpe, bune doar de şters pe jos, atît erau de rupte şi sfîşiate. Fusesem şi

eu bogat cîndva și mă simțeam acum moale ca un morcov putrezit. Probabil că mă bătusem la cîrciumă ; îmi aminteam vag cîte ceva, dar de ce, cu cine, unde și cînd ? Parcă auzeam, parcă vedeam o sticlă care se spărgea pe fruntea mea, dar nimic altceva. Mîinele îmi erau năclăite de sînge închegat și deasupra ochiului drept mă ardea o tăietură adîncă ; cineva îmi pusese o legătură în jurul capului. Mai rămăsesem doar cu doi bănuți nenorociți în buzunar.

M-am sculat cu greu și m-am furișat, țeapăn și sfîrșit, de-a lungul zidului, bîjbîind în ploaie. Trecînd pe lîngă o biserică unde tocmai se oficia slujba de seară, am intrat atras de muzica de orgă, sau pentru a scăpa de ploaie, și am rămas în picioare, proptit de zid. Mirosul tămîii, strălucirea lumînărilor, orga au făcut să mă podidească lacrimile, de parcă nu eram destul de ud. Mi-a venit să mă gîndesc iar la mama. Ochii ei mă priveau din nou atît de pătrunzător, atît de matern. Da sărmana, o părăsisem doar din mîndrie și din vanitate. Cît trebuie să fie de neliniștită și de înfricoșată, acolo, la noi, bătrînă și săracă — cu gîndul la mine. Sau poate că și murise ! Se prea poate. Am pus cele două monede la picioarele unei coloane pentru mîntuirea sufletului ei. Ultimul bănuț pentru tine, mamă ! Mîine îți voi scrie o scrisoare lungă și frumoasă. Ți-o jur încă azi, mamă : „Nu mai vreau să fiu bogat niciodată, să nu se mai întîmple așa ceva nicicînd ! Și dacă cumva mîine va veni iar vreun parvenit sau unul de la Compania Indiilor, gata să cumpere unul din tablourile mele, îi sparg capul prin pălăria lui frumoasă !

Am ajuns șchiopătînd acasă. Van Someren era să se sufoce, cînd m-a văzut.

— Băiete, băiete ! Dar banii tăi ?

— Am scăpat de tot balastul. Nu mai am nici un fel de griji, scumpul meu.

Am urcat scara tîrîș. Sus m-am privit în oglinda mică cu lumînarea în mînă. Din ce adîncuri mă ivisem ? Am privit pînă în fundul sărmanului

meu suflet rătăcit. Urît poate să mai arate omul !

Şi Primula Mia care-mi ceruse portretul, care mă numise un Adonis, cînd se afla în braţele mele, şi care-mi spunea : „Cum de poţi picta oameni atît de urîţi ! vreau portretul tău !“

Ei bine, să-l aibe ! Dar aşa, cum arăt acum. Răvăşit, cu pielea asta cenuşie şi flască, cu mutra de beţiv mahmur, cu rana asta, cu bandajul unsuros, cu părul ciufulit şi cu ochii vineţi. Simţeam o plăcere satanică să-mi fac astfel autoportretul. Aşa cum mă aflam şi arătam ! Un desen în peniţă. Îi lipsea culoarea, dar am înlocuit-o cu linii. Am căscat gura pătrată, ca unul care cîntă, am holbat ochii şi i-am bulbucat ca la o broască, şi în mînă mi-am pus o sticlă şi o pipă. Provocator, obraznic, o acuzare împotriva mea. I-am trimis desenul cu o scrisorică :

„Scumpa mea Primula Mia ! Aci, alăturat, portretul meu. Ieri m-ai văzut în plină floare — acum vezi rădăcina. Fiecare şi-o are pe-a lui. În ce mocirlă se adapă ea ? Prin ce straturi otrăvite de ţărînă îşi caută calea bîjbîind ? Să nu facem filozofie ! Să ne consolăm cu floarea ! Şi floarea ta este atît de frumoasă încît şed ca pe jar, dorind să sorb ca o albină mierea de pe petala buzelor tale. Vin ! La revedere ! Adriaen al tău, care nu pictează decît oameni urîţi.“

Cînd, peste cîteva zile, am apărut iar la „Steaua de Argint“, proaspăt ca un peşte şi plin de dor, dar ca un sac gol, fără guler şi fără pene, am primit în loc de miere înjurături ordinare şi mi s-a trîntit uşa în nas.

Am încercat să mă consolez şi să mă răzbun pe dată gîndindu-mă la Isabela. Dacă vreodată am să ajung un pictor mare, mă însor cu Isabela şi voi locui cu ea la Antwerpen sau la Bruxelles, o voi îmbogăţi ca pe o regină, o voi îmbrăca ca pe o zînă din poveşti, o voi... Însă gîndul la Primula Mia îmi înţepa inima ca un păianjen. Şi cu cît drag îl lăsam să-mi sugă sîngele ! Primula Mia ! Nimic altceva nu doream decît pe Primula Mia. Nu mai puteam picta deloc, nu suportam

nici mirosul vopselelor. Umblam de colo pînă colo, şedeam ore întregi, ba chiar nopţi întregi în cîrciumi mărunte, făceam datorii sau împrumutam cîte ceva de la unul sau altul dintre tovarăşii întru pictură. Alteori mă cuprindea iar flacăra entuziasmului, doream să creez ceva, pe care alt nebun să mai plătească o dată trei sute de ducaţi, vroiam să renasc din cenuşa mea proprie şi s-o posed din nou pe Primula Mia.

Dar acest entuziasm nu ţinea nici măcar o oră. Ştiam că nu există un al doilea nebun. Să mă duc la Frans Hals ? Nu aveam nici curajul şi mă şi temeam de el ca de o fiară înfricoşătoare. De altfel nici nu puteam pleca de aci pînă ce nu mă răzbunam de umilinţa primită, pînă ce nu reuşeam să recuceresc pisica şi s-o pun cu botul pe labe. Trebuia să întreprind ceva împotriva ei. Dacă i-aş sparge geamurile ?

Van Someren suferea crunt, deoarece treceau zilele şi eu nu mai puneam mîna pe pensulă — şi nici nu mai dădeam lecţii, nici lui, nici fiului său. Şi iar am dispărut timp de două zile.

Îmi doream să cad în apă şi să nu ştiu să înot. Dar din păcate ştiam.

Doream să fumez tutun tare şi să mă scufund în uitare ! Nu aveam nici un sfanţ în pungă şi simţeam nevoie urgentă de bere şi de tutun !

Era seară, ploua şi eram ud pînă la piele. O vreme ca să mori sau să te îmbeţi ca un porc şi să zaci pe pietre. Nu mă puteam împotrivi. Afurisita de Primula Mia ! Prostule, nu pune lucrurile la inimă, trebuie să le înfrunţi, ridică-te deasupra lor, fii bărbat ! Nu fi cîrpă ! Şi cîte şi mai cîte îmi ziceam.

Doar am voie să beau şi eu măcar un pahar cu bere, nu ? Asta nu înseamnă că cer prea mult. Şi am voie şi eu să mă încălzesc, nu ? Şi cu asemenea pretexte am intrat în cîrciuma lui Aert van der Neer, pictorul peisajelor lunare. Un cuţit cu două tăişuri căci eram şi la el înscris pe lista datornicilor, dar acum trebuia neapărat să mă ajute, chiar de mi-ar da numai un singur rachiu mic. Desigur, voi găsi la el cîţiva tovarăşi în ale

picturii, care au vîndut cîte ceva și care fac cinste. Cînd am intrat în cîrciumă, s-a făcut zarvă mare.
— Ia te uită ! El e ! au strigat cîteva voci.
— Te căutăm într-una de ieri !
Între mai mulți pictori am văzut un domn spătos.
— Acesta este Frans Hals ! au strigat ei.
Stăteam în fața lui și tremuram. Mi-l închipuisem mult mai gras și nu era nicidecum domnul din trăsură ! El s-a apropiat cu voie bună de mine, m-a luat de mînă și de braț, spunîndu-mi :
— Pictor mare ce ești, am venit să te iau ! Te iau cu mine la Haarlem !
Am început să plîng ca un mucos.

Capitolul IV

Frans Hals şi Marea ! Un drum de o oră şi te afli sus pe dune ; şi ai Marea la picioare.

Ore întregi puteam sta acolo s-o contemplu, să stau jos şi s-o privesc. Uneori mi se părea că mă contopesc cu Marea. Singuratecă, adîncă, nesfîrşită. Mă pierdeam în ea. Nu mai eram eu. Nu puteam explica acest sentiment.

Cînd era furtună, lăsam pensula din mînă. Ce plăcere aveam să stau sus pe dune şi să mă las în voia vîntului sălbatic ! Mă prefăceam şi eu în furtună şi obraznic provocam nici eu nu ştiu ce duşmani. Cînd viaţa mă apăsa prea tare, cînd ameninţa să mă înghită, cînd simţeam cum crăp de furie sălbatică, pentru că uneori te înfurii pe nimicuri care nu merită, mă duceam la Mare să mă liniştesc ; cînd dorul de dealurile mele flamande mă învăluia ca o ploaie cernută şi cenuşie, mă duceam la Mare ; cînd aveam neplăceri în dragoste — şi fără de iubire nu pot să trăiesc — porneam spre Mare — fie şi împreună cu iubita. Şi tot spre ea mă duceam cînd mă simţeam fericit cu munca mea sau doar aşa, pentru sufletul meu. Aşa se poate întîmpla adeseori. Iubeam nemăsurat Marea, dar nu m-am gîndit niciodată s-o pictez. Nici azi nu ştiu de ce. Şi nu-mi pare rău.

Apoi Frans Hals ! Da, asta era pictură ! Pentru mine, era cel mai mare pictor. Omul care ştie cel mai bine să mînuiască penelul. Trebuie să fii tu însuţi pictor ca să-l poţi aprecia. Şi ce execuţie !

Pictura lui se aşternea pe pînză ca o ploaie, spontană, iute şi proaspătă.

El a făcut din mine ceea ce sînt. În adîncul inimii îi mulţumesc bătrînului Bruegel, îi mulţumesc lui Rubens şi lui Rembrandt. Frans Hals însă este soarele sub care m-am putut desfăşura. Era un om de treabă, şi dacă se comporta uneori straniu — de vină era mai întotdeauna nevastă-sa. Era o zgîrcioabă înnebunită după căpătuială şi avuţie, veşnic pusă pe harţă, veşnic acră ca o lămîie ; o coţofană grosolană cu aere de mimoză, cu ifose de „prea curată", „prea frumoasă", „prea nobilă", la ea erau toate „prea"; şi pe deasupra mai era şi proastă, vanitoasă şi geloasă. Nu pot să spun suficiente lucruri rele despre ea. Era o femeie care se cicălea singură pînă la distrugere. Nu pricepeam cum putea trăi acest om sub acelaşi acoperiş cu asemenea scorpie veninoasă, şi încă să mai creeze astfel de opere sclipitoare şi nobile. Îţi venea să spargi în capul ei prost, unul după altul, toate tablourile. Trebuia să fii un dumnezeu evlavios sculptat în lemn de palmier sau un înger făurit din fier ca să poţi rezista, chiar şi un singur an, alături de mătura asta ţepoasă. Nici nu m-am mirat cînd, într-o seară, Van Ostade şi cu mine, cărîndu-l acasă beat, de la cîrciumă, l-am auzit tînguindu-se : „Of Doamne, ia-mă la tine în cer !", în loc să se roage : „Of Doamne, ia-o pe ea în ceruri". Era atît de bun. Poate ştia că asemenea creaturi tenace ca nevastă-sa nu mor înaintea soţului.

De ce n-a lăsat să-i crească iarbă pe nasul pe care veşnic îl strîmba ? De ce nu a părăsit-o, lăsînd-o să-şi numere sfanţii strălucitori ? Iată o enigmă fără dezlegare pentru mine ! Se căsătoriseră din dragoste, avuseseră copii, seara se culcau împreună în pat, cu cele douăzeci de degete de la picioare întinse alături. Asta nu se uită cu una cu două. Fiecare om se obişnuieşte cu chinul său. Din fericire şi-a găsit adevărata viaţă în artă şi consolarea de fiecare zi în băutură bună şi mîncare aleasă. Iar cînd nevastă-sa întrecea măsura,

se răcorea, snopind-o în bătăi pînă o învinețea toată.

Frans Hals era un om deștept, sîrguitor ; o apariție impunătoare cu un cap hotărît dar ce părea sculptat în lemn ; inima însă o avea caldă și rîsul lui era o lumină. Chiar dacă față de mine nu s-a arătat prea nobil și mă storcea ca pe o lămîie, vina toată o avea nevastă-sa, zgîrcită și bombănitoare. Ea era crucea lui.

Era un om cu suflet bun ; dar toți anii cît am locuit la el i-am păstrat o sfială respectuoasă, o jenă de neexplicat pe care am resimțit-o chiar și înainte de a fi dat ochii cu el. Și n-am scăpat de această spaimă oricîtă osteneală mi-am dat. Nu puteam să mă eliberez de acest simțămînt chiar dacă ne îmbătam împreună, sau cînd îmi făcea confidențe despre nesuferita de nevastă. Și cu toate că-i vedeam toate defectele și ascunzișurile — înjurăturile, zarva ce-o făcea, mîndria lui exagerată și lipsa lui de cumpătare —, respectul față de el a rămas. Pînă ce... dar asta este alt capitol. Și apoi mai era ceva. Intr-o zi l-am întrebat timid: „De ce nu m-ați luat atunci din Audenaarde ?"

— Eu ? Nu am fost niciodată în Flandra ! Dar sper să ajung cîndva acolo.

I-am povestit totul. Ce-mi spusese atunci hangiul de la „Lebăda", i-am vorbit despre caleașca care trecuse pe lîngă mine, despre ducatul aruncat din milă — rătăcirile și greșelile mele. S-a uitat mirat la mine și se vedea că nu pricepea o boabă. Il amuza însă și-i era măgulită vanitatea.

— Mai există pictori care încearcă să-și vîndă picturile drept opera mea ! Ce mai poveste ! Vezi tu — căile Domnului sînt de nepătruns !

„Căile Domnului !" — De cîte ori m-am gîndit la ele și cît m-am frămîntat. Destinul să fie totuși scris în stele ? Acum mă aflam acolo unde mi-era locul. Chiar dacă acritura de nevastă-sa îmi dădea prea puțin de mîncare și abia cîștigam cît să-mi umplu pipa. Drept e că am învățat să pictez ! Și numai asta am urmărit.

Puteam să-l ajut la marile portrete colective cu pușcași și să dau primul grund la cele mai mici.

Lucrările proprii le făceam după gustul meu. Îi plăcea maniera și le corecta conștiincios și cu răbdare. Le respecta într-atît încît nu le atingea niciodată cu pensula ; corecta numai dînd îndrumări. Erau clipe de aur. Căuta să-mi vîndă tablourile, iar cîștigul îl împărțeam. Acolo am învățat din temelie bucuria pe care ți-o dau vopselele de ulei și toată valoarea lor. Vopseaua de ulei ! Mirosul singur te cuprinde domol ca un vin. Vopseaua de ulei, mlădioasă și blîndă și totuși îndărătnică și încăpățînată. Vopseaua de ulei ! Vopseaua mult lăudată, superioară cretei și vopselelor cu apă ! Nici o vopsea nu dă o astfel de profunzime, nu poate fi în același timp atît de delicată și atît de puternică, atît de caldă și dogorîtoare ca jarul, atît de rece și de amplă, atît de saturată și atît de nobilă. Vopseaua de ulei redă cea mai fină nuanță, redă minunat cel mai mic amănunt. O viață de om e necesară să-i pătrunzi tainele, iar posibilitățile ei sînt nemărginite. Așa precum albina miroase a miere, doresc și eu să miros a vopsea de ulei !

Și cum știa să vorbească acest Frans Hals ! La muncă sau la masă, niciodată mintea sa nu dormea, era totdeauna spiritual, ager și precis, percutant și sarcastic. Însă de o gelozie ! Făcea harcea-parcea din fiecare. Pentru el toți erau niște viermănoși. Numai cînd se vorbea despre Rembrandt, omul cu mari succese și care trăia, pare-se, în mare lux, tăcea ca mormîntul. Atunci parcă mestecа un dop, ceva ce nu se lăsa ușor mestecat. Nu l-am auzit niciodată spunîndu-și părerea, nici în bine nici în rău, nici măcar cînd era beat turtă. Uneori, forțat parcă, exclama : „Ăsta pricepe cîte ceva".

Mai în fiecare seară ieșea să-și bea berea. Putea să înghită zece pînă la douăsprezece căni cu bere neagră ; mînca „doar" un cot de cîrnați la bere și în sezonul potrivit mai lăsa să-i lunece pe gît și cîte o jumătate butoiaș de scrumbii din recolta nouă.

Adeseori spunea : „Astă seară vine să mă ia Jan". Acest „luat" se termina tîrziu în noapte. Și-atunci

nici eu nu turnam bunătăţile alături de gură. La băutură îi ponegrea pe toţi : pe Rubens şi pe Van Dyck, pe Van der Elst şi pe Terborgh. Iar la întoarcere, pe ulicioarele întunecoase, îşi înjura vîrtos frumoasa cucoană : „Păianjenul ăsta fără vlagă“ şi, de obicei, termina cu acelaşi vers : „Oh Doamne ! vino de mă ia la tine în cer !“

În dimineaţa următoare porneam iar la lucru, proaspeţi şi treji. Omul acesta era de fier ! Lozinca sa preferată era : Un pictor trebuie să aibă o singură pasiune : culoarea, iar femeia trebuie s-o lase pe al doilea plan ! Şi totuşi nu cred să fi fost vreodată necredincios mizerabilei care-i mînca sufletul. Aceşti patru ani petrecuţi la el au fost o adevărată bucurie în viaţa mea. La el arta mea a prins rădăcini !

Dar firul s-a rupt pe neaşteptate. În timp ce maestrul se afla într-o călătorie de cîteva zile pentru a livra undeva în Nord nişte tablouri, rătăceam de unul singur dintr-o cîrciumă într-alta ca să găsesc cîteva modele şi capete de indivizi pentru un tablou ce-l aveam în gînd.

Şedeam şi desenam, cînd deodată s-a aşezat în spatele meu un burghez destul de distins care se foia şi se răsucea şi a început să povestească că a văzut asemenea tablouri la ceasornicar, tot cu nişte indivizi hazlii, două mici tablouri, unul cu jucători de cărţi şi celălalt cu nişte golani care se băteau într-un bordel...

„Sînt de mîna unui pictor necunoscut care nu doreşte să fie numit : dar le-a cumpărat de la maiestrul Frans Hals la un preţ foarte, foarte mare. Mi-a spus-o el însuşi...“ Parcă primisem o lovitură în obraz, dogoram pînă în vîrful degetelor de la picioare.

M-am prefăcut că nu mă priveşte nicicum. Dar n-a trecut o oră şi eram la ceasornicar.

— Stimate domn, îmi permiteţi să văd şi eu cele două tablouri de un pictor necunoscut pe care le-aţi cumpărat de la Frans Hals ?

— Intraţi ! Poftiţi înăuntru !

Erau ale mele.

 — Şi le-aţi plătit chiar atît de scump ?

— Scump ? Doar o sută de ducați bucata. Van Vloten, pietrarul din ulița bisericii a cumpărat trei pînze și a dat cîte o sută cincizeci pe bucată. Ce execuție minunată, domnule ! Și încă va mai crește în valoare. Cînd acest pictor, care semnează numai A. B., se va arăta, lucrările îi vor fi cîntărite în aur. Sînteți și dumneavoastră pictor ?

— Aș, de unde ! Nici gînd !

La pietrar — aceeași poveste.

Și mie nu-mi dăduse mai mult de douăzeci de ducați ! Restul îl băgase în buzunar. Ce ticălos, ce șmecher ! Ce șarlatan ! Și zece serii de înjurături de dumnezeire au urmat. Clocoteam. Am clocotit trei zile de-a rîndul. Cînd Hals s-a înapoiat din călătorie și a aruncat numai o privire pe unul din tablourile mele aproape terminat, mi-am ieșit din fire :

— Luați-vă labele lacome de pe ele !

Spusesem ce am avut de spus și arătam ca o fiară cu ghearele scoase amenințător. Apoi l-am tratat de sus, căci deodată pierdusem toată timiditatea, eram ca un pui ieșit din ou și i-am zis fără teamă și fără ură :

— Vă mulțumesc pentru tot ce m-ați învățat. Eu v-am plătit totul dublu. Nu ne mai datorăm nimic unul altuia. Plec imediat, mă duc la Rembrandt !

— La Rembrandt ? ! Ochii i se umplură de un val de tristețe neputincioasă.

N-am îndrăznit să răspund da, căci aș fi înfipt cuțitul prea adînc. De jos nevastă-sa îi striga ceva despre bani.

— Șarpele ! Șarpele acesta ! zbieră el, coborînd scara în goană.

Jos se porni o gălăgie năprasnică cu țipete furioase și cu porțelanuri de Delft sparte. Eu unul mi-am luat sculele de pictat și am plecat pe furiș. Dar nu mă depărtasem nici două străzi cînd am fost împins într-o cîrciumă.

— Nu așa, Adriaen ! Nu în felul ăsta ! E numai vina nevestei-mi, care mă ține de scurt, care nu m-a lăsat să-ți plătesc toți banii. O cunoști doar.

Știi și tu cît de greu se ține o casă, căci vremurile sînt grele. Îți plătesc totul înapoi, totul treptat. Tu știi doar — eu nu mă ocup de gospodărie, un artist nu se pricepe la așa ceva. Ce repede putem fi înșelați ! Îți plătesc tot. Nici ea nu a avut însă gînduri rele, dar copiii au fost bolnavi și-apoi una și alta. Vino înapoi ! Plătesc totul, cu timpul... Încă o cană de vin, domnule cîrciumar !

M-am lăsat dus cu vorba. Dar lucrurile nu mai erau ca înainte. Trei luni mai tîrziu mi-am luat totuși tălpășița. Din cauza unui cîine. Întorcîndu-mă de la iubita mea, o frumoasă dantelăreasă care locuia undeva pe lîngă dune, am văzut pe drum la margine de șanț un cîine, aproape mort, slab ca un fus, cu o piatră de gît, tremurînd și schelălăind. Cum să nu ajuți unui astfel de animal ? A alergat după mine devotat, bucuros și recunoscător. Pe drum, într-o cîrciumă, i-am dat căldură și mîncare. Desigur că m-a urmat pînă acasă! Am vrut să-l gonesc : „Cș... Cș... du-te la stăpînul tău ! Pleacă !" M-a privit cu șiretenie în ochi. A doua zi l-am găsit tot acolo. Alerga după mine. Am crezut apoi că s-a rătăcit, dar seara la întoarcere acasă, l-am găsit șezînd pe scările de la ușa de intrare.

Ei, atunci, hai intră Carolus ! Nu e vreme nici pentru un cîine să stea afară, i-am spus. A dormit în cămăruța mea, în fața patului. Dimineața a venit și mi-a lins mîna, însă a lătrat la o cioară care trecea în zbor în fața ferestrei. Astfel s-a trădat pușlamaua. Madam „sos-de-apă-de-ploaie" a urcat scara în mare viteză.

— Ce face ? ! un cîine ? Afară cu el, bestie jegoasă ! Aici nu e grajd... Și dăi cu gura, și dăi și dăi. Nici eu nu am tăcut. Hals s-a amestecat și el, și a încercat să împace focul cu apa.

— Trebuie să înțelegi. N-am avut niciodată cîini în casă. De-ar fi fost măcar un cățeluș, dar o potaie așa mare face murdărie. Vinde-l Adriaen, pare un cîine de rasă, mai capeți și un ban frumos pe el.

 Mi-a tot bătut capul în fel și chip. A cîștigat

muierea... friptura iadului, guraliva dracului ! Cîinele a fost dat afară. Să plece Carolus ? — Atunci pleacă și Adriaen ! Și împreună am părăsit casa. Dar acum Hals nu a mai fugit după mine. Onoarea fusese salvată. Plecasem doar din cauza unui cîine, nu pentru că fusesem înșelat.

Și acum încotro ? Nici nu mă gîndisem pînă atunci. Spre Sud ? Spre Flandra ? Spre Antwerpen ? La Isabela ?

Isabela ? În toți acești ani nu uitasem această femeiușcă. O văzusem numai sub clar de lună. Cine știe cît de proastă și de banală ar putea să fie la lumina zilei ! Poate că numai luna o vrăjise, făcînd-o atît de frumoasă. În închipuirea mea mai era încă o floare liniștită sub ploaie. Nu-i duceam dorul, nu aveam sentimente limpezi pentru ea. Era însă mereu cu mine, într-un fel delicat, și mă gîndeam la ea cînd mă cuprindea nostalgia, sau cînd piatra de pe inimă devenea prea apăsătoare. Și acum am simțit iar ca o consolare faptul că imaginea ei mai mocnea undeva adînc în sufletul meu.

Nu, încă nu mă duc la Isabela ! striga mîndria mea ; mai întîi să devin un pictor mare ! Abia atunci ! Acum plec iar la Amsterdam. Acolo curg riuri de aur. „Hai, Carolus, vom împărți îmbucăturile !“

Capitolul V

Van Someren m-a primit cu braţele deschise, în aceleaşi condiţii în care am mai locuit la el. L-a acceptat şi pe Carolus ; altfel am fi plecat în altă parte !

— Nu ţi-am spus eu că te vei înapoia jumulit ?

— Dar am învăţat totuşi multe, dragul meu, şi asta-i esenţialul.

Avea iar o grămadă de tablouri cu şunci la care trebuia să dau o mînă de ajutor. Fiul său încerca acum să picteze zei şi zeiţe ; tablourile încă nu se uscaseră.

— Dacă ai vrea să te mai uiţi şi tu la ele un pic..., m-a rugat tînărul.

Aşa că aveam de lucru din plin. De altfel şi cu propriile mele tablouri şi cu vînzarea lor treaba mergea bine. Am putut să-mi cumpăr şi o lăută şi să-mi acompaniez cîntecele ; aveam iar cu ce să-mi îndop bine pipa şi nici nu mai trebuia să şed necăjit în faţa unei căni goale. Pictam acum tablourile de cîrciumă chiar în birt — la faţa locului, nemijlocit după viaţă. Astfel, tablourile deveneau mai viguroase şi mai cu miez, ceea ce m-ajuta să aprofundez tainele luminii. Îmi făcea o plăcere deosebită ca o dată ajuns acasă să le vernisez, munca aceasta fiind o desfătare pentru mine. Astfel le dădeam strălucirea adevărată ! Cu unii dintre vechii mei prieteni puteam apoi să flecăresc, să cînt şi să beau după plac. Într-una din escapadele mele am revăzut-o pe blonda

Primula Mia, aceea care mă umilise atît de tare. Oh, vanitate !

Avea nasul spart. Un marinar pe care-l refuzase îi zdrobise nasul. Amanţii bogaţi s-au retras şi nu mai avea drept muşterii decît vreo doi amărîţi. Nici eu nu mai cumpăr ouă la ţăranca asta... Am trecut pe lîngă ea şi am privit-o ca printr-un pahar cu apă...

Cu orice preţ, doream să ajung la Rembrandt ! Prietenii spuneau că achiziţionase un tablou de-al meu. Am pornit spre el cu curaj, gătit şi ferchezuit. Slujnica tocmai îi poza pentru o „Femeie la scăldat". Îmi propusesem să-i spun : „Doresc să fur din lumina dumneavoastră" şi multe altele de felul acesta. Tăceam însă ca la biserică, vrăjit cu totul de adînca frumuseţe a operei ce se năştea şi de bunătatea interioară a fiinţei sale.
Mi-a arătat tabloul meu, trei beţivi în jurul unui butoi, şi un altul agăţat pe perete. Îl cumpărase la un negustor de haine vechi.

— Prietene Brouwer, bine l-ai pictat ! Se vede că ţi-ai făcut ucenicia la un mare maestru.
Era cu totul altfel decît Frans Hals. Mai artist, cu sentimente mult mai profunde. Modest ca om, liniştit şi totuşi voios. În conversaţie s-au ivit adeseori pauze mari, care nu puteau fi numite tăceri, nu, îşi vorbeau inimile noastre.

Am putut să-i văd tablourile. Minuni de umbre pline de văpaie, oameni şi lucruri luminate parcă dinlăuntru. Totul părea sacru în lumina asta, o scrumbie era la fel de frumoasă ca un Cristos. Mi-a vorbit cu entuziasm, dar fără exagerare, cum vedea el lumina. Lîngă el şi în faţa operei sale ţi se părea că devii mai bun — aşa cum se întîmplă cînd asculţi o muzică frumoasă. Cînd după cîteva ore am plecat de la el, mi s-a părut că ieşeam dintr-o peşteră cu străluciri aurii ; lumina zilei, de obicei atît de minunată, părea acum searbădă şi goală.

Eram fericit. Arta trebuie să fie în stare să te facă fericit. Mi-am cumpărat pentru mai mulţi bani decît aveam — restul pe datorie — harta

ținutului Breda ca amintire din vremea cînd am fost „calic“, și am atîrnat-o deasupra patului.

Îmi mergea cînd bine, cînd rău, o dată eram sărac, apoi iar posedam guldeni pe care, din frică de a mă îmbogăți, îi schimbam repede pe bere și vin. Sărăcia era izvorul dătător de viață al artei mele, al vieții mele. Și tot sărăcia îi dădea, nu știu dacă din întîmplare sau predestinare, o direcție și un scop destinului meu.

Dar iată ce mi s-a întîmplat. Într-o mică piață, o trupă de actori ambulanți dădea o reprezentație. Teatrul este marea mea plăcere și ca de obicei a trebuit de îndată să alerg acolo și să mă înghesui pînă în față, alături de cei cîțiva gură cască. Printre actori se afla și un fel de țigăncușă, mică și frumoasă. Pe loc am simțit o zvîcnire în inimă. Jucau „Flore și Blancheflor“. Ea era Blancheflor și nu interpreta rău ; în orice caz punea forță și suflet, în timp ce ceilalți își spuneau rolurile cu indiferență. Spectatorii nu s-au entuziasmat. Unii și-au văzut de drum ; și eu aș fi plecat —, dar ochii ei, ochii aceia minunați ! Ah ! Cu cît drag privești o femeie cu asemenea ochi ! Numai gîndul la acest lucru te și țintuiește pe loc, de parcă te-ai fi lipit de pămînt. La prima pauză, cînd a dat roată cu cutiuța de alamă să strîngă bani, au plecat mai toți. Au rămas numai cîțiva tineri și țărani.

Nu aveam nici o para chioară în pungă și eram tare încurcat. Să plec, să mă furișez, ar fi fost laș din partea mea ; să rămîn și să nu pun nimic în cutie, mi-era o rușine de moarte ! Cum să ies dintr-o astfel de încurcătură ? Mi-aș fi dat tot talentul pentru o monedă. Stătea în fața mea în rochia ei sărăcăcioasă de prințesă, dar chiar de ar fi purtat o mantie cusută cu diamante, n-aș fi văzut decît ochii ei frumoși. Și acestor ochi luminoși ca o dimineață primăvăratecă le-am spus strălucind de fericire : „Dragă prințesă Blancheflor, al dumneavoastră servitor este atît de sărac la pungă, dar atît de bogat în inimă, că nu vă poate dărui decît o sărutare întru cinstirea talentului vostru, din admirație pentru frumusețea voas-

tră !" Ea a ridicat din umeri a dispreţ. Asemenea gest îţi înjunghie inima mai adînc decît se poate crede. Stăteam acolo zăpăcit de parcă eram în pielea goală ; şi actorii erau oarecum descumpăniţi ; nu au mai găsit cu cale să joace mai departe. Dar tocmai asta a fost salvarea mea ; în sfîrşit, puteam să-mi răscumpăr onoarea în ochii întunecaţi ai frumoasei Blancheflor !
Am sărit pe scenă : „Maestro, joc şi eu ! Cunosc lumea de pe aici. Nu trebuie să-mi plătiţi nici un sfanţ."
Am început să cînt un cîntec de Bredero ca să atrag publicul. Niciodată nu am cîntat cu atîta foc ; a fost un strigăt de disperare. Am cîntat pentru a-mi salva onoarea. Şi publicul a venit. Apoi, cu textul în mînă, am jucat rolul lui Flore. Nu mai era joc, era viaţă ! Mă expuneam acolo, în plin public, pentru a cuceri această stea întunecată cu tot focul şi cu toată exuberanţa tinereţei mele înfloritoare ; şi cînd în cursul piesei am avut prilejul s-o cuprind în braţe, am sărutat-o de i-am umplut inima de dragoste. Copleşită de atîta pasiune mi-a muşcat buzele. Ardeam ca o flacără. Am mai dat două reprezentaţii. Încă de două ori mi-am pus tot sufletul în cuvintele ce le spuneam. Şi cum mă mai înţelegea ! Banii curgeau gîrlă. Mi-au mulţumit. Seara a trebuit să mă duc la ei să golesc o cană de bere, drept recunoştinţă şi de adio, căci a doua zi plecau mai departe spre Alkmaar.

— Păcat că nu poţi veni şi tu ! mi-au spus actorii. Blancheflor tăcea şi cîrpea ciorapi. Cuvintele îmi rodeau stomacul de parcă erau coji tăioase de ouă.

— Mai întîi de toate sînt pictor ! am zis eu, cu un ton provocator. Ea cîrpea mai departe de parc'aş fi zis : „Vreme frumoasă azi !" De ce nu ridica măcar ochii ?

Doar îmi muşcase buzele ! Am început să mă laud că eram celebru, că dacă vroiam puteam să mă îmbogăţesc oricît. Ea cîrpea mai departe, nepăsătoare. Nici nu mă lua în seamă. De ce nu spunea : „Vino şi tu !" Aş fi plecat la o singură

vorbă a ei, într-atîta mă subjugase această femeie. Dar ea n-a spus nici un cuvînt. Mi-am luat rămas bun și am dat mîna cu toți. A ei era moale ca o cîrpă. Îmi venea s-o ucid. Va să zică jucase numai teatru? Pentru asta mă străduisem ziua întreagă și mă aprinsesem în halul acesta, ca să sufăr apoi atîta umilință? Prostule! dă-ți cu pumnii în cap! Afară am înjurat și am urlat, aveam impresia că sînt o ridiche putrezită.

Van Someren și-a dat seama numaidecît că eram iar prost dispus. „Asta nu-i de tine, Adriaen."

— Da, prietene, și am să mai fiu prost dispus încă o săptămînă întreagă! Trebuie să-i ajut pe oamenii aceia!

Am plecat la Alkmaar, urmat de Carolus. Dintr-o săptămînă s-au făcut două, și din două o lună. Mergeam dintr-un sat într-altul.

— Nu mă mai întorc acasă Maestro. — Mi-am adus catrafusele cu căruța de la Van Someren, cu promisiunea că mă voi întoarce mai tîrziu. Mă scufundam în dragostea pentru Blancheflor.

— Știam că vei veni cu noi! a spus. — Dacă te-aș fi rugat, ai fi rămas acasă!

Atîta putere avea această copilă. Și avea nouăsprezece ani. Pare-se că se trăgea din părinți francezi și umbla de doi ani cu această trupă. Mie îmi era totuna, cine era și de unde venea. Ea era ea. Cînd o aveam în brațe, uitam de Frans Hals, de Rembrandt, de Rubens și de Bruegel. Era cu totul altceva decît să pictezi bețivi și bătăuși. Am dus o viață nemaipomenită! Isabela rămînea o gravură în lemn ieftină, în comparație cu ce aveam.

Trupa era formată din oameni cu totul neobișnuiți: Maestro era din partea Rinului, un grozav cu mușchi puternici; o bătea pe grăsuna lui de nevastă exact cum bătea în toba cu care atrăgea mulțimea. Rămăsese biata doar cu un ochi. Trăgea din pipă femeia, la fel ca el sau ca mine, iar în ce privea rachiul nu se speria de șase păhărele la rînd. Și peste toate mai era și murdară și leneșă. Și din pricina leneviei Maestro îi scutura adesea spinarea de praf.

Blancheflor îngrijea de această adunătură doar cînd avea chef. Erau vreo zece oameni veniți de peste tot. Mai pleca unul, se mai alătura altul. Dacă apărea o femeie, trebuia să ajute la spălatul rufelor și să joace în „Genoveva" ; de era bărbat, îi fugeau ochii mai mult după Blancheflor decît după treabă. Credeau că pot ajunge ușor la ea, dar le spunea tuturor : „La cinci pași de trup, altfel zgîrii !" Însuși Maestro nu era sigur că scapă nepălmuit și ofta, dar zadarnic. Erau deosebit de săraci, dar aveau teatrul în sînge. Fiecare om își are chemarea sa și nu i se poate împotrivi. Dacă reușeau să fie pe scenă alții decît în realitatea zilnică și dacă erau admirați de public, ca prinț, martir, Iuda sau altcine se nimerea, trăiau și ei un timp personajul ce-l jucau și erau fericiți. Era ca o vrajă, o beție ca oricare alta, căreia mă închinam și eu. Să ieși măcar o dată din eul tău ! Căci fiecare dintre noi este propriul său prizonier.
Nu trebuie să credeți că am renunțat la pictură ; venea însă numai în al doilea rînd, iar dragostea cu Blancheflor, pe care de fapt o chema Josine, era în prim plan. Desenam și pictam tablouri mici prin locurile unde trăgeam și le vindeam tot acolo, căci nu doream să primesc vreun sfanț de la actori. Nu vroiam să le fiu obligat ! dar ca să mențin balanța între noi și ca nici ei să nu depindă de mine, mîncam pe cheltuiala lor la prînz.
Josine ! Josine ! Cum de poate dragostea să răsucească astfel inima unui om ! Ce viață de cîine am dus eu de dragul iubirii tale ! Dar am făcut-o cu pasiune ! Pe ploaie și pe vînt mergeam din loc în loc cu căruța, care transporta teatrul nostru, cu scînduri și funii, cortine și costume, căni și săbii de lemn. În piețe începea montarea scenei. Cu tobe și surle treceam pe străzi : „Azi mare spectacol, despre doctorul Faust care și-a vîndut sufletul satanei — jucat de celebra trupă «Dragoste Înfloritoare» !"
Uneori trebuia să ne producem în fața unui public de numai 10—12 persoane, dar la drept vor-

bind, asta se întîmpla rar și de vină era numai vremea rea. Aveam eu grijă de vioiciunea, de succesul piesei, și unde erau pasagii mai plictisitoare, inventam ceva care-i făcea pe spectatori să se tăvălească de rîs sau să se emoționeze pînă la lacrimi. Călătoream și vagabondam de ici-colo, dormeam prin grajduri și hambare sau în corturi, dacă vremea nu era prea rea. Tot eu aveam grijă și de gloaba cea slabă și tot eu trebuia s-o schimb la tîrgurile de cai pe alta, bună de dus la abator. Dacă nu găseam adăpost și hrană în sate, trebuia să găsesc de mîncare, iar prinsul puilor pe drum nu mai era o artă necunoscută pentru mine.

Uneori era trist și greu ; alteori însă ne prăpădeam de rîs și jucam cărți cu pasiune.

Josine ! Josine ! Ce mult trebuie să te fi iubit, ca să-mi fi irosit viața și arta, tîrîndu-le după tine ca pe o cîrpă veche ! Dar și tu erai față de mine numai dor și văpaie ! Eu trăiam pe roze în fiece zi. Erai geloasă. Și eu la fel. Dacă întorceam numai un singur ochi după altă fată, mîrîiai trei zile ; însă dacă te distrai tu și îi făceai pe băieți să scoată limba de un cot după tine, bețivi cum erau, nu-ți dădeam numai o palmă. Nu degeaba aveai adesea ochii vineți. Și mai ții minte, Josine, cînd eram la țară și ceilalți ședeau în jurul focului la cină, iară noi doi ne plimbam de-a lungul lanului de grîu și te împodobeam toată cu albăstrele și-ți făceam cunună din ele, cîntîndu-ți din lăută ? Și apoi nopțile în claiele de fîn, și acea noapte caldă din pădure sub lumina lunii, cînd ne-am scăldat în rîul răcoros ! Josine ! Josine ! În ce încordare m-a ținut dragostea pentru tine ! Eram gata să mă distrug ! Dar nu m-am frînt. Cum cedează coarda prea strînsă a unui arc, a cedat și asta. Așa pățești, dacă te încurci cu un pictor ! Cînd reîncepe să pîlpîie flacăra artei, focul dragostei se stinge. Sărmană Josine !

Și iar a început să ardă flacăra artei. Era într-o seară cînd eram găzduiți în sat. Unul dintre oamenii noștri ședea singuratic și cînta încet din lăută. O jale adîncă răsuna din cîntecul lui. Poate că era și el ca mine, o frunză bătută de vînt. Se

gîndea oare la mama lui ? La o iubită ? La un sat într-o vale ? La un vis brusc întrerupt... ? Lumina vetrei şi a luminării se răsfrîngeau din plin asupra lui. Ar fi fost un tablou demn de Rembrandt ! Să ştii să pictezi aşa ceva în genul lui Hals... !

— Rămîi aşa, Prosper ! i-am strigat. L-am desenat apoi exact aşa cum era, şi am indicat culorile. Va fi cel mai frumos tablou al meu ! Aşa spun însă întotdeauna. În acea noapte nu am putut dormi şi cînd prima licărire a zorilor a luminat cerul, m-am ridicat de pe paie şi am început să pictez cu culori. Am lucrat ziua întreagă. Josine venea şi privea, mă chinuia să merg cu ea, undeva în oraş.

— Azi, nu.

— Atunci nici eu n-am să fac ce vrei tu ! Se supărase.

— Mă duc singură !

— Du-te !

— Nu, nu merg singură !

— Du-te singură, sau cu cine vrei dar eu nu merg ! Şi cu tot scandalul ei am dat-o afară pe uşă. În timp ce lucram la acest tablou, mi se contură în minte altul, şi apoi altul. Mă apucase din nou pictatul. Amin.

Preocupat de pictură, mă năpădiră amintirile, aşa cum razele de soare îşi croiesc drum printre nori. Jordaens, Antwerpenul, Audenaarde, rîul Schelde, cîrciumile mizerabile, natura, poporul, mireasma aceea, cerul acela. Nu există cuvinte pentru a le descrie. O forţă nevăzută mă trăgea puternic spre acele locuri. Da, tot mai bine în Flandra decît în Olanda ! De ce ? Uite-aşa ! Restul sînt doar pretexte ieftine. Mi se părea că aş găsi mai multe subiecte de lucru, viaţa şi agitaţia erau mai colorate... Chiar dacă trăiau în sărăcie şi erau tiranizaţi, spiritul oamenilor era mai blînd acolo, mai voios, mai tolerant, mai vesel şi mai mărinimos — de parcă ar fi îndulcit cu miere. Acolo e şi mama mea ! Într-un cuvînt, pasărea din sufletul meu mă ispitea să plec într-acolo, iar argumente găseam berechet.

Nu spui nimănui nici o vorbă ; zile și săptămîni alergi cu dorul în suflet ; ceilalți însă își dau seama fără să vrea. Sau poate că doream atît de tare să plec încît m-au simțit, mi-au ghicit gîndul ?

Constantine, nevasta cea grasă a lui Maestro, a avut o nenorocire în ziua în care am luat marea hotărîre. Juca rolul unei regine și s-a împiedicat în mantia de brocart mîncată de molii, tocmai într-o scenă de un înalt dramatism. Publicul a nechezat de atîta rîs. Plîngînd, s-a refugiat în spatele scenei, a aruncat cît colo coroana de tablă și a început să blesteme.

— Nu mai joc pentru nespălații ăștia de olandezi ! Nu înțeleg nimic din artă. Vreau să plec spre sud, la Bruxelles !

Șase ore mai tîrziu Maestro ne-a spus : „Am putea să ne gîndim la plecare."

Tot nu mai avea ce face pe aici.

— Și tu ? m-a întrebat Josine seara.

— Mai bine spre sud. Mie-mi este totuna, dacă pot rămîne cu tine. Hai și tu, Josine !

Să nu vă gîndiți cumva că vroiam să scap de Josine, de Blancheflor a mea, așa cum te descotorosești de niște sîmburi de mere ! Pasiunea pentru ea mai era încă la fel de puternică, dar impulsul, nevoia de a picta ardea mai tare. La Josine nu mai trebuia să cuceresc nimic, în pictură, însă, totul. Din această pricină fata era supărată, devenise capricioasă, tristă. Încercam s-o fac să înțeleagă. Dar dragostea nu vrea să cunoască explicații. De ar fi fost vorba de o altă femeie, ar fi putut să se apere, s-o insulte, s-o ucidă, dar împotriva artei nu putea face nimic. Aceasta se afla în afara sferei ei de viață, era departe de spiritul ei, îi scăpa ca nisipul uscat printre degete. Trebuia doar să-și înfrîneze încăpățînarea. Asta a și făcut. A vrut și ea să plece spre sud. Și am plecat cu toții. Carolus era și el cu noi. Același soare strălucește peste tot.

Însuflețiți de un curaj proaspăt și de noi speranțe, am plecat deci spre sud și într-o bună zi ne-am aflat la porțile Antwerpenului.

— Tu nu ai voie să intri în oraş. N-ai documente ! mi-a spus sentinela spaniolă.
— Sînt Adriaen Brouwer, marele pictor, cunoscut în toată Flandra şi în Olanda, sînt elevul lui Frans Hals !
— Am auzit, cred, despre tine. Dar mai întîi să văd dacă eşti tu acela !
M-am înfuriat, i-am chemat pe oamenii noştri. Toţi au confirmat că eram eu. Nimic de făcut. A trebuit să rămîn acolo.
— Tu du-te mai departe spre cîrciuma „Genova“, i-am spus, căci pe Josine o priveau cu prea multă insistenţă şi nu prea aveam eu încredere în spaniolii aceştia.
— Acum arată-ne că tu eşti Brouwer ! îmi spuse comandantul.
— Dacă domnii ar sta liniştiţi o clipă ! Am pictat două sentinele la jocul de cărţi. A durat o oră şi jumătate. Dacă trebuie să meargă repede, apoi merge.
— *Bello !* Frumos ! a strigat comandantul. A luat tabloul şi s-a dus cu el la fereastră, să-l admire.
— Haha ! Te-am crezut eu, dar am vrut să am ceva făcut de tine !
— Dă-mi paşaportul ! am strigat. Căzusem în capcană.
— Pilangiu păcătos ce eşti ! Cine să nu te creadă după un asemenea tablouaş ! Am să-ţi dau eu un paşaport. Şi dacă vreodată ai nevoie de mine — la dispoziţie !
Astfel am intrat din nou în Antwerpen. Am început să pictez, de curgeau tablourile unul după altul ! Simţeam că mă trec sudorile. Se căsca o prăpastie în faţa mea. Nu puteam juca teatru la Antwerpen. Şi nici nu puteam pleca mai departe cu ceilalţi.
Vreau să rămîn pictor !
— Carolus, bătrîne... Ce va zice de asta Josine ?

Capitolul VI

Josine ! Josine ! Unde ești tu acum ? E atîta gol în jurul meu ! Dar a trebuit să se întîmple astfel. Am vrut-o amîndoi. Tu vroiai să mă stăpînești în întregime, iar eu nu mă puteam da pe de-a-ntregul. Era ceva în mine, ce nu putea să treacă pe locul doi : arta mea. Ea este viața mea ; fără ea sînt ca o floare veștejită.

Și de ce nu ai rămas la mine și ai plecat mai departe cu trupa aceea nespălată ? Din același motiv ! Deoarece teatrul însemna pentru tine pasiune și vis, ca pictura pentru mine. Nu contează de ești în stare să creezi ceva foarte bun, sau ceva mai puțin bun. Știi doar că trebuie s-o faci neapărat. Asta este. Ne închipuim că numai astfel putem fi fericiți. Nu cei mai fericiți, dar răspunzînd chemării noastre. Este chemarea sîngelui și trebuie s-o ascultăm, chiar dacă din cauza ei suferim și scrîșnim din dinți, chiar dacă trebuie să ne tîrîm în urma ei. Fiecare are boala sa, este constrîns să facă ceva, să fie înrobit păsării din sufletul său.

Fii liniștită, Josine, vei suferi și tu, dar forța ta de creație va crește și prin ea arta ta va deveni mai profundă și mai matură. Vei sfîrși și tu ca toți muritorii, vei îmbătrîni și te vei îngrășa ca nevasta lui Maestro, Constantine, și va veni o vreme cînd nu vei mai putea juca pe Blancheflor, ci numai rolul mamei sau al reginei, cu o coroană de tablă pe cap, și te vei poticni și tu de franjurile zdrențăroase ale rochiei tale. Să spe-

răm că bărbatul tău îţi va lăsa nevătămaţi ochii tăi frumoşi. Căci odată şi odată trebuie să te măriţi şi tu, şi atunci vei mînca multă bătaie şi o vei merita. Căci te cunosc, la fel şi trădările tale, în stare să înnebunească toţi bărbaţii. Dar asta va fi mai tîrziu. Acum stai dreaptă ca un bujor, sorbi viaţa, înfloreşti şi dogorăşti de dragoste. Eşti înnebunitor de frumoasă şi nimeni nu-ţi poate rezista. Cu sclipirea ochilor tăi duci în ispită şi pe călugărul cel mai cuvios, sau de nu, îl faci s-o ia la goană. Nu se poate altfel, mi-am dat şi eu seama din proprie experienţă că tu trebuie să fii iubită ; acum eşti poate amanta unuia dintre actoraşi sau, poate, din desperare, chiar a lui Maestro ; te iert însă din depărtare, chiar dacă îmi muşc buzele de gelozie şi aş vrea să-l ucid pe acel individ scîrbos.

Da, viaţa e tare goală fără tine, Josine. De aceea dorul meu se îndreaptă spre alta, spre acea sărmană Isabela. Noi doi, Josine, ne-am ameţit unul pe celălalt cu dragostea noastră. Pe Isabela am văzut-o doar o singură dată şi n-am avut parte de nimic, nici măcar de un sărut, de o strîngere de mînă. Oare să fie din cauza asta atît de nestăvilit dorul ce i-l port cu atîta încăpăţinare ? Mulţi ani de dragoste îi sînt dator şi ei !...
Acum însă, fiindcă sînt din nou în ţară, vreau, oricît ar costa, s-o vizitez pe Isabela. Mai întîi voi strînge bani să-mi cumpăr haine bune, ca ea să vadă că o iubesc sincer. Iar apoi vreau s-o revăd în sfîrşit şi pe mama !

În felul acesta am cîntărit şi am chibzuit în timp ce locuiam într-o cămăruţă la hanul „La oraşul Genova“ şi pictam de parcă era în joc moartea soacrei mele. Se lucra bine acolo. Camera era pustie dar bine situată. Peste acoperişuri, vedeam o bucată mare de cer. Iubesc norii. Flăcările se jucau în vatră. Carolus mă privea uneori, de parcă ar fi vrut să spună : — „Ne e bine aici.“ Pe perete atîrna numai un desen cu nişte dealuri de lîngă Audenaarde şi harta ţinutului Breda. Pe masă erau aşezate vopselele. Şi asta era tot. Dar nici nu aveam nevoie de mai mult. Eram hotărît

să nu-mi pese de nimic, să stau singur şi izolat, fără prieteni, fără prostii şi fără iubite, ca un monah — să mă contopesc trup şi suflet toată iarna, numai cu arta. Şi am reuşit. Am avut noroc. Întîmplarea m-a ajutat din nou. S-a făcut ca altădată că hangiul de la „Oraşul Genova“ să aibă un vlăstar care trebuia să devină o stea în nobila artă a picturii. Pune mîna, Adriaen ! Lasă-l pe altul să-ţi pregătească rinichii de viţel cu cepşoară ! Şi iar a vrut să se ocupe hangiul de vînzarea lucrărilor mele. Avea şi el un mic avantaj din vînzare, şi vindea. Întotdeauna trăisem pe socoteala altora, dar şi ei pe a mea. Da, să ştiţi că vindea.
Era acolo un anume brutar, brutarul garnizoanei spaniole de la Süderburg, care servea şi drept închisoare. Acest brutar mi-a cumpărat două mici tablouri, şi ca să-mi facă o bucurie, mi-a spus că în ochii lui sînt cel mai mare pictor, că are şi el un fiu de doi ani şi dorea ca acesta să devină şi el pictor ca mine. Şi-ar da toată averea pentru asta — dacă ar avea-o ! Tare i-ar plăcea să mă vadă pictînd. Nimeni nu avea voie să intre în chilia mea !

Fără să ştiu, în timpul lipsei mele din Antwerpen se întîmplase ceva ciudat : devenisem şi celebru, şi rău famat. Trecuseră şapte ani de cînd rămăsesem pripăşit în Olanda şi împlineam curînd douăzeci şi şase de ani. Lucrasem un pic pentru mine, apoi pentru Frans Hals, apoi iar pentru mine, peregrinasem ca actor dintr-un sat într-altul, din care pricină aproape uitasem că sînt pictor, şi cînd am apărut din nou aici, eram considerat unul de prim rang.
— Pînă şi Rubens are cîteva din tablourile tale, m-a informat hangiul.
— Cum de au ajuns la noi, din Olanda ?
— Nu-ţi bate capul să afli — bine că sînt aici !

Da, eram celebru, şi totodată defăimat. Încearcă însă să te închizi în carapacea ta, încuie-te, lucrează ca o albină harnică la un hangiu, care nu-şi poate ţine limba udată cu bere, şi le po-

vestește la toți că la el locuiește unul dintre cei mai renumiți pictori și că acesta mai și dă lecții fiului său ! Și asta la Antwerpen, acest renumit cuib al bîrfelii !

Și într-o frumoasă zi veni un domn, Van den Bosch, și a întrebat de un anume Adriaen Brouwer, care pictează tablourile acelea micuțe cu omuleți atît de veseli.

— E aici !

— Poți picta pentru mine cîte vrei. Și uite, niște bani înainte. Iscălește aici !...

Aduceți vin și stridii, somon și căprioară, mîncăruri delicate, atît de fine încît să poată fi sorbite cu paiul !

David Teniers m-a vizitat, avînd zăpadă pe pălărie. O zi întreagă am stat lîngă foc, am pălăvrăgit și am băut ca doi oameni ciudați din tablourile noastre. Un băiat bun și de treabă, acest David Teniers, cam dornic de laude și de onoruri și prea pornit după parale. Picta în viteză, un, doi, trei — dar ce lucruri gingașe realiza ! Trebuie să fi privit măcar o singură dată cu atenție oalele și cănile sale, erau vii ca oamenii ! Peisajele sale, aspectele din cîrciumi ! Erau prețioase, parcă suflate cu aur. Nu era însă destul de profund în lucrările sale. Le arăta altora ce știe, nu sie însuși, și prea se alinia părerii altora. Prea se gîndea să fie pe placul cumpărătorilor săi.

Într-o altă zi a apărut hangiul cu sufletul la gură : „A sosit Van Dyck ! Anthonis van Dyck ! Van Dyck vrea să te vadă ! Vrea să-ți vorbească ! Van Dyck, Van Dyck ! Pictorul regelui Angliei ! Cel care pictează prinți și baroni și toată înalta nobilime ! Ce cinste ! Ce cinste pentru hanul meu și pentru tine ! E jos și te-așteaptă ! Aranjează-te cum trebuie".

— Lasă-l să urce la mine !

— Așaaa... ?

— De ce nu ?

A venit îmbrăcat în mătase albastră, cu părul blond proaspăt buclat, ochii albaștri și o față fină, nobilă. Avea ceva delicat și feminin în el, dar sub aspectul acesta se ascundea o mare forță.

Apreciez operele sale mai mult decît pe cele ale lui Rubens, nu sînt atît de ostentative. Sînt angelice, departe de pămînt și calme ca florile. Privind tablourile sale percep mai mult decît văd. Aud în el ceva... nici eu nu știu ce.

— Am venit să te admir.

Asta mă emoționează. Vine el să admire lucrările mele ! Ale mele, care pictez bețivani și pișăcioși. Trebuie să fii un mare pictor ca să treci cu vederea subiectul și să poți prețui doar arta adevărată.

— Luați loc, Van Dyck, eu pot sta și în picioare !

Nici unul n-a vrut să șadă.

Am vorbit mult despre muncă și despre artă și mi-a spus de cîteva ori : „Ai un cap remarcabil !". Și a încheiat spunînd : „Dă-mi pînză, vreau să te pictez."

Pînză nu aveam, iar plăcile mele de lemn erau prea mici ; „atunci măcar o foaie de hîrtie !" Între timp mi-a povestit despre Anglia și despre culoare. Prin gaura cheii auzeam răsuflarea hangiului, care trăgea cu urechea de după ușă. După o oră mă aflam pe hîrtie. Pictat excepțional, cu avînt și o factură liberă, fin și distins în lumină și nuanțe și cu toate astea lucrat repede și firesc, așa cum ai fi scris o scrisoare.

Eu însă nu sînt creat pentru o astfel de imagine. Făcuse un fel de prinț din mine. Un curtean amoros, care miroase a mosc și a levănțică, șarmant și galant, și care la vînătoarea de iepuri și de fazani aleargă mai ales după păstorițele frumoase. Unul care nu a dormit niciodată pe paie, și niciodată singur.

Ce am mai rîs ! Nu era frumos din partea mea, dar nu mă puteam abține.

— Asta-i o mascaradă, Anthonis van Dyck. Superb pictat ! Dar fă asta cu alții, nu cu mine ! Cu Teniers poate ! Posibil că așa ați vrea să mă vedeți, dumneata, mama și fetele. Dar, mulțumesc lui Dumnezeu, nu sînt așa. Eu sînt golanul zdrențuit și aspru, „calicul", bărbatul pictînd oa-

meni care-și alungă amarul și mizeria cu tutun și bere. Eu nu-i pictez ca să rîd cu ei.

— Arta este frumusețe ! exclamă el supărat.

— Desigur, dar altfel — altfel.

— Îl voi rupe.

— Asta să n-o faceți ! Este poate cel mai frumos tablou pe care l-ați făcut vreodată, numai că l-ați visat prea frumos. Tocmai asta e forța voastră interioară !

Am mai discutat apoi în fel și chip, că ar trebui să fie așa și pe dincolo. Am coborît să bem niște căni cu vin rozaliu, hangiul nu a vrut să primească nici o para — din pricina onoarei ce i-a făcut-o oaspetele — însă eu simțeam prea bine că l-am jignit pe Anthonis în amorul său propriu.

Cel pe care-l așteptam de mult și de care mi-era dor, dar pe care totuși mă temeam să-l văd venind — fusese bolnav din fericire — acel om urca într-o zi scara cîntînd : „Bergen-of-Zoom, ține-te bine !"

S-a terminat cu viața mea de sihastru ! Am zburat spre ușă și am ținut-o închisă.

— Ce-mi promiți ?

— O cină cu melci fierți, și încă ceva ce am la mine și nu poți vedea tu !

— Ce o fi ?

— Maestre din breasla Sf. Luca, lasă-mă să intru, sau îți fac ușa praf.

Ne-am îmbrățișat fierbinte. Apoi am început să povestim. Jacob despre toate cîte i se întîmplaseră lui, iar eu despre aventurile mele. Zăcuse la închisoare împreună cu Jef Șchiopul pentru răspîndirea unor manifeste eretice. Jef Șchiopul murise. Rubens mai era și acum idolul lui ; dar își schimbase complet felul de a picta. „Să se termine cu toți sfinții ăștia, care oricum tot au ajuns în iad !" Afară de asta nimeni n-a mai comandat tablouri pentru altar la un asemenea eretic.

— Poporul, poporul nostru ! strigă el. — Asta-i totul băiete, țăranii noștri, datinile lor, obiceiurile lor, zicalele lor. Poporul așa cum e și cum trăiește ! Poporul și femeia goală ! Asta e arta ! Ar

trebuie să vezi tabloul meu „Regele bea". Din asta poate și Rubens, domnișorul acesta fin, să învețe ceva ! Și așa mai departe. Știam că va fi așa — dar îmi pregătisem răspunsul încă de cînd l-am auzit urcînd scara.

— Trebuie să vii și tu să-l vezi !

— Dar biblia rămîne închisă ! Viața în sine e biblie destulă !

M-am dus și am privit tabloul. Un corn al abundenței. O toamnă de fructe zemoase. Paradisul păgînilor în Flandra !

Și-apoi am petrecut patru zile din chef în chef. Și nu numai noi doi. Venise chiar și Teniers, bătrînul Rijckaert... și un întreg alai de cavaleri ai pensulei și de gravori, cunoscuți și necunoscuți — împreună cu nelipsiții paraziți. Nu-i nimic. I-am cinstit din toată inima ! Arta provoacă sete, iar sărăcia te silește să devii viclean.

În roiul acesta de artiști se afla și acel brutar de la garnizoana spaniolă din Süderburg, care-mi cumpărase cele două mici tablouri. Joos van Craesbeeck. Un suflet debordînd de artă — cum își zicea singur. Bea cît șapte, cînta ca o tobă și vroia mereu să facă cinste, ca să ne fie pe plac. Avea un obraz ca un fundulet de copil, care a șezut prea mult timp pe pragul ușii, și păr negru ca de capră. Iar ochii ca două ochiuri prăjite. Nu scăpam de el nicicum și se jelea într-una că și-a greșit cariera ; în loc să împingă pîinea în cuptor ar fi trebuit să mînuiască pensula, regeasca pensulă, și să picteze ca mine. Plîngea cu lacrimi amare cînd a intrat.

— Ce pot face pentru tine, maestre Brouwer, tu soare al tuturor vremurilor, ce pot face pentru tine ? De-aș fi bogat, ai trăi pe cheltuiala mea. Viața și moartea mea îți aparțin ! Mîine coc pentru tine un cozonac cu stafide negre de Corint !

Patru zile a chefuit cu noi pînă cînd a exclamat din senin : „Trebuie să mă duc să văd dacă n-a dat supa-n foc !" Și a luat-o la goană !

Cît despre cozonac, nu am văzut nici o firimitură căci tare aș mai fi mușcat din el. Banii economisiți cu trudă și cu grijă, banii cu care vroiam

să mă duc la mama și la Isabela, îndată ce vremea se va fi îmbunătățit, se duseseră de mult și am mai primit și o notă pe deasupra : căni, oale și geamuri pe care le spărsesem în timpul chefului...

Van den Bosch ! Van den Bosch ! Vino în ajutorul meu ! Vino și ajută-mă !

— Cît ? Și a plecat cu alte tablouri și cu alte polițe. Și acum repede la muncă, să-mi scot paguba și să-mi umplu iar pușculița cu economii. Van den Bosch își freca mîinile de-i pîrîiau degetele, iar hangiul își lingea buzele. Avea și el foloasele sale.

Asta este : cînd mă apuc de treabă, nu mă mai pot opri și nu-mi îngădui să răpesc din timpul de lucru, nici măcar pentru a mă spăla. Dar dacă am terminat ce am avut de făcut, nici zece cai nu mă mai pot trage înapoi ; pînă ce izbucnește din nou flacăra sfîntă și atunci mă pot lipsi de tot restul lumii. Nu-mi pasă.

Am lucrat fără răgaz toată iarna, eram ca o sobă încinsă. Și pe nesimțite s-a apropiat sărbătoarea Intrării în biserică, a venit primăvara și zilele s-au mărit. Aveam suficient de lucru. Eram celebru. Da, atît de celebru încît într-o dimineață m-am pomenit cu un notar, „trimis de nobilul Rubens" ca să fiu atît de bun și într-o zi stabilită de mine să mă prezint în fața magistratului și notarului, de față cu Rubens, și să declar în scris că unele tablouri reprezentînd cutare și cutare, acum proprietatea lui Rubens, sînt executate de mîna mea și că nu le mai pictasem a doua oară. Existau atîtea contrafaceri și falsuri după operele mele încît el, Rubens, care prețuia atît de mult opera mea, vroia să i se confirme că a cumpărat pe cele autentice ; și se întreba dacă aș vrea să-i acord favoarea ce mi-o cere.

După o frază atît de lungă ți se face sete atît din pricina lungimii, cît și a conținutului ei atît de frumos. Rubens venea să mă roage !

În ziua următoare, căci așa ceva nu se tărăgănește, am fost cu Rubens la notar și am iscălit actul. Regele pictorilor ! Rubens ! Chiar dacă ai avea

obrazul oricît de gros, tot îți merge la inimă. Mă îmbrăcasem în haine de sărbătoare, purtam o pană mîndră la beretă și gulerul meu de dantelă nu trebuia să se rușineze nici în fața fulgilor de zăpadă.

Acum sînt sigur că știu să pictez! Dar asta nu-mi priește; mă face să nu mai pun mîna pe pensulă cum trebuie. De vreme ce știu! Îmi place mai mult să fac o muncă pe care n-o stăpînesc. Vreau să ostenesc. Vreau să năzuiesc mereu la ceva!

Îmi venea să privesc mereu doar pleoapele și mîinile din tablourile lui. Priveam aceste pleoape grele care, cum s-ar spune, apărau întreaga lume triumfătoare a unor chipuri bogate în culori, și acele mîini cărora imaginația lui știa să le dea o înfățișare atît de puternică, atît de minunată.

Acest om emana ceva înțelept, intim, bun, ceva demn de respect, adevărat princiar! Într-adevăr! Păcat numai că le ținea partea spaniolilor. Dar nu-i nimic, de n-ar fi fost așa, l-ar fi părăsit iezuiții și am fi avut poate mai puține opere frumoase de-ale lui de care să ne bucurăm. Căci arta nu depinde numai de ceea ce pot face artiștii, ci și de ce zace în ei. Iar Rubens mi-a spus: „Va fi pentru mine o plăcere și o mare cinste să vă pot primi la mine."

La el acasă? Da, la el!

Dar dacă tocmai atunci se află acolo în vizită un cardinal roșu ca ridichea care îi condamnă pe „calici", sau vreo nobilă doamnă cu o guriță cît pruna care povestește minuni despre cățelușul ei de rasă? — Nu, asta nu pot să i-o fac eu lui Rubens, acestui suflet mare. Nu pot să-l pun în încurcătură. Cine știe ce mai zic, și înaltul prelat sare înspăimîntat peste masă și doamna leșină de indignare.

— Dacă se va ivi prilejul... i-am răspuns.

Primăvara a sosit iară și mugurii apar pe ramuri. Sîngele parcă ar dori să spargă vinele. Cine mai poate sta locului? Bei o cană în cinstea soarelui și una pentru prima iubițică! Veniți cu mine în bunul și vechiul han „La Asul de Treflă" la plă-

tică prăjită ; slujnica nu mai era acolo. Haideţi cu mine la „Sărmanul drac“ la cîrnat fiert cu vin alb de Renania ! Mi-a plăcut o „frumoasă de cîrciumă“, i-am dăruit cunune, pantofiori şi o batistă din dantelă. Prea era frumos ca să mă pot gîndi la tablouri. Dar Van den Bosch mă ţinea din scurt, nu-mi dădea drumul deloc. Trebuia înainte de toate să-i aduc un braţ întreg de lucrări. Lipitoarea ! Vampirul !

A venit vremea să mă duc s-o văd pe mama şi pe Isabela. Vreau să mă fac frumos, să cumpăr o basma frumoasă pentru mama, şi o brăţară pentru Isabela. Vreau să zăngănesc în palmă, la urechea mamei, ducaţi de aur. Dar să mai lucrez încă opt săptămîni ? Nu ! Prea mă împinge dorul spre ele. Pensula mea e îndărătnică. Dorul îmi duduie prin sînge. Şi peste toate nu am nici o leţcaie.

— Birtaş ! Ia să vină pînă aici porcul acela de brutar din Süderburg !

A venit alergînd cu lacrimi în ochi.

— Ce bucurie să vă pot ajuta !

— Trebuie să plec pentru cîteva zile la Audenaarde, la mama, şi vreau să pictez şi nişte peisaje acolo ; cele mai frumoase din lume. Am nevoie de bani. Ai putea să-i aduci artei un mare serviciu dacă ai vrea...

Încă în aceeaşi seară mi-a adus o sumă respectabilă şi a strigat :

— Blestem clipa cînd m-am însurat cu muierea aceea, altfel aş merge cu voi... Ah, de v-aş putea explica cît am fost de păcălit... Dar despre treburi familiale e mai bine să nu vorbeşti. Cine îşi ponegreşte nasul, îşi ponegreşte întreg obrazul.

A plecat în miezul nopţii, beat turtă ; dar mai întîi a vrut să mă îmbrăţişeze, de parcă aş fi plecat în America. Sărmană femeie, silită să trăiască cu asemenea leac împotriva iubirii !

Şi acum, la Audenaarde, spre Schelde, la mama mea şi la Isabela !

Capitolul VII

Carolus a plecat cu mine. Am pornit pe jos să pot privi totul îndelung şi pe îndelete. Aveam timp destul. Purtam o sabie ; nu se ştie niciodată ce stafii întîlneşti pe drum ; şi eram bine aprovizionat cu hîrtie şi creioane.

Cutreieram astfel ţinutul, încîntat ca un sfînt.

N-aveam trecut, n-aveam viitor, eram liber şi nelegat de nimeni, singur şi fără grabă. Fiece clipă era o frumoasă veşnicie. Asta înseamnă a trăi ! Eram ca un pufuleţ în bătaia blîndului vînt de vară. Unde îmi plăcea să şed, mă aşezam şi stam unde doream. Era cu adevărat o hoinăreală, o plimbare de plăcere, făceam ocoluri, ca apoi s-o iau iar prin cîmp. Mă bucuram intens.

Ah, cît de frumoasă e natura cînd o contempli astfel ! Numai să nu stai pe gînduri ! Totul e creat din dragoste, dar toate creaturile se mănîncă între ele. Nu mă pricep la toate astea şi nici nu vreau să mă pricep. Eu pictez. Pictez ce văd, şi totuşi fiecare pictează ceea ce simte. Oare din această pricină aşezăm un nor întunecos într-un peisaj luminos ? Sau o facem numai pentru efectul de lumină ? Să nu vorbim despre asta ! Ştiu una şi bună : sufletul pictează şi el. Privesc natura cu predilecţie spre seară, cînd cerul se aureşte şi hornurile încep să scoată fum. Atunci totul respiră bună dispoziţie, voioşie, curăţenie şi pace. Atunci nu mai observi reversul, urîţeniile crunte sau, mai bine zis, e ca şi cum ai privi dincolo de ele. În spatele oricărei suferinţe licăreşte ceva,

încît nu poți să nu oftezi cînd vezi atîta frumusețe.

Pe drum desenam cu poftă oameni și copaci, izvoare și gospodării. Nu-mi păsa unde mă adăposteam ; uneori găseam un pat curat, alteori puneam doar capul pe masă, dar îmi plăcea și într-o claie de fîn sau în lanul de grîu. Închideam ochii și gata. Nu ocoleam nici o cîrciumă, de dragul berei care e alta de la un sat la următorul, și ca gust și ca denumire. Nu ocoleam cîrciumile de dragul mutrelor frumoase ale binecuvîntaților pierde-vară pe care-i întîlneam acolo. Ședeam cu ei la jocul de cărți sau de zaruri. Cărțile mă fericesc ! Uneori pînă la patru dimineața. Atunci îmi clocotește vesel sîngele. Jocul de cărți este o știință, cere duh și pricepere. Zarurile nu sînt decît noroc prostesc, bune pentru copii și idioți. Mi-e veșnic rușine, cînd cîștig la zaruri. Omul trebuie să știe să cucerească nu numai să primească. M-aș socoti mic și stingherit, dacă de mîine încolo aș ști să desenez atît de bine ca Dürer. Dar aș da un an din viața mea dacă aș putea cuceri singur această artă.

Soarta îi dă fiecăruia săculețul său de făină să-l care pe drum ; dar fiecare trebuie să-și coacă singur pîinea. Altfel, nu-i priește.

Dar să revin la jocul de cărți : ședeam odată cu un călugăr la jocul de pici și trefle. Se făcuse nouă dimineața. Nu întîlnisem încă pînă atunci un jucător atît de dîrz. Pierdeam a patra parte din banii mei.

— Nu mă opresc în pierdere, am strigat eu.

— Iar eu nu mă opresc, cînd cîștig ! a replicat el. Trebuie să mă înapoiez imediat la mînăstire. Eu urmez învățătura sfîntului nostru părinte Francisc : Să nu iei cu tine bani la drum ! Dar despre bere sfîntul nu a spus nimic, așa că, birtaș, umple-ne încă o dată cănile ! Trebuie să scap de ultimul sfanț ! Și așa am dus-o pînă ce nici unul nu mai știa unde se află Nordul. Apoi el a pornit repede — ce-i drept împleticindu-se la tot pasul — în direcția mînăstirii sale.

Mai găseam uneori cîte o speluncă, unde se mai putea fuma tutun tare. Se întîmpla rar să mai găseşti aşa ceva. Localurile de fumat erau pe cale de dispariţie, mai ales că din pricina neîncrederii şi a fricii cu greu erau primiţi străinii.

Dar trebuia să mă gîndesc mai întîi la arta mea, să ating cerul cu ea. De ce oare nu poate coborî cerul în inima noastră fără atîtea fasoane, de ce trebuie să bei mai întîi rachiu sau să inspiri tutun ?

Nu, nu voi uita niciodată această călătorie, cît de scurtă şi de simplă va fi fost ! Pentru mine a însemnat una dintre clipele cele mai solemne din viaţa mea. De aceea îmi şi amintesc şi doresc să povestesc toate cele întîmplate în această călătorie. Vreau să vorbesc despre trifoi şi ovăz, despre pescarii pe malul apelor, despre culorile soarelui-apune şi despre sunetul clopotelor în zori.

Cîteodată eram singur, alteori călătoream cu pierde-vară, cerşetori şi golani. Cînd am ajuns în apropiere de Zotteghem, acolo unde încep dealurile, irosisem jumătate din banii mei. Dealurile ! De mulţi ani nu mai văzusem nici unele. Adulmecam grajdul, ca un cal care se grăbeşte acasă şi-am început deodată să mă grăbesc. Dar nu, nu voiam să ajung seara în Audenaarde. Mîine, în plină zi luminoasă, în soarele strălucitor ! De aceea am poposit într-o cîrciumă ţărănească.

Dealurile — mai întîi să le cuprind cu privirea, temeinic ! Îndepărtatele dealuri albastre, între ele clopotniţa unui sătuleţ şi cîte o moară de vînt deasupra ! Ai impresia că eşti o poartă mare, care se deschide larg fericirii. Frumos ! Aici am să rămîn ! Aici vreau să locuiesc ! Lasă să-şi depene Rubens şi Jordaens, în uliţele împuţite din Antwerpen, firul vieţii lor. Eu rămîn aici, în această ţară deschisă şi curată, cu Isabela ! Voi duce o viaţă simplă, liniştită, alături de mine cu o femeie bună ca laptele, şi atunci să vezi pictură. Asta ar fi într-adevăr ceva potrivit pentru mine. Viaţa mai poate fi frumoasă, şi-atunci pămîntul n-are

decît să se învîrtească sau nu — mie-mi e totuna.

În sfîrşit, gust iară minunata bere din Audenaarde, cea veritabilă, care a zăcut ani de zile în căni şi cofe, care are felul şi mirosul ei, un autentic izvor de fericire.

Cîrciuma la care am tras era plină de jucători de cărţi, trişori autentici, care nu urmăreau bucuria jocului în sine, ci îndeosebi piaştrii. Am aruncat cîteva schiţe repezi pe hîrtie. Dar cînd auzi cum strigă : „damă de treflă", „as de pică" — „atu", împănate cu înjurături şi reproşuri, cine se mai poate abţine !

— Pot juca şi eu ?

La început le-am cîştigat banii scandalagiilor, apoi, am început să pierd treptat poturile unul după altul, cu cărţile cele mai bune în mînă. Cum Dumnezeule era posibil aşa ceva ? Şi banii mei se duceau văzînd cu ochii !

Cînd însă am vrut să ridic o carte, pe care o lăsasem să-mi scape, am văzut că unul dintre nemernici stătea în spatele meu cu o oglinjoară.

I-am şi trăsnit una peste botul lui de broască. încît i-au lunecat ciorapii jos ; unul dintre jucători mi-a turnat o cană plină de bere în obraz. păcat de bere ! I-am aruncat paharul în ochi de i l-am făcut zob, gata să curgă din orbită. Cofele şi butoaiele au început să se rostogolească, să se răstoarne şi din şapte direcţii deodată dădeau în mine, domnul cel bine îmbrăcat, de nu ştiam unde să mă pitesc. Au scos cuţitele. Eram unul contra şapte ! Sau mai bine zis doi — Carolus, prietenul meu, îşi folosea dinţii de zburau petice din pantalonii lor. Apoi m-am tras înapoi şi am scos sabia. Cîrciumăreasa a leşinat, cîrciumarul a fugit la uşă, strigînd spre cîmpul deşert : „Ajutor ! Ajutor ! Crimă ! Crimă !" Să vedeţi ce poate un vîrf de sabie ! Am înghesuit toată banda într-un colţ. Se înverziseră la faţă, unii au aruncat cuţitele jos — dar oare mai venise unul să-i ajute, sau era chiar hangiul ? În orice caz, cineva, ascuns după un perete de lemn, mi-a ars o cană de

plumb în cap, de-am căzut jos lîngă perete. Şi m-ar fi înjunghiat desigur, ca pe un miel nevinovat, dacă nu ar fi fost Carolus lîngă mine. Muşca cu furie picioarele, mîinile şi gîtlejurile lor, cu o turbare atît de fioroasă şi de cîinească, de parcă îi făcea o plăcere nemaipomenită. Astfel încît curînd au fugit, au dispărut în depărtare de parcă l-ar fi văzut pe satana !

Şi iată-mă cu capul plin de sînge, nasul umflat, un ochi lipit, bucăţi de sticlă în obraz, cu doi dinţi clătinîndu-se, o mînă ţeapănă, fără să mai pomenesc de ghionturile şi de loviturile de picioare care mă făceau să mă strîmb de durere la fiece mişcare.

A fost o minune că n-am rămas mort pe loc, cînd s-au năpustit atîţia asupra mea, ca un stol de pescăruşi pe o scoică. Abia se poate înţelege cum de-am scăpat. Dar cu capul ăsta plin de cucuie nu mă pot duce mîine la mama mea şi în nici un caz la Isabela. Mama ar trebui să plîngă, iar cealaltă să rîdă de mine. Trebuie deci mai întîi să-mi repar obrazul la bărbierul-chirurg, să-mi cîrpesc şi să-mi calc hainele la un croitor !

Se înţelege că i-am întors spatele vizuinei de tîlhari ce-şi zicea : „La plăcerea îndelungată" şi am plecat în alt sat. Bărbierul mi-a transformat obrazul ruinat, cu plasturii săi coloraţi, într-un fel de vitrină cu tablouri — şi în timp ce croitorul îmi îngrijea hainele, şedeam în odaie, în cămaşă, priveam în zare şi mă gîndeam la soarta mea nenorocită. Să mă aflu la numai două-trei ore depărtare de Audenaarde, iubitul şi frumosul meu oraş, şi să trebuie să aştept să mă vindec, să fiu iar teafăr, ca să pot intra în el ? Şi cine ştie cîte zile putea să dureze ? Îţi venea să te caţeri pe pereţi sau să te laşi să cazi din primul copac întîlnit !

Aşa că în zilele următoare am hoinărit prin sate, peste dealuri şi pînă pe drumurile ce duceau spre Audenaarde. Dincolo vedeam oraşul de pe Schelde. O perlă în vale, ca Ierusalimul. Şi-apoi dealurile şi luncile îndepărtate, iar acolo, departe de tot, ire-

zistibilul Kluizenberg! De mult dusesem dorul acestui pămînt și acestui oraș, adulmecînd mereu vîntul din direcția aceea. Acum aveam nemijlocit în fața ochilor pămîntul făgăduinței, dar din cauza mutrei mele pocite nu mă puteam duce acolo.

Însă bineînțeles că nu umblam printr-un deșert. Cîrciumi erau peste tot! Unde intram și găseam oameni la joc de cărți, le arătam obrazul meu și le spuneam :

— Priviți oameni buni, unde s-a ajuns dacă cineva a trișat. Cine îndrăznește, îl împung cu spada mea! Și atunci jucau corect.

Ședeam în amurg pe dealuri și priveam îndelungat cum se lasă întunericul, plin de dorul Isabelei. Uneori treceau țărăncuțe, rîdeau după pofta inimii cînd îmi vedeau obrazul, cu nasul înfășurat într-o cîrpă, un bandaj negru pe ochiul vătămat și cîte un plasture în cruce pe alocuri. Și de fiecare dată mă temeam să nu fie și Isabela printre ele. Ar fi trebuit să mă transform în stană de sare, ca nevasta lui Lot — în timp ce inima mi-ar fi ars de dorința de a o cuprinde pe Isabela. Nu, trebuia întîi să mă restabilesc, înainte de a mă putea vedea ea.

Isabela locuia în apropiere. Ce-o fi devenit? Ți-l închipui întotdeauna pe celălalt așa cum l-ai văzut ultima oară. Cu siguranță că acum e o femeie mîndră și înfloritoare. Și îmi îngheață inima chiar și la gîndul că ar putea fi măritată! Și atunci? Să-mi caut gîlceavă cu soțul ei, să trag spada... liniștește-te, Adriaen! De ce oare să fie măritată? Nici eu nu sînt însurat.

Ca să mi se vindece mai repede rănile, m-am dus, după sfatul unui măcelar, la o bătrînică de la marginea pădurii, ca să mă descînte.

— „Așa precum rănile lui Isus nu s-au infectat, să nu facă nici ale tale".

Așa mi-a zis. După nouă zile trebuia să arăt ca un nou născut. Încă nouă zile! Să mai rătăcesc încă nouă zile! Întrebam la întîmplare negustori și vînzători ambulanți, dacă cunoșteau cumva în Audenaarde, în Butterstraat, o văduvă pe nume Brou-

wer. Nu ştiau nimic. Probabil că mama se mutase.

Într-una din zile, poate într-a şaptea după descîntec, care avusese cu adevărat un rezultat bun, şedeam pe malul unei ape şi desenam un păstor cu cîinele şi oile sale, cînd trecu un călugăr, mai bine spus, cînd un călugăr veni spre mine pe potecă. Deci cineva care avea înţelegere pentru artă. S-a oprit, a tăcut şi a privit. Nici eu nu am scos nici o vorbă.

— De unde vine domnul ? a întrebat el în cele din urmă.

— De la Antwerpen.

— Nu-l cunoşti pe Adriaen Brouwer ?

— Parcă am auzit de el, am răspuns.

— Aşa ? E de aici, de pe la noi, de colea, de sus la Audenaarde, acolo s-a născut.

— Aşa ? ce ciudat !

— Da. Şi este un pictor foarte mare, unul care pictează tot felul de oameni caraghioşi pe tablouri mici şi e foarte celebru. Cînd a avut abia şasesprezece ani a venit însuşi Frans Hals din Olanda să-l ia la el. Acum locuieşte la Antwerpen şi e cel mai bun prieten a lui Rubens. Se mai spune că ştie să bea cît şapte cavaleri templieri...

— Da, nici nu ştiam...

— Dar eu, da...

— Atunci îi cunoşti şi părinţii ?

— Au murit amîndoi. Tatăl de mulţi ani, iar mama abia de un an şi jumătate.

— A murit mama ?

— Atunci dumneavoastră sînteţi ?

Şi astfel am aflat că a murit în cea mai neagră sărăcie, că toţi copiii ei erau căsătoriţi, împrăştiaţi unul aici, altul colo.

Atunci am înţeles ce înseamnă o mamă. Cea mai frumoasă creaţie a lui Dumnezeu — o mamă şi un cîine. Amîndoi îţi rămîn credincioşi pînă la moarte.

O mamă — ea îţi dă drumul în lume — trăieşti din carnea şi sîngele ei, din inima şi din rugăciunea ei ; tatăl are atît de puţină participare — o clipă de plăcere, pe cînd ea duce povara, durerea

şi suferinţa inimii. Ea te înconjoară cu visele ei, cu mîndria şi cu norocul ei. Vrea să fie fericită prin tine. Dar tu nu-i restitui nimic din cîte ţi-a dat, păstrezi norocul doar pentru tine, sau îl dai altora, străinilor. Ea e cu tine, în jur, şi tu rupi mereu firul dragostei ei de parcă ai rupe firele unei plase de păianjen care te stinghereşte în drumul tău. Căci propriu tău drum te-a despărţit de ea — dar ea nu te-a părăsit. Ea nu te reneagă, orice s-ar întîmpla. O dată i-ai aparţinut pe deplin şi ea vrea să fie veşnic astfel. De aceea în ochii ei tu nici nu poţi face nimic rău. Şi este lupta ei şi durerea ei cea mai mare, că nu-ţi poate păstra nici trupul şi nici sufletul. Un singur lucru poţi să faci : să fii bun cu ea. Eu însă n-am fost nimic pentru ea — absolut nimic. A murit, şi mă simt vinovat. Jertfa ei a fost zadarnică ; iar eu am contribuit în neştire la asta. Acum e prea tîrziu să-i mulţumesc pentru ce mi-a dat, şi jelesc că nu-mi mai poate da nimic. Chiar dacă de ani de zile nu am văzut-o şi nici nu i-am scris — singur gîndul că mai există, că mai trăieşte, era pentru mine totuşi un refugiu. De cîte ori n-am strigat-o cînd o duceam rău Mi-am zis mereu, că mă voi întoarce la ea, cîndva, în triumf. Şi-i adusesem cadou şi această basma de mătase atît de frumoasă !
Astfel căutam fel de fel de scuze. Dar undeva în adînc înăuntru, simţeam că i-am pricinuit multe amărăciuni în viaţă şi că am contribuit mult la moartea ei.

Aduceţi bere şi tutun ca să-mi înec supărarea. Nu mai aveam ce căuta în Audenaarde. S-o fac pe grozavul, nu-mi ardea de aşa ceva ; şi am trecut ca o umbră prin oraş, peste Schelde şi am urcat dealul pe malul celălalt, spre Isabela ! Obrazul meu nu mai era atît de ridicol încît să rîdă de el. Isabela, sînt aici ! Deschide-mi braţele ! Da, acolo fugise de mine fără măcar să-mi dea sărutarea după care tînjeam încă şi acum.

Am ajuns la căsuţă. Un ţăran, ca dintr-un tablou de Bruegel, cu o barbă ţepoasă de şapte zile, a ieşit din grajd, cînd am strigat. Oare locuieşte aici o fată Isabela ? Habar nu avea individul. Apoi

şi-a amintit că la ţăranul care stătuse aici mai de mult a locuit o familie cu o nepoată sau aşa ceva, dar că o chema Adolphine sau Isabela sau mai ştiu cum, nu-şi amintea! Ştia doar că după o ceartă, unii au plecat mai adînc în Flandra, iar ceilalţi, cu nepoata, sau ce fel de rudă o fi fost fata, undeva în Valonia.

Acum stăteam aşa gătit, cu pălăria cu pană şi cu brăţara în mînă. Unde era Isabela ? Oare ce făcea acum ? Trecuse atîta vreme şi cursese atîta apă pe Schelde.

Să plec şi eu în Valonia, mai mult din pricina singurătăţii şi încăpăţînării decît ca s-o găsesc pe Isabela ? Încearcă să cauţi un ac într-o claie de fîn !

Am ajuns pînă la rîul Maas, am desenat stînci, pînă ce mi-am consumat şi ultimul bănuţ, iar cînd au înmugurit copacii, m-am întors iară pe furiş la Antwerpen. Cu barba ţepoasă, scofîlcit de foame şi prăpădit, mă înapoiam în acest oraş cu intenţia să mănînc munţi de carne la „Oraşul Genova" şi apoi să dorm opt zile fără să mă trezesc. Cînd am intrat în Lepelstraat, mirosea a chifle proaspete la brutarul din colţ, un miros atît de plăcut, încît era să leşin. Carolus a adulmecat şi el şi m-a privit cu ochi mari, încurajîndu-mă :

— Hai, intră ! — Haide !

Am intrat deci şi am cumpărat pentru ultimii bănuţi o mînă de pîinuţe cu stafide negre. O femeie tînără m-a servit. Avea păr castaniu şi ochi verzi. Tînără şi zveltă, cu ten de caisă. Avea ceva de înger şi de jaguar. Ar fi fost un model pentru Van Dyck ! Am să i-o şi spun cînd îl văd.

— Vreme frumoasă, aşa-i domnule pictor ? spuse ea guralivă, nu fără să arunce o privire dispreţuitoare asupra hainelor mele, cu care mă tăvă-

lisem mai mult în paie decît în paturi. Cine rîde de hainele mele, rîde de sufletul meu ! În lumea asta doar hainele contează ! Ah, i-aş fi dat cu plăcere un ghiont în stomac şi o sărutare ameţitoare pe gură ! A aruncat apoi o nouă privire dispreţuitoare pe legăturica mea de hîrţoage.
M-a întrebat în batjocură : „Ai desenat ceva frumos ? Vii de departe ?“ Voia să afle totul despre mine. Se vedea, era una dintre acelea care nu-i simpatizau pe pictori, pentru care pictorul este o creatură strîmbă a naturii şi face parte din tagma celor pierde-vară, beţivi, cerşetori şi dezmăţaţi. Şi asta chiar eram, da, dar nu suportam să mă umilească şi nu atît pe mine, cît întreaga noastră breaslă a pictorilor. Eram tare mîhnit.
— Ţi-am plătit ? Bun ! nu ai ce să-ţi mai bagi nasul în altceva, frumoasă bucată de carne ! Bună ziua !

Şi-am ieşit iute. Muşcînd dintr-o chiflă moale, am întors capul ; stătea în uşă şi spunea ceva unor vecine, care au rîs cu ea ; se vedea că mă vorbeau de rău. Simţeam asta din depărtare. Cum de au astfel de ghimpi creaturi atît de frumoase. Ah, ce jale ! Dar poate că e bine aşa, căci altfel ne-am îndrăgosti grămadă de ele. Nu suport să fiu jignit de o femeie frumoasă. E cel mai rău lucru ce se poate întîmpla unui bărbat. Aşa ceva cere răzbunare ! Şi tocmai faptul că îmi amintea de Isabela, mă durea şi mai tare. Mă gîndeam să mai trec o dată pe la acest înger nereuşit — în cazul în care m-aş mai gîndi la ea — însă cu un barbişon maiestuos şi îngrijit. Oare va mai rîde atunci de mine ?

Sosirea la Antwerpen cu o asemenea umilinţă suferită din partea unei femei mă apăsa greu pe stomac. Cînd am debarcat la „Oraşul Genova“, aproape că am leşinat de surprindere. Canalia de Joos van Craesbeeck, brutarul din Süderburg, morcovul cela stacojiu şi transpirat, chemase notarul cu cîteva zile în urmă din pricina banilor ce-i datoram şi l-a pus să evalueze avutul meu nenorocit, pentru a-l vinde public la tîrgul săptămînal de vineri, sau altundeva. Voia să-şi în-

sușească tot avutul meu ca să-și redobîndească banii împrumutați ! Îți venea să te usuci de ciudă ! Cu greu m-au ținut hangiul Dandoy și fiul său să nu fac praf din tot ce mă înconjura. Sărăcia mea, avutul unui biet pictor, pe care nici măcar un călugăr franciscan nu l-ar fi primit, scos la vînzare ? Cîteva pensule, un pantalon uzat, un pahar ciobit și alte cîteva zdrențe, cîteva mici tablouri neterminate și studii în grisaille, și în sfîrșit, acel frumos portret făcut de Van Dyck — căci patul, masa și scaunul aparțineau hangiului. Așa voia să ajungă la tablourile mele acest bostan cu negi ? Dar încă nu sosise momentul !... Dați-mi un cuțit să le fac mii de fîșii ! Îl omor dacă pune labele lui murdare și grase pe ele ! Alerg la Van den Bosch : îi explic cazul. El preia datoria, iar eu îi voi picta în contul datoriei niște peisaje frumoase.

Și uite așa, această ciupercă pătată, cu cămașa sa lucioasă, gălușca asta beată, cuptorul ăsta nereușit de cozonaci cu stafide a rămas cu buzele umflate !

Dar cîtă nerușinare ! În ziua următoare, da să știți, chiar în ziua următoare, — l-o fi înștiințat hangiul Dandoy — vine purcelul acesta cu ciorapi de mătase și cu sabia între picioare să-mi ceară iertare. Indignat, îi arunc pe masă banii datorați, pe care Van den Bosch mi-i avansase.

— Ia-ți gunoiul ! Ia te uită, cu ce ai vrut să mă subjugi. Ia lanțul cu care ai vrut să mă înrobești lăcomiei tale ! O bestie ca tine nici pentru o mie de milioane nu va poseda nici cea mai mică pictură de-a mea !

Omul era gata să îngenuncheze în fața mea, îi curgeau lacrimile peste fălcile de trompetist ; crezuse că nu mă mai întorc niciodată. Asta era cauza. Toți îi spuseseră că am murit. Nu era deci vina lui, vedeți... înțelegeți ? Dacă o luai așa, sigur, nu era vina lui !

Apoi mi-a spus :

— Sînt prea bun cu ucenicii nobilei arte a picturii. De vină e nevastă-mea și mătușa mea Beth, care este un adevărat arici. Vai Maestre Brouwer,

dacă aş putea să-ţi povestesc totul ţi s-ar face părul măciucă! Sînt chestii familiale. Mai bine tac. Hai să bem un pahar de muscat. Birtaş, toarnă — dar din plin!
A jelit şi a înjurat în timp ce beam, pînă ce a început să vorbească despre pictură. Şi el începuse să picteze, aşa, în maniera mea, dar bineînţeles nu atît de bine.
— Pot să-ţi arăt o dată lucrările mele?
— Bine, vino şi arată-mi-le, dar spre seară, căci am de gînd să lucrez intins.
— Nevastă-mea îşi bate joc de mine, se înţelege, dar şi eu rîd de ea.
— Toate nevestele de brutar sînt batjocoritoare, am spus. Mai cunosc eu din astea!
— Şi mătuşa Beth mă pisălogeşte într-una. Dar pentru mine arta este înainte de toate! La naiba cu nevestele şi cu mătuşile! Am lăsat-o pe bătrîna pisăloagă la cantina ei din cetate. Vezi şi asta este o treabă de familie stupidă. Ştii doar, noi locuiam la ea, în cetate. Nu pălăvrăgeala asta veşnică a mătuşei Beth mă supăra. Nu asta mă deranja atît de tare. Dar nu am vrut să depind de ea şi acum locuiesc cu nevasta şi copilul în oraş. Cam îngust spaţiul, e adevărat, dar merge. Coc pîinea în pivniţă şi macin făina în pod. La colţ, pe Löffelstraat. În fiecare zi mă duc în cetate şi duc pîine pentru trupă, încolo sînt stăpîn pe timpul meu şi nu am nevoie să mă mai uit la mutra ei acră. Acasă mai coc şi pentru mine, şi mai cîştig un piastru, iar în pauza dintre două cuptoare pline de pîine, mă reped în pod şi pictez. Cînd pot să mă prezint cu tablourile mele?
— Ah, prietene Joos, nu-ţi da atîta osteneală. Vin eu o dată la tine. Colţ cu Löffelstraat spuneai?
— Da, colţ cu Löffelstraat!
— Bine, lasă că trec eu pe la voi; credeam că mai locuieşti în cetate. Ştii doar că nu trec pragul caselor unde locuiesc spaniolii!
Aha! va să zică ea a fost femeia care m-a batjocorit! Îngerul-jaguar! Acum pot să-mi astîmpăr de minune setea de răzbunare.

— Dacă vii, îţi dau şi un cozonac cu stafide. Şi dacă din cînd în cînd îmi mai dai şi cîte o lecţie şi ajung să pictez cît de cît, îţi voi rămîne veşnic recunoscător !
— Las'că ştiu eu ! Îţi dau lecţii ; dar nevastă-ta nu se va uita strîmb la mine ?
A ridicat din umeri cu dispreţ.
Încă o cană, domnule birtaş !
După ce m-am îmbrăcat în straie noi din banii lui Van den Bosch, şi după ce am mai luat cu împrumut nişte bani de buzunar de la un evreu pe cîteva tablouri ce urma să le pictez, am pornit-o. Eram din nou acel Adonis şi încercam să-mi potrivesc atitudinea pe care mi-o atribuise Van Dyck. Madama asta o să facă nişte ochi ! Dar aşa cum sînt femeile, s-a făcut că nu mă cunoaşte, de parcă nu m-ar fi văzut niciodată. Era să crăp de ciudă. Lucrările brutarului erau aşa şi aşa, slabe şi făcute fără pricepere, dar trădau voinţă şi entuziasm. Demonstrau pornirea lui pasionată de a pune ceva pe pînză. Şi tocmai astfel trebuie început.
— Mai trec eu pe aici.
— Maestrul poate să-şi ia un cozonac frumos cu stafide negre — spuse el.
— Domnul poate lua masa cu noi, spuse nevasta.
— Sînt de părere că nu trebuie niciodată să refuzi ce ţi se oferă, în afară de palme ! am replicat eu.
În timp ce el s-a urcat în podul casei ca să mai aducă nişte desene, am amintit cucoanei cu un aer nevinovat :
— Cu o săptămînă în urmă am mai fost în prăvălia asta, nu-i aşa ?
— Dumneavoastră ?
— Doar m-aţi servit, pictorul cu cîinele ! Şi m-aţi şi întrebat, dacă viu de departe.
— Vai, trec atîţia oameni pe aici !
Nu-mi îngăduia să-i dau un ghiont pe furiş pentru batjocura de atunci.
Aşa că amîndoi am păstrat o ţinută corectă, ea era foarte prietenoasă şi eu la fel. Dar ochii noş-

tri vorbeau ; nu mă las prins în cursă ! Nu te pot suferi ! Ne întindeam reciproc capcane dar nu cădeam în ele. Atunci de să ni le întindem ? Nu mai știu nici eu, mai bine zis știam : ne era teamă la amîndoi că am putea să ne iubim.

Ea nu mă voia, nici eu pe ea. Și tocmai această pornire, și felul cum o manifestam fățiș, ne împiedica să ne înțelegem. Cît de straniu este brodită viața asta !

Bineînțeles că m-am mai dus destul de des pe la ei, dar numai cînd eram sigur că brutarul este acasă. Voiam să-i arăt clar că nu căutam nici cel mai mărunt prilej să rămîn măcar o clipă singur cu ea. Cînd soseam și el se afla în pod, mîzgălind la tablourile sale, ea spunea foarte simplu : „Urcați, stimate domn !"

În aceste cuvinte se înțelegea deslușit :

— Nu te rețin. — Nici eu nu spuneam mai mult decît era necesar și urcam repede și hotărît scara spre pod, unde dădeam lecții nevinovatului Joos așa cum îmi venea. În timpul cinei — trebuia să rămîn la masă de fiecare dată — ea se arăta prietenoasă și vorbea mult, la fel cum se comporta cu toată lumea. Afurisita, cît era de frumoasă cînd ne servea și cînd avea copilul în poală ! Iar cînd ducea paharul la gură i se vedea gîtul alb și rotund.

Nu mai știam unde să-mi țin mîinile, îmi venea uneori să-mi mușc buricul degetelor. Fiecare bătaie a inimii mele spunea : Nu vei reuși să pui mîna pe mine !... Ce-o fi gîndind oare despre mine ? Nu putem citi în inimile altora, dar putem bănui cîte ceva. Și ea gîndea la fel. Acasă, cînd lucram, mă gîndeam la ea așa că lăsam pensula și mă apucam să vorbesc cu cîinele despre frămîntările mele.

— Ei, bătrîne Carolus, tu ce crezi despre ea ? E frumoasă, dar nu pune ea mîna pe mine. Nu o doresc !

După masă plecam de obicei împreună cu brutarul la cîrciumă, să golim cîteva căni de bere și să facem vînzare și clienților săi, cum spunea el. Și o duceam de fiecare dată pînă adînc în noapte.

Puteam să beau mult, trebuie s-o spun fără înconjur, dar față de frămîntătorul ăsta de aluaturi, era mai nimic ! Turna în el ca într-un puț, de parcă nu avea pereți la stomac. Căutam speluncile mici unde puțea a bere și a mahorcă, unde veneau trișorii adevărați și golanii, „calicii" autentici, tovarășii noștri și modelele noastre. Acolo puteai juca cărți după voia inimii și cu pasiune, să-ți încerci norocul și la nevoie să te și bați vîrtos.

Uneori mergeam și la „Rubin", unde se adunau artiștii și se făleau spunînd minciuni.

— Încă nu vreau să mă duc pe acolo, spunea Joos. — Ăștia nu cred încă în mine. Dar mai tîrziu mă voi semeți și eu — și voi bea cu ei pînă vor cădea cu toții de două ori sub masă !

Pare-se că după escapadele și cheltuielile făcute înghițea multă ceartă acasă, dar niciodată nu scotea o vorbuliță. Dacă îl întrebam ce spunea nevastă-sa despre „ieșirile" noastre, ridica cu dispreț din umeri : „Nu înțelege că un artist trebuie să-și ia avînt. Și afară de asta, mai sînt și niște chestii familiale."

Trebuiau să roiască „chestiile de familie" pe la el acasă, dar era zgîrcit la vorbă și nu-mi spunea. Și nici nu-l mai întrebam. Niciodată n-am lungit gîtul ca să privesc peste gard la treburile, averea sau relațiile familiale ale altora.

Important pentru mine era că femeia asta nu-mi dădea pace, mă preocupa ; aș fi vrut să-i vorbesc despre ea, dar fără să-i atrag prea mult atenția. Nu puteam scoate de la el însă nici o vorbă. Imaginea ei mi se prindea de inimă cu dulci înțepături de ac. Nu mă mai încumetam să trec pe la ei și totuși, cu o oră înainte de timpul fixat nu mai puteam lucra de emoție. Cu toate astea, știam foarte bine că nu voi face nici o mișcare pentru a o cuceri, ea nici pe atît, și știam că așa va fi mereu. Și mă amuza !

Într-o seară, Joos nu se întorsese încă acasă de la Süderburg. Eram singuri față-n față pentru prima oară. Am vrut să plec.

— Vine la masă numaidecît, mi-a spus ea. Nu ca să mă reţină, ci pentru că era sigură de ea. Noi doi singuri. Era atît de ciudat. Nici nu aş fi putut să-mi închipui aşa ceva.

Neplăcut, aşa în doi, cînd nu te placi, cînd te eviţi, cînd te temi şi cînd totuşi ţi-e frică să te încurci. Nu ştii ce să spui. Ca doi copii care nu se cunosc. Vorbeam şi noi aşa : „Luaţi loc !", „Vreme rea azi, umezeală mare !", „Cum îi mai merge copilului ?" Şedeam şi pălăvrăgeam despre lucruri neînsemnate, în timp ce sufletele noastre ardeau ca nişte făclii. Apoi iar tăcere. Ea mai vede de mîncare, amestecă în oala cu carne, oftează că întîrzie Joos. Deodată se îndreaptă spre leagăn că se mişca copilul. Tăcere. Fără să-mi dau seama, încep să cînt, aşa, pentru mine, cu mîinile pe genunchi şi cu ochii după ea. Doamne Dumnezeule, cum de e posibil ca o astfel de femeie, tînără, delicată şi de o frumuseţe luminoasă, să cadă în patul unei astfel de gulii umede şi reci ! Dragostea te face să fii mai orb decît o rîmă. Vai şi amar cînd deschizi ochii şi vezi o viaţă întreagă monstrul lîngă tine — adevărat purgatoriu.

— Se pare că ştii să cînţi bine, spuse ea.

Oare îşi bătea joc ?

— Ia cîntă ceva !

Eu să cînt pentru ea ? Acum oare rîdea de mine, sau voia serios să cînt ? Un cîntec poate face minuni. Nu m-am lăsat rugat. Nu vreau să par jenat, sau mediocru în ochii ei ! Cînd a fost nevoie am ştiut întotdeauna s-o scot la capăt.

— Desigur. Un cîntec frumos al mult iubitului meu Bredero.

M-am prefăcut că zdrăngăn din lăută, cîntam şi o priveam. Ştiu din experienţă, că dacă priveşti pe cineva cu insistenţă, îl faci să plece ochii sau să privească în altă direcţie. La fel, cînd cînţi poţi să-l priveşti pe cel din faţa ta mai bine ca de obicei. Am ales un cîntec frumos, parcă făcut pentru asemenea ocazie. Puţin reţinut, dar cu mult sentiment :

„Cine trebuie să cînte fără să spere,
O duce chiar greu,

Gîndurile i se împleticesc
În vanitate şi iluzii ;
Iubesc şi am găsit-o
Pe cea ce cu drag o privesc,
Pe ea, pe care am şi pierdut-o
Şi nicicînd va fi a mea.

Toate simţurile însă mă împing
Veşnic spre frumoasa mea,
Sclavul ei trebuie să rămîn
Al ei ! fără de speranţă !"

Am văzut lacrimi izvorînd din ochii ei închişi. Am continuat să cînt, nu fără bucurie răutăcioasă, conştient de privirile mele persistente şi de puterea ce o aveam asupra ei. Aşadar, ai putut să-ţi baţi joc de mine din cauza hainelor mele, a bărbii neîngrijite şi a foamei mele ? Aşteaptă, vreau să-ţi tulbur sufletul de-a binelea !
Şedea la masă cu capul în mîini. E bine aşa ; cînd o femeie plînge, se face urîtă, capătă un nas roşu şi o gură schimonosită.

Găseam frumoasă poziţia în care şedea, cele zece degete fine şi roze îi sprijineau obrazul, peste care îi cădea părul castaniu cu nuanţe aurii. Stelele îmi erau prielnice, n-a intrat nici un client în prăvălie ca să cumpere pîine sau turtiţe.
Mi-am terminat cîntecul, sălbatic ca un călău. Ea a început să plîngă cu suspine. Nu — eram neputincios faţă de durerea ei. Nu mai era o simplă emoţie, ieşea la suprafaţă o durere profundă. O răscolisem prea tare şi acum stăteam lîngă ea ca unul care a spart un obiect foarte frumos. Îmi venea să sar pe fereastră, sau să dispar, strecurîndu-mă în vîrful picioarelor. Şi chiar asta voiam să fac. Nu fi laş ! — mi-am spus. Şi am rămas. Fă ceva, spune ceva ! Şi atunci fără să stau mult pe gînduri m-am apucat să spun şi să fac — cum mi-e obiceiul. I-am mîngîiat mîinile şi am spus :

— Nu trebuie să plîngi.
Ea ofta mai departe iar eu am continuat s-o mîngîi.

Atît de tare te răscolește muzica? am întrebat-o.

I-am netezit părul frumos și bogat.

— Ah!, sînt atît de nefericită! suspină ea.

Îmi stătea pe vîrful limbii să-i spun: Cred și eu.

— Haide, haide. I-am luat capul în mîini și ea s-a lăsat. Dar fără mîini nu se poate. Mîinile mele i-au atins umerii, mijlocul. Mai ia-le dacă poți! Plîngînd s-a rezemat de pieptul meu, eu i-am strîns mîinile, le-am sărutat, i-am mîngîiat părul și obrajii.

— Nu-ți lua chiar totul la inimă! i-am spus, de parcă știam totul, și am strîns-o mai tare spre mine. Doream s-o consolez, s-o sprijin și s-o salvez în același timp. Asta te face bucuros și mîndru, cînd poți ajuta atît de repede. Parcă o învăluiam într-o mantie de dragoste.

— Vai! se tînguia, rezemată de pieptul meu ca un copil care se jelește mamei sale: „Nu știi cît sînt de nenorocită, nici nu poți concepe cît de rușinos m-a umilit!“

Mi-a fost dat să ascult o spovedanie, și nu era ușor, toate „chestiile de familie“ atît de sumbre, ieșeau acum din străfundurile întunecate la lumină. Tatăl ei, brutar la Süderburg, fusese ucis cîțiva ani în urmă de alt brutar din Mecheln. După aceea ea a locuit la cantină, în cetate, la sora mamei ei, mătușa Beth — căci între timp îi murise și mama. Și Joos van Craesbeeck, calfă de brutar, devenise maistru. Așa că, îndrăzneț cum era, a început s-o îmbrobodească pe tînăra fată cu vorbe și pînă la urmă s-o seducă; cînd ea s-a văzut însărcinată, dumnealui s-a făcut că nu știe nimic și a spus: „Nu-i de la mine!“ Degeaba s-a supărat mătușa cea rea, degeaba a amenințat, a strigat, a chemat prieteni și călugări care să-l certe și să-l înspăimînte cu pedeapsa cerului și a iadului — el nu clipea și repeta mereu: „Nu mă însor, nu-i de la mine!“ Întregul Antewerpen s-a indignat de o astfel de rușine: fiica brutarului asasinat are un copil și nu știe cine e tatăl!

Da, abia în luna a noua, în a noua, cu puține zile înainte de a se naște copilul, a consimțit, dar cu condiția să i se plătească atît și atît ca să se însoare.

Așa a umilit-o în fața oamenilor! Apoi s-a mai adăugat încă o chestiune de bani — banii de despăgubire, pe care ucigașul trebuia să-i dea fiicei, singurul copil al celui omorît. Era însă minoră, cu toate că se măritase cu Joos și deci suma de bani a intrat în mîinile mătușei Beth care nu voia cu nici un chip să i-o dea brutarului, ceea ce stîrnea mereu certuri și furtuni.

— Nu mai pot să-l văd în ochi! suspina sărmana Anneken, — mi-e greață de această brută!

Nu puteam să nu-i dau dreptate. O porcărie fără de seamăn! Va să zică astea erau „chestiile de familie", pe care Joos le închidea în pivnița tăcerii, în fîntîna suspinelor! Neajutorată și căutînd sprijin, se lipea acum de mine. Era istovită de atîta povestit și bucuroasă că-și descărcase sufletul.

— Sărmană Anneken! Te înțeleg, copila mea... A închis ochii și am sărutat-o pe frunte — pentru început.

— De cînd te-am văzut pentru prima oară, cînd ai cumpărat chiflele... of... n-am știut ce mi-a strîns atunci inima...

— Și mie la fel, Anneken! Am sărutat-o pe gură.

— Vino! Și ne-am îmbrățișat. Capcanele se strîngeau în jurul nostru. Eram prinși în lațul propriei noastre dorinți. Temerile noastre se adeveriseră.

Mai tîrziu, cu mult mai tîrziu, sosi Joos clătinîndu-se; se așeză în fața noastră, masiv ca un tun.

Capitolul IX

Într-o seară, cîteva zile mai tîrziu — cînd știam că brutarul Joos van Craesbeeck plecase într-un sat din vecinătate și nu putea să se înapoieze repede deoarece căzuse pe neașteptate zăpadă mare — mi-am aruncat lăuta pe umăr și am pornit drept spre Anneken, ca să-i cînt un nou cîntec. Căci nu mai puteam sta fără ea și nici ea fără mine.

Era o dragoste temerară, pe de o parte întunecată ca o pivniță, plină de pasiune, și pe de altă parte, dulce, mlădioasă și tremurătoare ca trestia. Acum, cînd dădusem frîu liber dragostei, eram numai foc și pară, și nu mai putea fi vorba de nici un fel de reținere.

Tocmai îmi pun mantia cînd ușa se deschide brusc și trei halebarde spaniole se îndreaptă spre pieptul meu, ca asupra unui leu neîmblînzit. Spaniolul cel mai înzorzonat cu fireturi de aur lăsă în jos lancea lui, și se îndreptă direct spre perete unde abia se mai vedea harta ținutului Breda. Șterse praful gros cu degetele.

— Asta-i ! urlă spaniolul, smulgînd harta de pe perete. Cu lumînarea a cercetat tablourile mele culcate pe pămînt ca să vadă dacă nu erau tot hărți ale ținutului Breda. Se putea vedea că disprețuia profund aceste tablouri.

Triumfător, a întins harta ținutului Breda pe masă, unde cu greu găsise un locșor, căci eu n-aveam servitoare. A izbit-o cu pumnul și încă cum ! Sărmană Breda !

— Este aceasta harta ținutului Breda ? a întrebat în flamanda lui stîlcită.

— Tu o spui. — Am vorbit la fel ca Mîntuitorul : cînd ești în mîna dușmanilor tăi, și ei văd care este adevărul, nu poți să faci altfel, decît să spui și tu adevărul. Dar bunul nostru Dumnezeu nu a rîs cînd a afirmat așa ceva, pe cînd eu am rîs.

Drept recompensă pentru amabilitatea mea am căpătat o palmă zdravănă. Doamne, dă-mi dinți puternici, dinți de un metru, să-i macin pe bărbații ăștia ca să îngraș cu ei un cîmp pentru semănat varză !

— Ferește-te ! i-am strigat. Dacă îți trag două, fac profanare de morminte !

Dar nu am avut prilejul să trag nici măcar prima lovitură. Lăncile spaniole s-au înfipt foarte adînc în prețiosul meu piept. Dacă cumva strănutam — ajungeam pe lumea cealaltă la jupîneasa moarte.

— Urmează-ne !

I-am urmat. Ce vițel poate să devină omul, ce porc nemernic ! În loc să mă fi luptat pe viață și pe moarte, să mă fi lăsat sfîșiat în bucățele, n-aveam altă grijă decît să rămîn în viață. O fi viața chiar o asemenea bucurie ? S-ar putea crede. Mi-era rușine de mine. Am coborît scările ! Mi se părea că sînt mii de oameni acolo — am trecut prin sala mare a hanului, pe lîngă oaspeți, pe lîngă hangiu și fiul său și toți mă priveau muți, cu gura deschisă. Ce popor decăzut ! Toate-s așa din pricina acestui Rubens, care ține cu lipitorile de spanioli ! Eram și bucuros și trist. Carolus, cîinele meu ! Din fericire era în bucătărie și rodea ciolane și morcovi. Altfel ar fi făcut moarte de om ! Un cîine își cunoaște datoria. Of — că nu l-am mai putut vedea pe acest prieten credincios !

Afară ningea năprasnic, cu fulgi mari. De emoție păstrasem încă lăuta pe umăr, iar ei uitaseră pe masă harta Bredei. M-au dus la Süderburg, cunoscuta închisoare unde știi cînd intri, dar nu și cînd ieși. Cîți ani aveam de stat ? Puteau să fie

cincizeci, puteau să fie și zece. Important era să scape de acest rebel Adriaen Brouwer.

Am fost aruncat într-o celulă întunecoasă și ușa au trîntit-o zgomotos în urma mea, încît părea strigătul unuia care se îneacă. Ah, ce gînduri îți trec prin cap într-o astfel de închisoare! Gînduri haotice și smintite! Primele minute durează fiecare cît o săptămînă. Cel dintîi lucru pe care l-am văzut, au fost zăbrelele unei ferestre mici. Aceasta se contura neagră pe fundalul zăpezii care trecea în vîrtej în fața ei, luminată de un felinar ce ardea undeva în curtea interioară.

Și o liniște! O liniște mai tăcută ca moartea, în care nu se auzea decît bătaia inimii mele. Eram ca un turn scufundat într-o Mare adîncă.Mă trezisem dintr-un vis frumos. Bombănim, înjurăm și ocărîm viața; dar cînd ne înhață de fund o mînă rece și sîntem aruncați într-o astfel de închisoare îmbîcsită, vai! ce frumoasă e atunci viața de afară, ce minunată, chiar cînd trebuie să stai într-o speluncă!

Visam că mă întovărășise în închisoare o femeie frumoasă și viguroasă. Era ca un ciorchine de struguri care te îmbăta și-ți dă fericire.

Zăpada cădea pe lîngă zăbrele, în lumina unui felinar nevăzut. Sînt și eu un fulg de zăpadă căzut din cer într-un canal de scurgere.

Ah, ce închisoare tîmpită! La ce servește? Oare încearcă să-ți înăbușe orice năzuință? Să-ți scoată din suflet voința de a trăi? Să te golească de păcate și de pasiuni, să facă din tine o cîrpă, o ramură uscată, o lămîie stoarsă? Sau vor să te frîngă cu viața asta de singurătate și de monotonie, lăsîndu-te să te zbuciumi numai cu amintirile? Căci cine trăiește numai din amintiri dorește să trăiască din nou viața din plin, să acumuleze altele noi. Și tocmai acesta-i chinul adevărat.

Dar dacă ticăloșii aceștia își închipuie că voi sta toată ziua la ferestruică și voi privi afară, consumîndu-mi puterea sufletească în dorința deșartă de a ajunge iar la visul vieții, și-au greșit socote-

lile. Dați-mi un volum de Thomas a Kempis[1] să meditez. Poate că mai tîrziu se va citi : „Aici a murit sfîntul Adriaen Brouwer, de fel pictor nenorocit. Odihnească-se în pace !"

Sau poate că vor să mă schingiuiască. Vino, tu, lăuta mea !, a spus Homer și nici una nici două, înainte de a porni spre somnul celor drepți, iată-mă cîntînd :

„O suflete, cufundă-te cu totul întru Dumnezeu
Care a creat, tot ce trăiește, din neant,
Și tot ce trăiește îi dă ascultare.
Să-ți fie consolare căci va conduce totul înțelept,
Chiar și destinul tău !"

De disperare am început apoi să înjur deoarece nu voi mai putea picta niciodată. Cred că pînă la urmă mă voi spînzura de ciorapii mei înodați !

În ziua următoare au venit să mă ia. Trebuiau să mă ducă la comandant, un om cu obraz lunguieț. îngust cît palma mea.

— S-a găsit la tine harta fortăreței Breda ?

— Văd că băieții voștri nu v-au mințit.

— Este interzis !

— Ce anume ?

— Nu știi că am cucerit Breda și că se află acum în mîini spaniole ?

— Astea-s povești vechi. Cine mai vorbește de ele ?

— Știi tu că olandezii doresc s-o recucerească ?

— Se înțelege.

— Cum adică se înțelege ?

— Pentru că le aparține. Ce ați face voi în cazul acesta ?

Căpitanul lovi cu palma în masă.

— De ce atîrna această hartă la tine ?

— Așa, ca să atîrne și ca amintire de la mătușa

---

[1] Thomas a Kempis (1380—1471), renumit autor mistic din Țările de Jos, originar din Renania (N.r.r.).

mea, micuţa Beghină[1], care locuia acolo. Mă privea cu ochii pe jumătate închişi.

— De ce ai venit aici din Olanda ?

— Din pricina luminii, a culorilor şi a oamenilor ciudaţi.

— Eşti pictor ?

— Slavă Domnului !

— De ce ai plecat în Olanda ?

— De dragul luminii, al culorilor şi al mătuşii mele Beghina.

— Ai făcut parte dintre rebeli ?

— Cine nu-i rebel acolo ?

— Se spune c-ai luptat cu arma în mînă împotriva trupelor Majestăţii Sale Catolice !

— Celui ce poate dovedi asta, îi tai capul !

— Se spune că şi acum mai frecventezi „calici" şi te întîlneşti cu răzvrătiţii !

— Ce înseamnă asta ?

— Vom cerceta. Între timp poţi să numeri minutele aici, la noi !

— Mai bine minutele decît orele !

M-au băgat iar în celulă. Tot mai ningea ca în picturile lui Bruegel. Îmi petreceam timpul încălzindu-mă ca ursul în cuşcă, umblam într-una de colo încoace, mă loveam cu braţele peste trup şi băgam vîrfurile îngheţate ale degetelor în gură. Da, da, probabil că voi face multe ierni exerciţiile astea, căci cercetarea cazului meu va fi cu siguranţă un joc de-a şoarecele şi pisica.

Da, acum îmi dau seama că ar fi fost mai bine să mă las ucis în camera mea. Aici mă usuc şi mă încreţesc ca o prună învechită, ducînd o viaţă fără perspectivă şi fără siguranţa zilei de mîine. Ah ! Anneken, Anneken ! Tu aştepţi cîntecul meu şi dragostea mea. Într-o frumoasă dimineaţă vor veni şi vor spune :

— Uite o bucată din craniul lui ! Şi-a spart capul

[1] *Beghinele* făceau parte din nişte asociaţii de femei din Ţările de Jos, care locuiau împreună — fără vreun legămînt monahal — pentru a duce o viaţă cucernică şi filantropică. În textul de faţă noţiunea de *beghină* apare ca nume de persoană, cu intenţia vădită de persiflare a inculturii ofiţerului spaniol (N.r.r.).

de zid, cum se face cu o sticlă, cînd nu-i poţi scoate dopul.

În orice caz, nu rezist nici trei săptămîni în felul acesta. Valorez ceva mai mult decît un şobolan. Şi s-a făcut iar seară... Felinarul nevăzut va fi iarăşi aprins, zăpada cade leneşă pe lîngă zăbrelele ferestrei. Nu vreau să mă gîndesc la trecut, iar viitor nu mai am. Dar nu mă vor putea împinge la desperare. Mai am încă pîine de secară, apă şi un suflet. Mai aşteptăm cîteva zile să vedem ce facem, ca să ajungem la bunul nosru Dumnezeu. Mai bine la el, decît aici. Acum sînt sigur că mă va primi cu braţele deschise şi poate că îmi va spune doar atît : „Băiete, te-ai cam întrecut cu gluma !“

Numai în asemenea ceasuri îţi dai seama cît de bun poate fi Dumnezeu cu tine. Asta-mi dă o bucurie copilărească, aşa că mă ridic în vîrfuri şi trec mîna printre gratii ca să mă joc cu fulgii de zăpadă.

Din cînd în cînd îmi cade cîte un fulg pe degete sau în palmă. Dar bucuria nu durează mult, mă chinuie tot felul de imagini frumoase ale lui Anneken. Ea stă acum tot într-un fel de închisoare, şi-şi are şi tartorul ei mereu alături de ea, şuba aia umedă, drojdia pămîntului, care a umilit-o atît de rău. Acest Iuda plin de arginţi, care s-a vîndut pentru bani ! Ce bucurie ar fi să te iei la bătaie cu un astfel de om, dar nu cu sabia, ci cu ciocanul de lemn ! Un lucru e cert : dacă ies vreodată de aici — că doar nu se ştie niciodată — o iau în spinare, călare, şi fug cu ea peste Pirinei. Atunci, de furie, o să se bage singur în cuptor, împreună cu pîinile lui !

Se răsucesc chei în broască, uşa se deschide şăgalnic ah, şi cînd vorbeşti de dracu, îi vezi coada ! Prin crăpătura uşii îi strălucea obrazul ca un funduleţ de copil. Paznicul a deschis şi a plecat. Joos a venit spre mine :

— Adriaen ! Maestre Adriaen ! Ce am auzit adineauri la cantină? Dumneata aici! Dumneata aici! Tocmai voiam să plec acasă. Doamne, ce o să se sperie nevastă-mea ! Dumneata la închisoare ! Cel

mai bun picior... Maestre ! maestre ! Şi din ce motive ? Care este cauza ? Se zice că aţi fi scris pamflete eretice împotriva Sfintei Biserici Romane, se spune ; dar cîte nu se spun. De ce sînteţi aici ?

I-am povestit ce mi-a spus căpitanul. A început să jubileze : „Prizonier politic, va-să-zică ! Cunosc asta ! Avem aici mai mulţi d-ăştia, de toate soiurile. Îi veţi putea vedea duminică la liturghie. Sînt vreo şaptezeci. Numai prizonieri politici ! Ah dragă maestre — nu e chiar atît de rău ! Ce noroc ! Nu, zău, ce noroc ! Atunci faceţi parte din familie, ca să zic aşa. Puteţi să vizitaţi cantina, să primiţi vizite, căci lumea din afară are voie să vină la cantină. Şi au cel mai bun vin şi cea mai fină bere ! Vă puteţi mişca liber aici şi puteţi..."

— Am voie să şi pictez aici ?

— Tocmai asta vroiam să vă spun, vedeţi ! Puteţi picta aici cît doriţi. Mîine vă aduc tot calabalîcul !

L-am sărutat pe splendidul roşcovan şi i-am strigat :

— Am voie să pictez ! N-are decît să se scufunde lumea ! Să pot picta ! N-au decît să mă închidă cu pîine şi apă. La cantină au bere ! Să pictez peisajele pe care le-am văzut, le-am desenat, le-am visat şi le-am dorit ! Şi miile de poznaşi din cîrciumi, oameni după placul inimii mele, în care mai dogorăşte flacăra ! Aş crăpa de fericire ! Pot să mă ţină aici şi zece, şi o sută de ani ! Voi trăi din plin !

— Şi poate că-mi veţi putea da lecţii maestre. Ne-am putea aranja aici nişte ore frumoase, vom lucra să trăsnească, şi între timp golim şi paharele de bere necesare ! Ce vom mai rîde ! Dar mai e adevărat că... să vedeţi...

Tăcu subit, ca o uşă încuiată, ca apoi să întrebe nevinovat : „Aveţi bani ?"

— Atît de mulţi că-mi ies prin urechi — ai voie să-ţi iei cît vrei...

Mi-a povestit că prizonierii politici trebuie să-şi plătească singuri întreţinerea şi, pe deasupra, bău-

tura de care nu te puteai lipsi, vopselele, îmbrăcămintea... A rămas pe gînduri.

— Aş zice — spunea — să vă împrumut nişte bani; dar ştiţi, timpurile sînt grele şi mai sînt şi anumite chestiuni de familie...

Stăteam amîndoi pe gînduri şi cumpăneam. Deodată am avut o idee : „Van den Bosch ! Van den Bosch ! Spune-i să vină mîine ! Toată viaţa voi picta doar pentru el. Din puşcărie am să-l fac om bogat !“

— Ne-am îmbrăţişat de bucurie.

— Vă aduc mîine o pîine cu stafide negre, iar soţia mea trebuie să vă coacă o plăcintă cu ouă şi cu slănină. Desigur că o va face cu plăcere pentru dumneavoastră.

— Da, Joos, face ea asta pentru mine. Are o inimă miloasă. Trebuie să-i transmiţi multe, multe salutări şi spune-i că-i fac şi ei un tablou frumos. O să se sperie, poate, cînd va afla că şed aici şi mă usuc.

— Şi cum o să se mai sperie ! Tare-i place să vă asculte povestind. Ieri, cînd am venit tîrziu acasă din cauza zăpezii, am mai vorbit mult despre dumneavoastră.

Joos mi-a zis apoi că, de obicei, vine cu nevasta şi cu copilul în fiece duminecă la mătuşa Beth : „Atunci putem sta împreună la cantină şi trebuie să-i povestiţi tot. Mă duc şi la Teniers, Jordaens şi la ceilalţi, să vină să vă viziteze.“

— Nu te osteni amice, mai bine să nu mă viziteze prietenii, doar familia ta, şi pe urmă noi doi vom lucra !

Încîntat de onoarea ce i-o făceam, Joos strigă : Nu va trece o săptămînă şi sînt la Rubens ! El trebuie să vă scoată de aici !

Va voi oare Rubens să stea de vorbă de dragul meu cu friptura asta roşcovană ? De fapt e mult prea pro-spaniol. Cu siguranţă că îşi va zice : „E o lecţie bună pentru el, dacă are o limbă atît de slobodă ! Cum îţi aşterni — aşa dormi !“ În orice caz, dacă brutarul ăsta cu pîinea lui cu stafide negre şi alte bunătăţi nu mă înşeală, o voi

duce destul de bine. Să pot picta și s-o văd pe Anneken ! Parcă nici n-ar mai exista ziduri. Bunule Dumnezeu, tatăl meu, nu fi supărat că nu vin încă la tine, îi las să treacă înainte pe cei care se grăbesc. Sînt încă atît de tînăr — și așa și pe dincolo...

În ziua următoare au început să se împlinească făgăduielile. Mi-a trimis pîine cu stafide negre și plăcintă cu slănină — mai moale ca buzele ei. Cu ce plăcere le-am mîncat. Și aveam voie să pictez. Să merg la cantină, să beau, să fumez. Teniers veni totuși. Dandoy, fiul hangiului, nu voia să se lipsească de lecțiile mele și totodată îmi îngrijea cîinele. Jordaens mi-a trimis vorbă : Îi pare rău, dar nu pune niciodată piciorul într-o astfel de văgăună plină de spanioli, afară doar dacă ar fi silit s-o facă.

Van den Bosch mi-a adus ducații de care aveam nevoie. Am băut deci în cinstea lor ! Duminica, la liturghie, i-am văzut pe toți ceilalți camarazi de închisoare și am avut mai multă milă de ei, decît ei de mine. Noi oamenii, ca și păsările, ne lăsăm legați cu o sfoară, și nu putem zbura mai departe decît ne permite lungimea ei.

Spre seară am văzut-o pe Anneken la cantină și am putut să-i povestesc despre soarta mea. Desigur că Joos era de față și alții la fel, astfel că a trebuit să fiu atent la cele ce spuneam. O singură privire este însă suficientă, da, una singură, și parcă te afli în fața imensității : vezi la celălalt toate abisurile care te trag și o săptămînă întreagă te mulțumești cu fericirea densă pe care ai dobîndit-o.

Joos găsise curînd lîngă brutărie un colț unde puteam picta. Ședeam acolo de unul singur și pictam toată dimineața. După masă venea și Joos să lucreze cîteva ore cu mine. Astfel își orînduise ziua și eu îi arătam ce trebuie să facă și cum să facă — exact cum făcuse cu mine Frans Hals. Nu mișcam nici un deget, arătam numai, explicam, dădeam lămuriri. Mă privea uimit din ochii săi injectați. Dar, într-adevăr, pricepea băiatul. Era o minune că boul ăsta încălțat făcea astfel de progrese în pictură. Picta de toate, uita tot ce-i arătasem și

totul trebuia luat de la început. Exista în individul acesta o pasiune, un entuziasm clocotitor care te băga în sperieţi. Îşi urmărea ţinta cu înflăcărare, nevinovat şi credul ca un copil, plin de încredere, puternic şi tenace ca un urs şi nu se îndoia nici o clipă de reuşită. Aceasta este adevărata credinţă care urneşte munţii. Ciudată mai este viaţa, care lasă să răsară flori din mîinile unui om atît de grosolan ! Într-adevăr, harul poposeşte te miri unde.

După lucru, la cantină intrau în drepturi pipa şi paharul, în mijlocul soldaţilor care beau şi jucau zaruri şi cu care căutam să am cît mai puţine relaţii. Uneori goleam atît de multe pahare, încît trebuia să fiu tîrît sau împins afară din local. Ei şi ! Van den Bosch plăteşte consumaţia ! Capătă marfă pentru banii lui ! Căci pe vremea aceea am făcut multe dintre cele mai frumoase tablouri.

Şi săptămînile treceau astfel, iar duminica se înălţa printre ele ca un turn luminos, căci venea ea, şi ochii noştri se puteau privi iară cu nesaţ.

Într-o duminecă am întîmpinat-o într-un gang îngust. În grabă i-am dat o sărutare şi o lacrimă de a ei mi-a udat obrajii. Pentru un prizonier era mai mult decît dacă s-ar fi scurs o întreagă cascadă. Speranţa răscoleşte sufletul şi-l face să geamă precum geme vîntul în pod pe furtună, şi dragostea revarsă asupra ta un car întreg de stele. O astfel de revedere te linişteşte pe cîteva luni.

În timp ce stai închis aici, izolat printre duşmani, fericit şi cufundat în munca ta, ea trăieşte afară, te mîngîie cu gîndul, te sărută şi te ia în braţe !

Da, eram încîntat, trăiam acolo ca un călugăr, munca era rugăciunea mea. Nu-mi lipseau nici musafirii. Mai ales Teniers venea în fiecare săptămînă, însă simţeam că vine să chibiţeze. Îl lăsam în pace ; cine chibiţează, se lasă singur furat de joc.

O dată Joos a exclamat : „E ciudat, maestre, soţia mea, care de obicei se supără cînd vin tîrziu, tace acum ca un peşte. Înainte era cu totul împotriva picturii, acum spune că fac progrese şi mă împinge să învăţ cu sîrguinţă.“ Ştiam prea

bine care era tainicul motiv al indulgenței ei. Și fără ca el să-și dea seama îl făceam să povestească despre nevasta lui, nu prea mult, dar totuși destul ca s-o pot urmări și să mi se pară că sînt lîngă ea, că o văd, că o aud, că îi simt mirosul. Astfel aflam și ce vorbeau ei despre mine la ei acasă.
Vara trecu și ea.
Altă dată a mai spus : „Am discutat cu soția mea că atunci cînd veți ieși de aci trebuie să stați la noi. Căci nu e de dumneavoastră să locuiți ba într-o cîrciumă, ba într-alta !"
— Crezi că soția ta va fi de acord ? am întrebat eu cu șiretenie.
— Dacă o spun eu ! Ce vreau eu, trebuie să vrea și ea !
Știam de ce mă primea. Temeiul virtuții ei mi-era bine cunoscut !
Din ziua aceea îmi doream să ies din închisoare. Nu mai aveam nici odihnă nici liniște. Eram chemat ! Și cine mă chema ?
Am dus-o cum am putut, cînd mai bine, cînd mai rău, dar acum ochii mei păreau să străpungă zidurile fortăreței. Mi se strîngea inima, mă răzvrăteam cu încăpățînare și mă rugam chiar și de Teniers, de Dandoy și de Joos să mă scoată de aci. Toți trebuiau să mă ajute, Jordaens, Van Dyck și toată banda. Și din nou Rubens a fost cel care a reușit ca în septembrie să-i întorc spatele întunecoasei închisori Süderburg.

Capitolul X

Cred că pricepeți : în timp ce Joos se ducea să coacă pîine în cetate, orele treceau dulci ca mierea pentru mine și Anneken.

O astfel de dragoste cîntărea cît alte douăsprezece. După masă îl îndrumam pe Joos în ale picturii care făcea progrese atît de mari, încît se și pregătea în gînd să intre în breasla Sf. Luca. Îi promisesem chiar să-l și ajut. Și nu ar fi făcut acolo o impresie proastă. Era un om uimitor, nici nu vă pot spune cît de multe cunoștea din secretele artei de a picta. Lucram abia de un an cu el, și în ceea ce privea invenția, structura și compoziția unui tablou, deprinsese esențialul aproape perfect. Se ținea de procedeul meu preferat, folosit, mai mult sau mai puțin, și de Rubens: schițarea pe grund maron a compoziției cu culori subțiate, în opoziție cu Jordaens, care ataca de la început cu toată culoarea.

În timpul dintre două cuptoare cu pîine se așeza și lucra muncind din greu. Arta îi fusese hărăzită. Nu mă mai imita ; deși picta mereu cam aceleași lucruri : cîrciumi, kermeze, scene cu scandaluri și bătăi, le vedea altfel, le compunea și le realiza în felul lui. Mai ezita cîte puțin cu finisarea, dar aci îl ajutam cu sfatul și cu pensula. Resimțeam și eu o bucurie adîncă să pot ajuta unei forțe noi să iasă din întuneric. Mă bucuram ca un grădinar care a reușit să crească o nouă floare.

Putea acum să arate din lucrările sale, ba chiar

să și vîndă din ele ; mulți prieteni ai artei, mari și mici, veneau să vadă operele noastre, ale lui și ale mele. Eram atrași mai ales de acest caz cu totul deosebit : un brutar care pictează ! Căci cu toate că se dedicase cu trup și suflet picturii, nu renunța la meseria de brutar. Mai știi, poate chiar din cauză că era original în felul acesta. Era mîndru de dubla sa activitate, și nici cu ciocanul de lemn nu i-ai fi putut scoate mîndria asta din cap. Nici nu era o idee atît de bizară. Devenea din ce în ce mai cunoscut, celebru chiar în lumea pictorilor, acest Joos brutarul-pictor. Holba ochii de îngîmfare și se umfla în pene cu o plăcere copilărească. Căpăta noi motive serioase să îmbine mai aprig arta cu negustoria.

Seara însă — ah ! serile acelea de iarnă, cînd se întuneca devreme, ieșeam împreună, să căutăm modele. În cîrciumi, bordeluri și spelunci. Dădeam pe gîtlej lacuri întregi de bere ! Vindeam bine pe atunci lucrările mele, iar Van den Bosch venea și lua mereu din ele. Am mai luat bani cu împrumut și de la alții, deoarece cheltuielile mele depășeau veniturile din vînzarea tablourilor. Eram deci obligat să pictez, aveam pe „trebuie“ în spinare. Eu, care uram cu ardoare orice fel de constrîngere, mă înconjuram singur cu un zid de obligații amare. Altfel ar fi trecut zile întregi în care nu aș fi tras o linie cu pensula, atît eram de absorbit de dragostea mea. Aveam deci bani de cheltuială pentru noi și pentru alții, și așa se întîmpla că noi, Joos și cu mine, ne întorceam braț la braț tîrziu în noapte, fie că era lună sau nu. Eram astfel și propriile noastre modele. Se cam mira el că Anneken nu-i mai făcea scene. Se culca lîngă ea și cu asta totul era bine. Dimineața însă, cînd eram singuri, ea și cu mine, mă implora să nu mai continui în felul acesta.

— O fac din pasiunea nebună pe care ți-o port, era răspunsul meu foarte cinstit.

Îl pictam pe Joos și el pe mine, ne exageram unul altuia trăsăturile și ne amuzam. I-ar fi plăcut să fac o dată și portretul nevestii sale.

 — Niciodată, Joos ! Mai bine îmi rup pensula !

Eu pictez numai oameni urîţi !
— Aşa, va să zică eu sînt urît ?
— Nici n-ai fost vreodată altfel !
— Dar tot am pus mîna pe femeia cea mai frumoasă, — spunea el triumfător.
— Nici azi nu pricep cum de ai reuşit, Joos !
— Cunosc multe şmecherii !
— Să mă înveţi şi pe mine, Joos !
El însă clipea din ochi, de parcă zicea : Niciodată !
Nu, niciodată n-o voi picta pe această femeie.
Dacă aşi face-o mi s-ar părea că-mi permit să înjur în biserică sau că aş avea obrăznicia să scuip în apa sfinţită.
Nu e vorba de cei doi ochi ai ei, de nasul sau de gura ei, ci de altceva, de ceva din ea însăşi, care atrăgea, absorbea fiinţa mea şi mă distrugea. Dacă nu reuşeam să exprim ce însemna pentru mine — şi asta nu se putea — atunci era mai bine să nu mă apuc s-o pictez.

Doamne, ce mult iubeam această femeie. Nici nu pot vorbi despre dragostea mea, nu ştiu cum aş putea s-o descriu. Mereu mă frămîntau gîndurile : ce să fie oare şi cum se poate să mă cucerească şi să mă preocupe astfel. Ce este acest sentiment ? Poate fi vorba de cucerire ? Cînd simţi o astfel de dragoste, s-ar putea oare ca ea să înceteze, aşa cum se petrece în majoritatea căsătoriilor ? Mie mi se pare că dragostea mea devine din ce în ce mai înflăcărată — şi a ei la fel.
Ca să ne putem aparţine, ar trebui să moară Joos... Vai, mă cuprind năduşelile de spaimă, căci cu o astfel de dorinţă în inimă nu eşti decît un criminal. Şi nu aş dori asta, mă jur pe Dumnezeu şi pe toţi sfinţii !
Şi dintr-o dată, pe neaşteptate, îţi dai seama că nu e bine ce faci, că eşti necinstit, că păcătuieşti. Încerci cu voinţa moleşită să născoceşti ceva ca să încetezi — dar te bucuri că nu găseşti nimic.
Atunci păcătuieşti în continuare — şi fie ce-o fi. Nu vrei să spargă buba, vrei s-o vindeci cu comprese şi speri să nu se spargă singură. Suferinţa, căinţa, chinurile fac parte din fericirea şi desfătă-

rile dragostei nepermise. Forța și pasiunea misterioasă, tulburătoare de a se contopi, de a se uni, de a se distruge unul în celălalt ! Și pe urmă vezi că tot nu se poate. De ce trebuie să fie neapărat ea, de ce nu o alta ?
De ce tocmai această femeie ? Încearcă de explică înțeleptule Socrate, e tot degeaba — și explicația ta nu are valoare ! Cu cît e mai mare dragostea, cu atît e mai zmintită ! Nimic nu mai există în afară de ea. Nimeni nu cere așa ceva, dar o faci, tot așa cum te arunci în apă fără ca iubita să ți-o ceară, fără ca ea s-o dorească. Tu vrei să-i dai de înțeles : „Privește, într-atît te iubesc eu !" Iubirea este viața trăită din plin, e mai mult decît arta, decît gloria, decît totul — e mai mult decît însăși ființa ta.
Dar dragostea are și ea un sfîrșit.
Era prea frumos ca să mai poată dura. S-a stins, dar nu din vina noastră ci din cauza clevetirilor. Cauza morții au fost vecinii, prietenii, palavragii. Nu pot spune că gurile rele, căci n-au spus lucruri rele ; dar că picătură cu picătură, încetul cu încetul, din om în om s-au dumirit spunînd : face din Joos un pictor, dar și un încornorat !
Nu poți să te împotrivești. Și cu timpul au început să-l tachineze, să-l înțepe, să-l vorbească pe ascuns. Bine că nu eram de față ! Le-aș fi turtit nasurile.
Aflam ce se întîmplă prin Anneken, căci el i se plîngea de supărările ce le avea, dar îi spunea mereu :
— Desigur, nu cred nici un cuvînt, dar mereu îmi aruncă ocări în obraz !
Anneken îmi spuse : „Trebuie să fim precauți Adriaen !"
Față de mine brutarul nu manifesta nici o schimbare.
Într-o dimineață însă cineva a scris cu cretă pe zidul nostru :
Brutare, deschide ochii !
Ești înșelat și batjocorit !
De atunci Joos a devenit monosilabic. Îl chinuiau gîndurile, căci degeaba nu se scrie așa ceva. A

încetat să mai fie vorbăreț, iar cînd picta, rămînea cu pensula ridicată și la băutură îi încremenea privirea în pahar.

— Ce se întîmplă ?

— Mă doare capul.

Simțeam că se apropie catastrofa. Mă gîndeam : dacă începe să-mi spună : „Vezi tu"... atunci ceva nu e în regulă. Ședeam alături, fiecare în fața lucrării sale. Joos nu trăgea nici o linie. Deodată s-a sculat și s-a dus la ușă să asculte, și apoi timid și-a adunat curajul, a oftat, s-a așezat în spatele meu și, ezitînd, de parcă ar vorbi numai pentru sine, a spus :

— Ascultă, maestre... Adriaen, vezi tu...

Ajunsesem la punctul temut ! Dacă aș fi întors capul, nu ar mai fi îndrăznit să spună nici un cuvînt. Eu pictam mai departe, iar el continua bîlbîindu-se :

— Trebuie să vorbesc cu tine... dar îți spun dinainte, nu cred nimic din toate astea — chiar nimic...

Auzeam cum își șterge cu mîneca sudoarea de pe frunte.

— Oamenii spun — ei spun — dar spun atîtea — că între tine și nevasta mea e ceva... dar eu nu cred nimic, absolut nimic ; altfel nu ți-aș vorbi despre asta ; dar ei spun că, vezi tu...

Am sărit în picioare : „Joos, dă-mi paltonul ! Chiar în această clipă părăsesc casa asta !"

— Maestre ! Maestre ! Niciodată ! Îți spun doar că nu cred nimic. Rămîi ! Rămîi la noi ! Și primul care mai îndrăznește să facă vreo glumă sau să vorbească despre asta, îl dobor !

— Plec, Joos. Nu vreau ca din pricina mea să se audă vreo vorbă rea sau doar un gînd necinstit despre casa ta sau despre soția ta !

M-a rugat, a tremurat. A trebuit să rămîn, nu aveam încotro. Vai, ce rău îi părea : „Nu mai fac niciodată, nu mai spun nici un cuvînt, nici nevestii nu-i spun ; m-ar zgîria pînă m-ar omorî !"

De atunci, Joos și cu mine nu am mai vorbit despre asta. Dar cu Anneken am discutat. Ciudat era că Joos reîncepu să lucreze cu pasiune, re-

deveni iar vorbăreţ şi înghiţea cănile cu bere că te apuca setea privindu-l. I-au trecut şi durerile de cap. Acum însă se comporta altfel. Cînd pleca la Süderburg să coacă pîine, se înapoia repede, se făcea că a uitat ceva. Dacă era acasă şi se ducea în prăvălie sau în pivniţă, se oprea la uşă şi privea prin crăpătură. Dar nu spunea o vorbă : ştia să tacă exact cum tăcea cînd era vorba despre „chestiile sale familiale". Lupta din greu, bănuiala îl rodea. Voia şi să ne prindă asupra faptului, şi să rămîn la el. Dorinţa lui de a deveni celebru era mai puternică decît gelozia. Trebuia să-l ajut să fie admis în breasla Sfîntului Luca şi ştia că în ceea ce privea arta de a picta mai avea mult de învăţat de la mine. Durerea din sufletul său îl hirţuia şi-l deznădăjduia.

O dată, mi-a povestit Anneken, în timp ce eu eram plecat să desenez — acest nerod nu a găsit altceva mai bun de făcut pentru a se convinge de iubirea ei decît să-şi vopsească pieptul cu culoare roşie, să mînjească podeaua şi cuţitul de pîine cu aceeaşi vopsea şi să se culce, ca un porc înjunghiat pe jos, strigînd : „Mor ! Mor !" Ea a urcat în fugă ! Ah, voise să vadă dacă nevasta îl iubeşte cu adevărat. Ea, care nu ştia de nimic, văzîndu-l culcat plin de sînge şi cu cuţitul în mîini — a crezut, bineînţeles, că s-a omorît — ce altceva să creadă ?

S-a speriat de moarte, a căzut în genunchi, a urlat, a plîns, a implorat : „Jooske ! Jooske ! Ce ai făcut ? Nu muri ! Te rog, nu muri ! Scumpul meu Joos !"

Atunci a izbucnit în rîs şi a strigat : „Ha ! Ha ! Am făcut o glumă. Totul nu-i decît vopsea, nimic decît vopsea. Acum ştiu că mă iubeşti, şi acum pot vorbi oamenii ce vor !"...

Simţeam, Anneken şi cu mine, că nu se mai putea în felul acesta ! Desperarea lui putea să-l ducă şi la alte idei demente şi nu ar fi fost de mirare dacă într-o zi ar fi ridicat masa să ne ucidă pe amîndoi, căci era puternic ca un urs. Măcar să fi murit împreună, nu ar fi fost atît de rău. Atît de imensă era dragostea noastră.

Trebuia să luăm o hotărîre — să ne despărţim. Dar cînd de atîtea luni te-ai contopit cu totul sufleteşte şi trupeşte, amîni şi tot amîni! Nici cu el nu era treabă curată, şedea mereu la pîndă! Suferea cumplit din această pricină şi picta totuşi ca un posedat, încît trebuia să-l admir. Vroia să devină pictor, şi totul trebuia sacrificat artei, pînă şi inima sa...

Într-o sîmbătă seara, cînd ea plecase cu copilul la mătuşa Beth, şedeam cu Joos lîngă vatră, fumam pipa şi povesteam despre Frans Hals şi despre Rubens. Deodată, căpăţînosul începu să plîngă.

— Ce s-a întîmplat, băiete? Ce e? Chestii de familie?

— Nu mai pot suporta! a spus, plîngînd cu suspine. — Să rămînem prieteni, prieteni! Vezi tu, peste tot pe unde trec, sau pe unde bag capul pe uşă, aud numai înţepături şi bîrfeli — că e ceva între tine şi nevastă-mea... Eu nu cred. Nu, nu pot să cred; dar... Trebuie să pot avea încredere în nevasta mea şi să fiu liniştit în privinţa ei! Şi cu toate astea, nu pot! Tu eşti băiat frumos şi tînăr, eu sînt mai bătrîn decît tine şi urît, mi-ai spus-o chiar tu, şi ştiu că e adevărat. Apoi nevasta e încă supărată pe mine din cauza anumitor chestii de familie... şi a ajuns în gura oamenilor, că e ceva între voi... şi vezi tu... mă doare atît de tare. Maestre, mă doare atît de tare... Aş putea dărîma zidurile de furios ce sînt!

S-a ridicat în picioare, fioros, tremura ca o trestie şi strălucea de transpiraţie. Am tăcut şi nu m-am mişcat. De aş fi rostit un cuvînt greşit, m-ar fi făcut terci.

— Deci trebuie să plec... i-am citit cuvîntul pe buze. Asta era. Horcăia ca unul care se înecase şi era scos din apă.

— Da, Maestre, da, mi se rupe inima că trebuie s-o spun. Pleacă! Fă-o pentru mine, pentru numele şi liniştea mea, şi de asemeni şi pentru nevastă-mea... Nu mai suport situaţia asta, mă prăpădesc... Am o asemenea durere în inimă cînd

sînt batjocorit, parcă mă străpung cuţite în piept. Sînt ca un copil mic, fug de oameni, de frică ca nu cumva să aud ceva. M-am şi bătut din cauza asta... Putem rămîne prieteni. Căci am încredere în tine, nu-i nimic între tine şi nevastă-mea, dar eu m-am prostit de tot. Da, să rămînem prieteni... Acum pictez destul de bine ca să pot continua şi singur... Vin cu tablourile mele la tine... Trebuie să stîrpim zvonurile astea dezgustătoare... Mai vrei, nu-i aşa, să fiu primit în breasla Sfîntului Luca ?

— Bine Joos, plec. O fac de dragul tău.

Strălucea de fericire. Ne-am înţeles ca femeia să nu observe nimic. Trebuia să spun aşa, într-o zi, că plec în călătorie, de pildă în Franţa. O dată plecat, puteam face de parcă m-am răzgîndit, dar că nu mai voiam să stau cu ei în casă, că nu aveam destul spaţiu. Ceva în genul acesta. Trebuia să joc şi eu această comedie.

— Dar să ştii Joos, că nu mai pun piciorul în casa ta niciodată !

— Nu, nu aşa am vrut ! a strigat. Dar şi un orb ar fi văzut cît era de bucuros.

Abia atunci mi-am dat seama că credea în dragostea noastră, că era chiar convins de existenţa ei.

În ziua următoare, cînd Joos era plecat la Süderburg să coacă pîine, i-am povestit lui Anneken tot ce plănuisem.

— Diseară, la masă, voi spune că plec în călătorie ; tu faci de parcă îţi pare puţin rău. Şi aşa mai departe. Apoi ne-am îmbrăţişat o dată din toate puterile ca pentru ultima oară... Cu toată puterea şi cu toată amărăciunea.

Plîngea şi se jelea. Simţea că va fi închisă ca într-o colivie.

Restul zilei am hoinărit şi m-am înapoiat abia seara, ca să joc comedia pregătită. O comedie adevărată.

Şedeau la masă, cînd am intrat rîzînd.

— Veste mare, prieteni ! Plec la Paris !

S-au speriat — de parcă s-ar fi speriat cu adevărat.

— Am întîlnit un negustor de tablouri la „Rubin“ care pleacă şi el mîine dimineaţă. Mă ia pe cheltuiala lui ; trebuie să pictez pentru el peisajele şi cîrciumile frumoase pe care le vom găsi în drum.

Am inventat o poveste întreagă, şi ei spuneau fiecare : „Ce păcat, ce păcat că pleci de aici !“ Nici unul dintre noi nu şi-a ieşit din rol. Am ciocnit un vin fierbinte de rămas bun. Nimeni n-a pomenit o iotă de întoarcerea mea.

După ce ea s-a dus la culcare, am stat cu Joos care acum era vioi ca un copil, pînă tîrziu în noapte, am băut, am fumat şi cîrpa asta de bărbat m-a întrebat — căci atît de bine îmi jucasem rolul :

— Ei chiar adevărat că pleci la Paris ?

— Da !

— Şi cu breasla Sfîntului Luca ? — a întrebat el îngrijorat.

— S-a aranjat.

A început să cînte de bucurie.

Dimineaţă, încă înainte de s-au ivit zorile şi roua, am pornit cu tot calabalîcul meu şi cu Carolus. Habar n-aveam încotro s-o apuc. O ploaie cernută îmi uda obrazul. Tocmai vremea potrivită s-o porneşti hoinar prin lume !

Capitolul XI

Am tot umblat. Hanul „La orașul Genova“ fusese închis pentru că prea se adunau acolo toți golanii, trișorii, comedianții și ghicitorii. Fiul hangiului se însurase cu o fată bogată.

Am mers dintr-o speluncă într-alta pînă am ajuns la o cîrciumă mică, „La puiul de vulpe“. Cea veche fusese dărîmată. Era chiar lîngă Schelde. Mă uitam des pe malul celălalt, căci apa asta venea dinspre Audenaarde, orașul meu natal. Îmi revedeam iarăși pămîntul, regiunea unde locuisem, tinerețea, pe mama, pe Isabela și pe vecini. Părea că țineam în mînă un fir de argint de care era legată o pasăre cîntătoare.

Cînd ți se cuibărește amarul în suflet cauți soare și răsunet de veselie în amintirile tinereții. Mai ales dacă stai și privești în flacăra din vatră, cu capul cîinelui pe genunchi, atunci te cuprinde și mai puternic dorul după cele ce au trecut.

Puteam sta astfel zile întregi în această cîrciumă cu o cană de bere lîngă mine. Mă lăsam în voia soartei și gîndul mi-era veșnic la Anneken. Aș fi putut să aprind un foc sus, în cămăruța mea, căci gerul era tăios, și să lucrez acolo ca să pot uita. Voiam însă să retrăiesc mereu în gînd fiecare oră petrecută cu ea.

Dacă era prea mare zgomot și prea multă lume, mă mutam într-alt han, unde era mai multă liniște. Aveam nevoie de liniște să dau frîu liber amărăciunii mele. Știu din experiență : și necazul ajunge să fie un fel de joacă. Seară de seară mă

culcam beat. În primele zile a mers cum a mers, dar curînd s-a aflat care era cauza plecării mele — și s-a terminat cu liniștea. Joos mă vizita mereu. I-am dat de înțeles că am terminat cu traiul bun. Venea și mă lua să meargă cu mine la „Rubin" sau în spelunci mai mici. Dacă nu voiam să merg cu el, rămînea la mine. Dacă tăceam sau vorbeam foarte puțin, tăcea și el și adormea.

Cînd îl vedeam cum doarme, așa, șezînd, roșu la față, și mai îmbujorat de flacăra vetrei, îmi venea să-l pălmuiesc. Îl priveam uimit, ros de ură și de gelozie. Cum este posibil ca soarta și stelele să orînduiască dinainte ca ursul ăsta cu cîlți să aibă norocul să se urce seară de seară, cu trupul lui păros, la ea în pat, noroc de care cu siguranță că se plictisea, chifteaua!... Și pentru individul ăsta să vorbesc eu și să-l ajut să devină maestru în breasla Sfîntului Luca! Nici el nu stătea însă degeaba. Bătea capul decanilor breslei ca Jordaens, Teniers, Cox și alții, care erau acolo „vioara întîi". Le aducea pîinuțe cu stafide negre și le cînta în strună la toți, doar-doar îi vor încununa cu lauri tîmplele asudate.

A venit și Jordaens la „Puiul de vulpe" mereu cu aceeași bîrfă: Rubens își trădează poporul, trebuie să fim uniți, să tragem cu toții de aceeași funie, să ne răzbunăm, credința cea nouă va învinge, și tot așa...

Rubens și ceilalți lăudăroși, toți acești invidioși și toți acești vînători de glorie nu mă interesau! Onorurile și titlurile nobiliare cu care se făleau, valorau pentru ei mai mult decît chiar arta lor.

Teniers era nelipsit. Dar nu apuca să vadă din ceea ce lucram, nici măcar o pată de culoare: „Nu mai pictez, și gata!"

Finul domn Van den Bosch m-a găsit și el și era furios că nu mai poate obține nici un tablou. Evreul a plecat și el cu mîna goală și alții la fel, amenințînd în fel și chip că mă vor scoate la licitație.

Poftim, faceți-o! Nu am nimic pentru sechestru.

Nici o bere nu v-ați putea cumpăra cu ce am. Lăsați-mă în pace ! Lucrez cînd și cum vreau...
Reușeam însă să mai storc ceva bani de la alții, promițîndu-le că voi picta. Eram atît de celebru în vremea aceea, încît aveau curajul să cumpere mîța-n sac...
Singurul care mi-a alinat durerea în acele zile a fost fiul hangiului, Dandoy, de la cîrciuma „La orașul Genova", un băiat serios care învăța bine și cu zel, și care nu lucra ca să se evidențieze, ci din simpla bucurie de a picta. Era însurat cam de un an, locuia într-o casă minunată și aștepta spre vară un copilaș. Dorea să-i fiu eu naș. Petreceam la ei, ore, uneori după-mese și chiar seri întregi. Oamenii aceștia aveau ceva proaspăt și liniștitor, iar eu parcă veneam la ei să aud și să mă bucur de fericirea lor. Am văzut o dată un tablou de Van Eyck : un domn și soția sa însărcinată se lăsaseră pictați, ținîndu-se de mînă. Tabloul reprezenta ceea ce în realitate simțeam eu aici.
Fericirea se află în noi înșine.
Și apoi am primit vestea cea mare ! Joos van Craesbeeck a fost primit maestru în breasla Sfîntului Luca și a fost înscris sub denumirea de Pictorul-Brutar. Mi-a sărit de gît. „Ție trebuie să-ți mulțumesc pentru asta !" O știam, și meritam lauda, cu toate că execuția operelor sale rămînea sărăcăcioasă și uscată. Era o minune, unică în lumea pictorilor. În decurs de doi ani devenise pictor, unul care nu știuse să țină în mînă o pensulă. Am luat și eu parte la sărbătorirea lui, fiindcă era fructul învățăturilor date de mine. Breasla a dorit să-l sărbătorească solemn, dar să facă și o agapă la „Rubin". Nu mă întrebați cum s-a petrecut. Pentru acest prilej mi-am îmbrăcat haine noi, împrumutînd niște bani de la Van den Bosch, căruia i-am executat repede cîteva mici tablouri.
— Cu arta ta ai putea deveni atît de bogat, pe cît de adîncă este Marea, — mi-a spus.
— Prea sînt înrudit cu sfîntul Francisc ca să poată fi posibil — i-am răspuns.

Berea şi vinul curgeau de pe masă peste genunchii noştri. Ţipam şi zbieram ca nişte puşti obraznici. Şi cît de bine ne simţeam ! Cea mai mare zarvă o făcea Jordaens, cu toate că nu-l suferea pe brutar. Batjocoritor, spunea : „E mai bun ca model decît ca pictor !“
L-am încoronat pe brutar cu lauri şi am băut cu el vin rozaliu pînă a căzut sub masă. După ce omul nu a mai putut scoate o vorbuliţă şi zăcea ca un sac cu făină, l-au dus acasă într-o căruţă — eu însă nu l-am condus — de dragul ei.
Da, a fost o sărbătoare veselă, cam desfrînată, sălbatecă şi prostească. Şi cum se întîmplă, mai fiecare a fost batjocorit şi tîrît prin noroi. Şi eu mi-am căpătat porţia. Jordaens s-a pregătit în privinţa mea. S-a urcat pe masă şi a cîntat cît l-a ţinut gura, iar ceilalţi i-au ţinut isonul, improvizînd :

Veniţi prieteni şi ascultaţi cîntecul meu
Cu minunea ce se petrece acum !
Pictorul Brouwer Adriaen
A terminat pe veci cu pictura
A renunţat la pensulă şi paletă
Zicîndu-le adio pentru totdeauna.
Trăind acum ce a pictat,
Maestrul moare ! Trăiască elevul !

Şi a repetat de vreo zece ori cîntecul...
În ziua următoare mi-am spart capul gîndind : au cîntat despre declinul artei mele. Să fi fost oare batjocură, sau numai dorinţa de a mă trezi, de a-mi da un nou imbold ? Crezi mai întotdeauna că e batjocură. Lasă că le arăt eu, lăudăroşilor şi cicălitorilor. Încă nu aţi cîştigat. Nici pe jumătate. Şi m-am năpustit din nou asupra vopselelor mele.

Banii pe care-i cîştigam, îi iroseam seara, de preferinţă în micile cîrciumi. Cu vechii rebeli, cu vînzătorii ambulanţi, cu ghicitorii în urină şi cu trişorii. Le făceam cinste cu tutun, cu vin şi cu plătică. Jucam cărţi şi adeseori îi dădeam înapoi, cîte unuia, banii pe care-i cîştigasem. Dar dacă

se pomenea unul cu mutră acră, un sclifosit, un vînător de ducați, atunci îi luam toți banii. Se întîmpla să nu am destui bani să plătesc consumația. Făceam un desen, îl vindeam birtașului sau vreunui negustor, care de fiecare dată se bucura. Însă nu-mi mergea întotdeauna ușor.

— Poftiți, domnule, un desen cu doi bătăuși, pentru zece ducați !

Dar dacă domnul vroia să profite de sărăcia mea și-mi oferea mai puțin — există și dintre ăștia — aruncam desenul în foc. Mă lăsam înscris datornic la patron, sau îi promiteam cîteva lucrări... Și în felul acesta nu mai puteam să scap nici o dată de datorii. Aceasta era ambianța de care aveam nevoie. Dați-i drumul, oameni buni, scumpii mei creditori, beți, mîncați, profitați ! Nu vreau să fiu bogat, i-am promis-o mamei. Și în fiecare zi mă gîndeam : „Doamne, scapă-mă de acest aur !“ Beam ca dat dracului, sugînd ca un burete. Mă convingeam că era numai și numai din cauza lui Anneken, ca s-o uit ; dar băutura îmi evoca imaginea dragostei noastre. Și atunci beam, pentru că eram fericit.

Jordaens a venit o dată și m-a bătut pe umăr : „Bea mai puțin, te cam întreci cu gluma, Adriaen !“ Teniers a venit și mi-a vorbit de stima de care se bucură numele meu. Trebuia să păstrez un nume onorabil ! Fiul lui Dandoy, hangiul, m-a implorat să mă potolesc, gravorul Dupont [1], omul lui Rubens, m-a luat de braț și mi-a spus : „Nu te rătăci, băiete ! Oricine știe să bea, dar nimeni nu știe să picteze ca tine !“

Veneau, cînd unul cînd altul cu coșuri pline de sfaturi bune. Dar totul era zadarnic.

Cineva care nu mă mai vizita era brutarul Joos van Craesbeeck. Își făcuse treaba cu mine. Acum m-a dat dracului ! Îmi părea rău. Nu de dragul lui, dar aducea cu el o mireasmă de a ei, puțin parfum, puțin vis de altă dată.

[1] Dupont, de fapt Pauwel du Pont, zis Paulus Pontius (1603—1658), desenator și gravor flamand, autorul unor celebre gravuri după operele lui Rubens și Van Dyck (N.r.r.).

Seara beam, pînă adînc în noapte ; ziua căutam uitare în pensulă și în culori. Îmi mergea bine numai cînd pictam.
Apoi a murit Carolus, și a fost o grea lovitură pentru mine. Spre seară, cînd mă pregăteam să ies la hoinăreală, l-am văzut că zace tremurînd și mă privește rugător — i se vedea albul ochilor. Refuza mîncarea și băutura. Din ochii lui am înțeles, că-și lua rămas bun. Nu-mi mai păsa de băutură, puteau să se golească toate butoaiele. Am rămas cu el, m-am așezat lîngă el pe podea, i-am pus capul pe genunchii mei, l-am mîngîiat și i-am spus cuvinte drăgăstoase ; și m-a privit atît de frumos, cu atîta bunătate, că-mi mușcam buzele să nu plîng ca un copil. A durat o noapte întreagă. Spre dimineață i s-au împăienjenit ochii, cu ultimele puteri a încercat să se ridice, a vrut să mă lingă și a căzut mort în poala mea cu un ultim geamăt.
El a fost o parte frumoasă și credincioasă din viața mea, m-a ajutat și m-a consolat, a fost martor al atîtor iubiri ale mele. Întîmplarea m-a durut mai mult decît am crezut și decît m-aș fi așteptat. Am fost de-a dreptul distrus. L-am băgat într-un sac și l-am scufundat în Schelde. Cu greu mi-am recîștigat echilibrul. De fiecare dată cînd mă înapoiam acasă, simțeam golul. Cînd lucram, mă uitam pe neașteptate după el, să văd dacă nu cumva e culcat lîngă mine. Și cînd zăceam prin cîrciumi, mă cuprindeau amintirile ; vai, Carolus s-a prăpădit...
Găseam alinare și bucurie povestind prietenilor de beție despre viața și obiceiurile sale. Am pierdut un prieten. Un negustor ambulant mi-a spus că știe undeva un cîine bun pentru mine și dacă vreau, mi-l aduce peste cîteva săptămîni, dacă plătesc un preț rezonabil. Am băut și am vorbit mult cu omul acela. În acea noapte m-au pescuit din șanț beat mort și m-au dus la „Puiul de Vulpe".
Două zile mai tîrziu a venit un servitor de-al lui Rubens cu o scrisoare. Rubens dorea să-mi vorbească, cît se poate de urgent. Cu siguranță că

voia să-mi cumpere tablouri, fără mijlocitor. Nu avea încredere în negustorii de tablouri. Sau poate pentru cu totul altceva ?
— Spune-i că vin mîine ! Dacă era vorba de afaceri voiam să nu mă las mai prejos ca Rubens din punct de vedere vestimentar. Poţi s-o faci pe domnul fie că cumperi, fie că te împrumuţi. Pe lîngă toate, dumnealui era şi un domn onorabil, care trebuia vizitat precum se cuvenea.
Locuia într-un frumos palat, în care eu m-aş fi plictisit repede. Am aşteptat o vreme într-o încăpere. A venit el însuşi în bluza de lucru, şi m-a luat cu el.
— Cît mă bucur să vă văd în sfîrşit la mine. A lipsit puţin alaltăieri, să nu vă treziţi în casa mea ! V-am găsit culcat în stradă. Nişte prieteni au propus să vă facem o farsă. Povestea aceea cu Carol cel Bun şi beţivul. Cînd se trezeşte, beţivul este tratat ca un prinţ ; dar eu nu am admis aşa ceva...
— Şi acum îmi veţi face o morală zdravănă ?
— Nici nu mă gîndesc la aşa ceva, — spuse Rubens rîzînd : „Am vrut doar să veniţi o dată la mine. De ani de zile vă aştept. Veniţi cu mine să vedeţi noile mele lucrări !"
Un atelier de mărimea unei pieţe. Luxos, împodobit cu covoare şi goblenuri minunate. Elevii şi ucenicii circulau tăcuţi şi respectuoşi de colo pînă colo, lucrînd la tablouri mari ; cîteva femei de o frumuseţe statuară, aproape goale, pozau ca modele. Burghezi bogaţi cu nevestele lor şedeau şi priveau, iar o persoană respectabilă, din nobilimea spaniolă, admira de aproape un tablou mare, tocmai pe acela la care lucra maiestrul. Înfăţişa o întîmplare din lumea zeilor păgîni, cu multe femei moleşite de beţie, cu satiri şi bacante, copii şi centauri şi la mijloc un Bachus gras. Un adevărat ciorchine de oameni, o îngrămădeală sălbatecă de carne albă şi rumenă, flori multe peste tot şi coşuri din care se revărsau fructe, şi totul pictat cu o măiestrie de rămîneai ţintuit de uimire.

— Cum ţi se pare ? m-a întrebat Rubens, aşa ca să zică ceva, după ce m-a prezentat admiratorilor săi ca „marele maestru Adriaen Brouwer". Elevii ascultau de la oarecare distanţă.

— Lăsînd la o parte talentul dumneavoastră dumnezeesc, găsesc tabloul mult prea agitat. Nu se vede pădurea de atîţia copaci.

Am spus ce am gîndit. Elevii s-au privit unii pe ceilalţi. Burghezii s-au încruntat, iar nobilul spaniol tremura de mînie. Se vedea că aci nu îndrăznea nimeni să vorbească astfel. Toată lumea dădea din cap şi spunea da, lăudîndu-l cu toptanul. Slavă domnului, şi-a ţinut firea. Era un bărbat mult superior tuturor celor din jur, în stare să-şi judece propriile lucrări cu un ochi foarte critic. Nu avea nevoie să ceară părerea altora. Dar avea nevoie de laude şi onoruri. Fiecare cu boala lui !

Toţi aşteptau cu încordare răspunsul maestrului. Chiar şi ucenicii, care puţin mai încolo potriveau o ramă la „Înălţarea Mariei", ascultau, ciulind urechile. Toţi credeau, cu siguranţă, că-mi va azvîrli o pensulă cu vopsea verde în obraz.

— Apreciez nespus de mult părerea dumitale, maestre Brouwer. Mă voi gîndi la ea înainte de a finisa tabloul — spuse el spre dezamăgirea tuturor şi apoi, adresîndu-se elevilor :

— Arta e plină de taine, chiar şi cel mai bun se poate rătăci uneori prin ea. În tablourile sale, cu toate că sînt atît de mici, iar cele reprezentate atît de obişnuite, maestrul Brouwer nu a scăpat niciodată din vedere linia esenţială a compoziţiei. Şi are tot dreptul să-şi exprime părerea fără înconjur. Luaţi exemplu de la el, nu criticaţi doar pe cei mai puţin dotaţi şi nu consideraţi întotdeauna perfecte operele maeştrilor. Încercaţi voi singuri să creaţi ceva, abia atunci vor căpăta greutate cuvintele voastre !

S-a scuzat apoi, deoarece mai avea de vorbit cîte ceva cu maestrul Brouwer.

Ne-am dus în grădina îngrijită şi am băut un pahar de vin italienesc. Era pe la mijlocul lui aprilie, bobocii se deschideau, culorile sclipeau

peste tot, păsările cîntau de ți-era mai mare dragul !

Am vorbit despre Frans Hals și de oamenii de dincolo și despre Rembrandt, dar acesta nu-l prea interesa : „Prea întunecos, prea întunecos ! Culoare, lumină, asta e deviza mea !“

Ah ! Cît putea să fie de entuziast !

Am luat masa într-o sală mică, splendidă, tapetată cu piele aurie, cu vederea spre grădină. Și iată că a intrat strălucitoare, soția lui, o scoică tînără și delicată. Făcea impresia că mai e încă un copil, iar el depășise de mult cincizeci de ani. Dragostea nu cunoaște legi, și la drept vorbind, de aș fi fost în locul lui, aș fi făcut la fel. Dar nu eram în locul lui, eu eram eu, eu aveam nevoie de femei ca Isabela sau ca Anneken. Era îndrăzneață, un copil zvăpăiat, obișnuită cu prinți, cardinali, bancheri și alți domni din înalta societate.

Și pentru că mie îmi părea o copilă, am povestit îndeosebi mici povestioare. Din viața mea. Și cum mai asculta cînd povesteam despre hoinărelile mele de-a lungul Scheldei, și despre Isabela ! Despre asediul Bredei nu am scos nici un cuvînt. Apoi am povestit despre Frans Hals, despre viața mea în teatru, și mult despre brutarul Joos, despre închisoare, dar nu am suflat nici un cuvînt despre Anneken. De, fiecare are tainele sale. Amîndoi mă ascultau și păreau amuzați.

Cînd am rămas din nou singur cu Rubens și am umblat împreună prin casă și prin atelier ca să privim tablourile sale, mi-a apucat deodată mîna și a spus : „Viața dumitale este atît de plină ! Mai întîi de toate trebuie însă salvată arta. Ea este floarea vieții. Acum vei locui aici, în casa mea. Pot să-ți aranjez un atelier bun. Nici nu trebuie să ții seama de mine, și nici eu de tine. Mănînci singur, trăiești numai pentru tine. Numai un lucru îți cer : lasă-te de hoinăreală și de viața asta desfrînată ! Gîndește-te bine. Ai timp să te hotărăști !“

M-am gîndit zile în șir, sau mai bine zis : eram hotărît să nu primesc propunera lui, dar nu în-

drăzneam să i-o mărturisesc. Nu-i puteam respinge, dintr-odată, platoul acesta de argint, supraîncărcat, pe care mi-l oferea cu atîta generozitate. Stăteam în fața porții pămîntului făgăduinței, în pragul țării minunilor ; mi se ofereau cocoșei tineri, vin din dealurile cele mai însorite, pat de puf, muncă sigură, nici un fel de datorii, faimă, haine frumoase — aş fi fost un domn, pe care mic şi mare l-ar fi salutat cu respect...
Să lăsăm asta ! Cum, să nu mai am griji ? să nu-mi mai fie foame, să nu mai iau cu împrumut, să nu mai chefuiesc prin cîrciumi, să fiu tot timpul un domn distins ? Să nu mă mai îmbăt cu ghicitori în urină, să nu mai umblu pe două cărări cu ei ? Departe de mine aşa ceva. Cînd pictez, trebuie să cînte cu mine şi sîngele din vinele mele. Pictez ceea ce sînt şi nu ce-i place lui cutare şi lui cutărică. Jos laba ! Mai bine la închisoare. Pe dată m-am hotărît. Dar cum să-i spun lui Rubens, asta era partea cea grea şi astfel amînam mereu. Mi-apăsa greu pe suflet.
M-am mutat la bunul şi bătrînul Dupont, gravorul lui Rubens, care din munca lui trebuia să țină opt copii şi o nevastă. Era un adevărat maestru în meseria lui, avea o inimă nobilă şi liniştită şi era un bun sfătuitor. Puteam să petrec ore în şir în atelierul lui şi uneori mă apucam şi eu de gravat, aşa ca să nu stau degeaba.
I-am povestit lui Dupont de încurcătura în care mă aflam. El nu s-a putut împiedica de a-mi spune : „Rubens trebuie să te aprecieze mult. Nu înțeleg cum se face, dar nimeni încă nu a avut parte de un astfel de noroc !“
— Şi totuşi eu nu primesc !
— Atunci să ştii că procedezi greşit ! spuse Dupont, — am să i-o spun eu. Dar după aia... ?
— Voi trăi ca şi mai înainte !
Acest om înțelept a dat din cap şi a rămas pe gînduri.
— Vino să locuieşti la noi, Adriaen ! Pentru un preț mic. Şi dacă bătrînica mea va reuşi să pună un bănuț mai mult la ciorap, îi va prinde bine. Am o cameră bună pentru tine, mănînci cu noi

ce avem, cu toate că nu prea avem cine ştie ce, căci faţă de noi Rubens nu se arată a fi chiar generos... !

Am primit să locuiesc la Dupont. Prin intermediul lui am aflat că Rubens a înţeles foarte bine comportarea mea, spunînd : „Vedeţi, de ar fi altfel de om, nu ar putea picta atît de bine !“

În acel an am lucrat mult și din greu, dar am lucrat bine, deoarece aveam sufletul curat. Nici nu aș fi putut locui la Rubens. Rana rămasă de pe urma dragostei mele se închisese ; dar sub cicatricea lăsată de ea mai zvîcnea o durere. Nici o femeie nu mai putea să mă înflăcăreze. Din cînd în cînd mă duceam la „Rubin", unde brutarul Joos van Craesbeeck se îmbăta criță în fiecare noapte — bea și se lăuda că-și vinde tablourile, că are comenzi, musafiri de vază și altele de laudă. Încă nu se dumirea de minunea care-l făcuse pictor. Căci, într-adevăr, se produsese o minune.

Oamenii îl lăudau și se amuzau pe socoteala lui, cînd dădea drumul gogomăniilor sale. Jordaens nu-l putea suferi, și se pricepea de minune să-l înșurubeze de fiecare dată. Să-l ațîțe, să-l lase să se laude, să cînte și să plătească. Eu însă nu puteam rîde pe seama lui.

Mă gîndeam că porcul venea acasă beat și asudat, și ea, scîrbită, trebuia să stea cu el. E o durere și asta. Niciodată nu-l întrebam de nevastă și nici el nu vorbea despre ea. Chestii de familie, știți doar, prefera să le tăinuiască. Spuneam și făceam dinadins tot felul de lucruri ca să aibă ce povesti acasă nevestii. Născoceam glume și noutăți, îmi băteam joc de toate și eram cum s-ar spune bufonul cîrciumii. Acesta era felul meu tainic de a-i trimite salutări. În dorul meu, mi se

părea că astfel pot lua parte cumva la viaţa ei. Nu am mai văzut-o, nu voiam s-o mai văd, îmi cunoşteam lipsa de stăpînire — cred că şi ea îşi dădea la fel de puţină osteneală să mă mai revadă. Ochii care nu se văd se uită ? Nu, o purtam în adîncul inimii, ca o amintire foarte frumoasă, al cărei farmec nu l-aş fi distrus prin repetare pentru nimic în lume. Trebuie să adaug că mai aveam în suflet şi imaginea palidă a Isabelei.
Eram un nătăru, îmi făuream singur, din vise şi amintiri, o altă viaţă decît cea reală. Cînd nu visez, viaţa nu face doi bani pentru mine. Pe unii, valurile vieţii îi azvîrle în adîncuri, pe alţii îi ridică în slăvi. Şi de ce ? Ca să ajungă unde ? Ca prin dragoste să aducă pe lume mereu şi mereu oameni noi ? Căci dragostea nu este altceva decît o capcană ca să zămisleşti copii.
Dar pentru ce ? Întru lauda Domnului ? Ce slabă consolare !

Fiecare om este egoist, şi eu la fel ca oricare altul. Uneori sînt furios că exist, mi-e silă să văd atîta mizerie şi mai ales să trăiesc şi eu în ea. Altădată aş săruta şi aerul pentru un fleac, pentru o rază de soare, pentru un strat de zăpadă pe un coteţ de găini.

Şi viaţa se scurge, în valuri. Nu înţeleg nimic din ea, şi de aceea pictez şi visez mai departe. O văd mai mult în peisaje şi pictez acum un tablou mare pentru finul meu Dandoy. Renăşteam în aceste peisaje, ca o floare care se deschide sub ploaia de primăvară. Dar cumpărătorii nu voiau de la mine peisaje, cereau numai omuleţi caraghioşi. Eu însă pictam pentru mine şi nu pentru alţii. Astfel că vînzarea a început să stagneze. Cum nu eram chiar econom, curînd m-am trezit fără o leţcaie, tocmai cînd trebuia să aibă loc serbarea anuală a mixandrelor, care ţinea trei zile. Aveam nevoie de o haină nouă, de bani pentru hrană şi de alte cîteva lucruri strict necesare. Am fost nevoit să-l trimit pe Dupont la Van den Bosch ca să-i smulgă ce-mi trebuia.

Nu luasem parte niciodată la serbarea mixandrelor. O dată fusesem în Valonia, altădată am stat

la închisoare, apoi am lucrat iar din greu, sau cine știe ce am mai făcut ; dar acum doream să stau și eu la serbare.
Să mănînci și să bei trei zile la rînd ! Nu-i vorba atît de mîncare, cît de faptul că voiam să stau la masă cu oamenii.
Nu vreau să vă descriu toate felurile de mîncare, vînat fript, pește, fructe, prăjituri și băuturi de tot soiul și de toate culorile. Nu mai te simți un biet coate-goale, nu mai dormi pe paie — te simți bogat, puternic și generos.
Toți membrii breslei Sfîntului Luca luau parte la această serbare a mixandrelor. Joos van Craesbeeck a fost unul dintre primii sosiți. Rubens a venit și el, dar a stat numai la primele două feluri ; pe urmă petrecerea a devenit prea zgomotoasă pentru un astfel de prinț, așa că s-a înapoiat plin de demnitate acasă, în palatul său. Serbarea ar fi fost numai lapte și miere, dacă Rubens nu ne-ar fi anunțat că vom avea, în fine, fericirea să-l vedem venind cu mare pompă la Antwerpen, în aprilie din anul următor, pe prea Sfinția sa Principele Cardinal.
Atunci mi-a sărit țandăra. Și „calicul“ din mine s-a trezit iară.
— Dar, spunea Rubens, cu ocazia aceasta se vor face mari serbări. Antwerpenul va trebui să strălucească împodobit cu arcuri de triumf și calești înflorite, cu ornamente și procesiuni. Nu are importanță cît se va cheltui, toți artiștii fiind solicitați să colaboreze sub conducerea mea la împodobirea arcurilor de triumf, a carelor alegorice, grupurilor și costumelor. Dar, să știți : patru luni trec repede !
S-a băut în cinstea acestor serbări ! Eu nu mi-am atins paharul. M-a apucat greața. Dacă acest principe-cardinal are de gînd să vină la noi, să facă pe sfîntul Nicolae și să fie sărbătorit pe cheltuiala noastră, ca să îmbrobodească și mai mult poporul, apoi Doamne, ce-mi mai vine să înjur ! E drept că ei sînt stăpînii, și trebuie să-i lăsăm să se distreze liniștiți cu prostiile și cu alegoriile lor, atît de îndepărtate de viața reală și pline de

falsă strălucire. Dar faptul că toți artiștii și-au ridicat paharul în cinstea musafirului — îți venea să crăpi de ciudă ! Mulți dintre bărbații cărora li se strîmbase gura de atîtea înjurături și bombăneli la adresa împuțitei Spanii, au chiuit acum primii la ideea că vor dobîndi bani și faimă. Se poate înțelege și asta, aveau neveste care îi îmboldeau, fiecare se gîndea la avantaje oriunde le-ar găsi și de... fiecare om are slăbiciunile sale. Pînă și Joos, găluşca aceea asudată, a ridicat și el paharul peste pletele lui de capră ; cînd însă Jordaens, da, vă rog să mă credeți, Jordaens, a ridicat și el paharul cu vin spre cer — asta mi-a tăiat răsuflarea. El, ereticul care-și dădea ochii peste cap, ca peștele pe uscat, cînd vorbea de religia cea nouă și care-l ura pe Rubens cu o gelozie arzătoare, el voia să picteze porți cu cununi, zei și zeițe, cupidoni și îngerași goi cu trompete, el, el, așa că îți venea să cazi jos mort. Îmi lipseau pînă și cuvintele ca să spun ce simt !

Din fericire nu eram încă beat. Mi-am adunat mințile. Să-i fi dat una peste mutră ? Să strig tare că e un laș, un gunoi, un vierme, un trădător lacom de bani, un erou de bîlci ? Aș fi putut s-o fac, mă mînca limba. A doua zi mă închideau din nou la Süderburg. Dar zău că merita ! Însă nu am făcut nimic. Din milă față de ceilalți, fiindcă și ei așteptaseră mult și cu nerăbdare aceste trei zile ca să poată petrece o dată din plin. Știam că nici Dupont nu fusese de acord cu nevasta lui. Nu, nu aveam voie să le stric serbarea. De aceea m-am adresat minții mele :

— Stai ascunsă și poartă-te frumos ! Și dacă mă vezi nebun și beat, ai grijă și fă-mă să tac ! Și am tăcut.

Au început cu toții să facă propuneri — facem asta, face aia, noroc că nu s-a gîndit nimeni la mine și nici nu mi-a vorbit despre planul uriaș al lui Rubens. Nu s-au gîndit la mine. Cu tablourile mele mici — pline de bețivi și de bătăuși — m-au dat uitării. Bănuiau ei oare că eram un „calic" ?

Am mîncat, am băut şi am tăcut. Dar inima mi-era plină de mînie. Beam în cinstea mîniei mele. Dar m-am comportat normal, am cîntat din lăută, am cîntat din gură şi am dansat în jurul mesei. A fost o serbare adevărată. Ceea ce vrea să spună : a fost cu totul în afara vieţii reale.

După ce au trecut cele trei zile de sărbătoare, m-am odihnit alte trei zile. Apoi m-am dus şi am ciocănit la uşa lui Jordaens.

Cînd am ieşit de acolo, am observat că-mi uitasem bereta cu pană la el, dar inima îmi bătea iar uşurată. Probabil că nu a povestit nimănui, niciodată, ce i-am spus atunci.

După cum se vedea, primisem totuşi o lovitură grea. Nu mai puteai intra la „Rubin" sau sta de vorbă cu vreun pictor, fără să se pomenească de intrarea solemnă a acestui vestit principe-cardinal. Desenau cu cretă pe mese şi pe podea, ca să arate ce-şi imaginaseră. Arătau schiţe şi planuri, alergau dintr-un atelier în celălalt, chibzuiau, explicau, se certau şi se încălzeau într-una. Se duceau mereu la Rubens să ceară detalii şi informaţii. Burghezii distinşi erau bine primiţi în ateliere, toţi artiştii se lăudau, se îngîmfau şi făceau în taină tot felul de aranjamanete ca să capete cea mai bună, cea mai frumoasă şi cea mai scumpă comandă.

Eu m-am ascuns în vizuina mea, am stat departe de îmbulzeală, mi-am văzut de munca mea, de crîşmele şi speluncile mele. Acolo mai găseai oameni care nu făceau din inima lor o ascunzătoare pentru ucigaşi, erau grosolani, dar dintr-o bucată, ca un bulgăr bun de glie. Am stat şi eu mult în singurătatea lanurilor şi a pădurilor din cauza peisajelor mele, care îmi făceau din ce în ce mai multă bucurie, dar pe care nu reuşeam să le vînd. Eram iar intrat adînc în datorii şi puţinul meu avut era din nou vîndut la licitaţie.

— Măi băiete !, spunea înţeleptul Dupont, ia pictează cîteva interioare de cîrciumi şi scapi din toate capcanele şi de toate greutăţile ! Doar ţi se dă aur pe ele !

— Să se sufoce cu aurul lor ! Eu pictez peisaje. Ce-mi pasă, dacă îmi scot la vînzare calabalîcul,

nici măcar n-am ce vinde. Pe ce am eu, nu iau nici o jumate kil de prune !

— Dar ruşinea, Adriaen ! Nu aş vrea ca ruşinea să cadă asupra ta, căci ea va acoperi şi lumea pictorilor !

Nu ştiu cum s-a descurcat, dar într-o dimineaţă a urcat la mine, spunîndu-mi :

— Priveşte, am preluat toate datoriile tale. Dacă nu-mi plăteşti, îmi vor fi sechestrate lucrurile şi tot ce am mi se va vinde în piaţă.

Nu puteam să las să i se ia cămaşa acestui om bun şi sărman, care nu ştia nici el cum să facă faţă greutăţilor. M-am apucat din nou să pictez, zi de zi, interioare de cîrciumi ; Dupont ştia să le vîndă cu îndemînare şi curînd datoriile lui, sau mai bine zis ale mele, erau plătite.

Între timp am făcut datorii la un altul, doar aveam nevoie de băutură şi de tutun. Acum rachiul devenise din ce în ce mai mult băutura mea preferată. Stomacul meu nu mai suporta acele căldări pline de bere şi de vin. Dacă bei rachiu, nu-ţi trebuie mult ; el îţi dăruieşte un alt soi de fericire. Rachiul e scurt şi rece. Îţi dogoreşte sîngele, te linişteşte. Aşa simţeam eu. Şi are un efect mai puternic. Poţi lucra mai iute, dacă-l bei cu cumpătare. Of, cumpătarea asta ! Nenorocita asta de cumpătare ! Îmi interzice să beau mult : pînă aici şi nu mai departe ! Veşnicul paradis pe pămînt cu un măr interzis. Şi cine nu şi-ar face de cap măcar puţin. Mă lupt cu cumpătarea asta ca Iacob cu îngerul ; şi cine poate cîştiga împotriva unui înger ? Slăbiciunea noastră constă în căutarea fericirii. Of, fericirea după care năzuim cu toţii, ascetul la fel ca şi vînzătorul ambulant de scoici. Fiecare în felul său, unul într-un butoi — celălalt într-un palat.

Şi aşa au sosit peste Antwerpen blestematele sărbători de aprilie, în cinstea principelui-cardinal.

Eu am plecat cu sculele mele de pictură departe peste cîmpie, la Sint Jakob, la nişte ţărani spătoşi şi puţini la vorbă. Pe acolo nu se auzise, nici nu se pomenea ceva despre glorioasele serbări princiare. Cîmpia nesfîrşită se întindea în faţa ochilor

mei. Aveam cu mine o pipă, panourile mele și oameni simpli.
Ce să-ți mai dorești dacă, din cînd în cînd, îți mai poți încălzi inima cu altceva decît apă.
Am trăit în mijlocul țăranilor, mi-am tăiat părul lung ce-l purtasem „à la Van Dyck“, am locuit bineînțeles la cîrciuma din sat, am jucat cu ei cărți, am mers la liturghie, am făcut parte din breasla arcașilor, am jucat popice cu ei și am mîncat hrana lor sărăcăcioasă. N-am dus-o rău acolo, și am pictat multe peisaje și mici tablouri de gen. Trecuseră două luni după ce se terminase comedia din Antwerpen și, împotriva voinței mele, am părăsit cîrciuma de la Sint Jakob cu promisiunea că mă voi reîntoarce acolo. Nu m-am ținut de cuvînt. De ce ?
Uneori omul nu-și merită norocul.

Capitolul XIII

Cînd m-am înapoiat la Antwerpen, a început să-mi meargă prost. M-am îngrășat, aveam ochii înlăcrămați și încercănați. Semn rău. M-am uitat în oglindă și am fost foarte surprins. De rușine am închis ochii. Aveam abia treizeci de ani și eram cărunt, uzat și vlăguit. Deci m-am hotărît să-mi pun lipitori, să fac băi de muștar, să beau vermut și totuși nimic nu m-a ajutat.

— Renunță la rachiu și la tutun !, m-a sfătuit medicul.

— De ce nu-mi comanzi și sicriul !, i-am răspuns.

— Ai tu singur grijă de asta, a fost părerea lui.

Am devenit un om mai liniștit. Îmi plăcea să stau singur, să visez. Puteam să privesc ore întregi la flăcările din vatră, sau să stau și să mă uit la valurile crețe ale apei. Fugeam de prieteni, iar ei preferau să mă evite. Prea eram vorbit de rău după părerea lor. Nici nu mă mai osteneam să fiu îngrijit. Nu-mi mai păsa dacă nasurii de la vestă atîrnau neglijent, sau dacă îi și pierdusem, și nu-mi păsa dacă ghetele mele căscau botul ca să privească luna.

Dar cînd a venit din nou sorocul celor trei zile a sărbătorii mixandrelor, am știut să arăt ca un domn și mi-am îngrijit îmbrăcămintea.

Din cînd în cînd aveam musafiri din Olanda, cunoscuți de acolo, pe care îi plimbam prin Antwerpen și prin atelierele pictorilor, îmbrăcat în hainele mele cele bune. De fiecare dată plimbările

se încheiau cu cîte un chef mare la „Rubin" și artiștii flămînzi se străduiau din răsputeri să se întreacă la beție.

Au fost zile frumoase. Dar în cele din urmă tot singur îmi plăcea să rămîn și mă întorceam în vizuina mea.

— Prea devreme te-ai făcut filozof !, spuneau ei. Nu. Eram prea devreme matur. Fusesem prea înflăcărat, am trăit prea nestăpînit. În scurta mea viață trăisem cît șase. Fusesem o cascadă, nu un pîrîu. Acum mă puteam asemui cu un rîuleț, care caută liniște și pace.

Cred chiar că m-am lenevit. Așa ceva nu se mărturisește cu plăcere. Acum însă puteam sta la soare și să adorm cu sufletul liniștit.

Îmi tihnea și savuram din plin tot ce vedeam, fără să fiu neapărat obligat să beau. Am fost totdeauna prietenul viselor, le căutam în pipa mea, în bere, la femei și în artă. Ce straniu, parcă abia acum mă trezisem, abia acum vedeam ce se petrece în jurul meu, priveam și mi se părea că ceilalți visează cu toții un vis comun. Un vis pentru care se osteneau, se străduiau cu trup și suflet ca să dobîndească faimă, onoruri și bani, dar mai ales să-și afirme crezul. Cine gîndea altfel decît ei, plătea cu capul. Era un fel de viermuială de milioane de mici indivizi, care se mîncau între ei. Contemplam uneori oamenii, mă uitam la ei cum te uiți la pruncii din leagăn care zîmbesc sau se strîmbă în somn. Sînt lăsați să-și vadă de somn, se știe că visează doar. Mi se părea că despuiasem viața de prima ei pojghiță și acum vedeam totul mai clar, fără a fi însă în stare de a-i găsi o explicație. Aveam impresia că ieșisem din închisoare, că mă descătușasem, pe cînd ceilalți mai stăteau după gratii.

Eram fericit, hoinăream și rătăceam de unul singur prin cîmp și prin pădurile răcoroase, sau mă așezam într-o căruță a cărei cai fuseseră deshămați în împrejurimile orașului și desenam, beam și dormeam.

Cînd în drum întîlneam vreo femeie... putea să fie Isabela ; mă năpusteam spre ea ! dar vai, nu,

nu era ea, și eu tot mai speram s-o întîlnesc o dată. Uneori eram iarăși sărac ca Iov și bietul Dupont suspina din nou după chiria datorată. Apoi mă îmbogățeam din nou și îi cinsteam tot neamul cu carne de berbec și bere și petreceam iar serile prin toate cîrciumile.

Dar perioadele de furtună se subțiau acum în viața mea. Uneori începeam să pictez cu silă, dar cînd mă porneam, parcă îmi picura bucurie din degete !

Așa oscila cumpăna vieții mele, în sus și în jos.

Deodată s-a zvonit prin țară că Breda căzuse din nou în mîinile „calicilor" ! Zvonul a trecut ca un uragan peste acoperișurile caselor, ca un vîrtej peste toată țara.

Oamenii tremurau și se gîndeau că ereticii vor ocupa Antwerpenul mîine, erau chiar unii care-și pregăteau bocceaua și trăgeau obloanele.

Nu mai vedeai pe nimeni dispus să danseze, să cînte, sau să bea ! La Antwerpen toată lumea avea obrazul palid ; numai eu ședeam și beam și mîncam în brațele femeilor pierdute ; rîdeam ținîndu-mă de burtă cînd vedeam bărbații credincioși vechiului jurămînt. Mă culcam rîzînd și rîdeam cînd mîncam și beam.

Cine mă întreba: „Cum îți mai merge, Adriaen?", căpăta răspunsul : „Breda !"

Cu asta spuneam totul ! Cum de nu m-au tîrît atunci la închisoarea Süderburg — nu înțeleg nici azi.

Beția asta s-a menținut cîteva săptămîni. Dar „calicii" nu au venit, iar fluviul Schelde a rămas nebrăzdat de corăbiile lor.

Am recăzut în singurătatea mea, ca deodată să fiu smuls din ea de moartea lui Anneken. Tocmai începusem să pictez un peisaj mare, reprezentînd pescari pe fluviu pe înserat, cînd deodată m-am trezit cu Dupont care-mi spunea, încercînd să mă menajeze : „Astă noapte a murit nevasta lui Joos !"

— Așa, am spus, de parcă m-ar fi anunțat că plouă.

 Înțelept cum era, a plecat fără să facă comentarii

și m-a lăsat singur. Știam de mult că era suferindă ; mă gîndeam des la ea, nu însă la boala ei, pentru că nu o văzusem niciodată bolnavă.

Mi-a căzut pensula din mînă. Pasiunea mea atît de puternică, care mă purtase cu ea pe nesfîrșita Mare a dragostei, mi-a zvîcnit din nou în suflet. Am revăzut totul. Un vis ? Nu, nu a fost un vis. Căci ființa mea, gîndul meu, faptele mele au fost pătrunse de această dragoste. Pînă și încăpățînarea de a nu o mai revedea fusese o trăsătură frumoasă a dragostei ce i-o purtasem. Dragostea aceasta mai trăia și acum în mine, într-un mod ce părea cam straniu.

M-am îmbrăcat cu grijă, m-am dus la bărbier, ca să fiu impecabil. Nu am făcut niciodată o vizită oficială cuiva, nu am vizitat niciodată pe cineva din obligație. Cînd m-a văzut Joos, și-a pus pumnii păroși și groși la ochi și a început să jelească : s-a rezemat de mine și se cutremura de plîns. Puțea a rachiu și a vin muscat cu care se consola de obicei.

— Of !, a oftat — mă bucură că vii să consolezi pe prietenul tău nenorocit în jalea lui. Du-te sus, mai privește-o o dată, Adriaen. Uneori vorbea atît de mult de tine...

Da, așa mi-a spus, dar mințea ca să mă chinuie, plîngea și încerca să-mi povestească, cum murise.

— Nu mă duc cu tine, Adriaen, nu mai pot s-o privesc, mi se rupe inima. Te aștept aici jos, la scară.

Nici nu ar fi putut urca scara atît era de beat. Îmi venea să-i trag un picior pentru fățărnicia și boceala lui !

Era culcată în pat, slabă și palidă, scofîlcită și uscată de boală, ca o păpușică galbenă de ceară cu buze albe și cu unghii maronii. Părul era împletit în două cozi pe umerii ei căzuți. Mă gîndeam : oare în bucățica asta de om să fi zvîcnit un foc atît de mare ? Am făcut semnul crucii asupra ei. Fruntea ei netedă era rece, ca o cheie. Făcusem semnul crucii eu, care am iubit-o în pă-

cat. Nu se cădea. Am retras iute mîna. Am sărutat-o pe frunte ; mi se părea că am atins cu buzele o fîntînă adîncă, acoperită cu gheaţă. M-am dat înapoi tremurînd. Nici asta nu se cuvenea. Nimic nu se cuvenea — nici să plîng, nici să îngenunchiez. Priveam rămăşiţele pămînteşti ale acestui om încă tînăr, lacom să guste în grabă viaţa din plin, cu a ei suferinţă, cu a ei frică şi dor. Un om, din care eram şi eu o parte, cum fusese şi ea o parte din mine. Cum să ai gînduri frumoase şi înţelepte, cum ?...

— Haide, vino !, gemu Joos din josul scării. — Vino de alină-mi marea suferinţă !

Cînd am ajuns jos, mi-a oferit un pahar cu vin muscat.

— Bea, prietene, bea !...

I-am aruncat vinul în mutra umflată ca un burete şi am plecat.

Zile întregi am stat închis şi am pictat peisajul pe care-l începusem. Este tabloul cel mai frumos pe care l-am pictat vreodată !

Capitolul XIV

Şi-acum stau culcat, tremurînd, aici la azil. S-a terminat cu mine, o simt. Sînt încă tînăr, am numai treizeci şi doi de ani ! Aş fi putut să mai trăiesc încă treizeci şi doi, dacă aş fi fost mai cumpătat. Dar e bine şi aşa. De goleşti paharul acum, sau mai tîrziu, este la fel de amar. În afară de asta, mi-am trăit viaţa. Ce puteau să-mi mai aducă anii ? Acelaşi lucru, că doar totul rămîne la fel.

Nici unul dintre prieteni nu vine să mă vadă. Prea mi-am făcut de cap în ultimul an. Preferau să facă un ocol în drumul lor, decît să se întîlnească cu omul decăzut, pe jumătate beat şi prost îmbrăcat, ce devenise Adriaen ! Numai Dupont vine din două în două zile, să afle ce mai fac şi să mă consoleze în felul lui înţelept. Mi-aduce salutări de la Rubens ; o să vină şi el o dată, şi ceilalţi vor veni. Ştim noi despre ce e vorba. E frig însă, şi ninge, şi ar putea să răcească venind la mine. După cît se aude, s-a ivit şi ciuma în oraş. Călugăriţele care au grijă de mine îmi vorbesc despre „cer“ şi despre cununile de flori aurite pe care cei preafericiţi le vor purta acolo. Un călugăr carmelit a venit să mă spovedească. Am spus tot. Mă asculta de parcă i-aş fi spus : am golit cîndva un cuib de mierle. Mi-a spus simplu de tot : păcatele îţi sînt iertate. ABSOLVO TE !

Iar acum aştept să mi se închidă ochii. Poate că fusesem ceea ce trebuia să fiu. Poate că nu pu-

tem schimba nimic din firea noastră, chiar dacă sîntem sfinți, artiști sau arămari. Trebuie să ne conformăm destinului nostru, dar mai trebuie adăugat și un grăunte de voință proprie. La mine voința asta era cît un degetar plin, plutind pe un ocean. De cîte ori n-am naufragiat ! Dar Dumnezeu nu-mi poate reproșa un lucru : că l-aș fi plictisit prea des cu văicărelile despre dureri de dinți, lipsa de bani, sau alte deșertăciuni. L-am lăsat să se îndure de mine după voia lui.

Ca om sînt un ratat. În artă, însă, NU ! Și, în definitiv, opera este adevăratul rod al vieții. Deci tot am făcut eu cîte ceva...

Și acum să se facă liniște. Prea vorbim mult despre lucrurile acestea, pentru că nu știm nimic despre ele. Noi vedem, ca să zic așa — numai reflexul pomilor și caselor în apă. Apa se încrețește, face valuri, freamătă și noi credem că așa arată casele și pomii. Adevăratele case și pomii adevărați nu-i vedem niciodată. Numai dacă apa ar sta foarte liniștită, așa ca să poți scrie pe ea, am putea intui începutul unei idei, am putea ghici, poate, cum arată într-adevăr casele, pomii. Dar pentru asta trebuie să fie pace, inimile să fie cuprinse de liniște — fără valuri, fără vorbărie...

Cînd se apropie moartea, începe să se întindă liniștea. Ea crește acum în mine, o simt cum îmi cuprinde ființa, picătură cu picătură. Nu e ca rachiul sau tutunul ! Cu adevărat îți dă ceea ce rachiul și fumatul ți-au dat numai în închipuire. Am doar o singură dorință : să mă sting încet cu mîna Isabelei într-a mea...

POSTFAȚĂ: ADRIAEN BROUWER

Lucrarea de față fiind un roman în care un rol important îi revine și ficțiunii literare, am găsit nimerit să oferim cititorilor puținele date biografice ale lui Adriaen Brouwer, stabilite pe bază de documente, o selecție de reproduceri după tablourile pictorului și, totodată, o succintă caracterizare a operei acestui mare artist — revendicat și de flamanzi și de olandezi — operă înțeleasă la justa ei valoare abia în secolul nostru.

Adriaen Brouwer (Brauwer) s-a născut în Flandra, la Oudenaarde (Audenaarde), în apropiere de Antwerpen (Anvers), pe la 1605—1606 și a murit la Antwerpen în 1638. Tatăl, desenator de cartoane pentru tapiserii, moare sărac, pe cînd fiul său avea 16 ani și părăsise deja casa părintească, nu se știe unde. Plecase probabil la Antwerpen, unde ar fi putut cunoaște opera lui Peter Bruegel cel Bătrîn. În martie 1625 e semnalat la Amsterdam ; se pare că un timp a fost actor. Apoi se stabilește la Haarlem, intră în atelierul lui Frans Hals, deși nici un document nu-i probează ucenicia, în afară de opera sa ce înregistrează fericita influență a maestrului. Tradiția neverificată afirmă că Hals, mai în vîrstă cu 25 de ani, ar fi profitat de talentul tînărului său elev, vînzîndu-i tablourile sub semnătura sa, și că s-ar fi purtat brutal cu el, ceea ce l-a determinat pe Brouwer să fugă din atelier.

În 1631—32 revine la Antwerpen, e primit în ghildă și are chiar un elev, dar la 1633 e închis în fortăreața orașului, unde erau încarcerați, de obicei, rebelii politici. Este deținut timp de șapte sau opt luni, fie din cauza datoriilor (enorma sumă de 1600 guldeni), fie din cauza acuzației de spionaj în favoarea Olandei democrate și protestante. Se crede că Brouwer ar fi participat, la 1624—25, alături de olandezi, la luptele duse în jurul orașului Breda, asediat victorios de către spanioli — eveniment ilustrat de Velázquez în vestitul său tablou „Predarea cheilor orașului Breda" — supoziție întărită și de prezența, în inventarul bunurilor sale, făcut cu această ocazie, a 6 gravuri de Callot, reprezentînd lupta de la Breda, ceea ce ar explica, în parte, și arestarea sa. Chiar dacă participarea directă a pictorului la luptă nu a putut fi dovedită, se poate deduce, din viața și chiar din opera sa, aversiunea lui față de spaniolii care-i subjugaseră patria. În închisoare se împrietenește cu brutarul ei, pictorul Joos (Josse) van Craesbeeck, în casa căruia va locui cîteva luni, apoi se mută în locuința gravorului Paulus Pontius, care-l frecventa pe Rubens, unde moare brusc, în vîrstă numai de 32 de ani, după unii de ciumă, după alții „consumat de desfrîu" (Bullaert). E înmormîntat prin contribuție publică, în biseria carmeliților — „nu pentru virtuțile sale, ci pentru marea sa reputație cîștigată prin penel" (Bullaert). (Peste doi ani va muri și Rubens, în vîrstă de 63 de ani, și peste trei ani Van Dyck, în vîrstă de 42 de ani, singur Jordaens supraviețuind acestor corifei.)

Din cauza personajelor prezente în tablourile sale s-a crezut multă vreme că Brouwer ar fi trăit și el în marginea societății, ducînd o viață ticăloasă, plină de vicii. E adevărat că s-a dedat la abuz de tutun și alcool și că tot timpul a fost hărțuit de datorii — deși tablourile sale se vindeau destul de scump — dar e dificil să-l identificăm cu eroii pînzelor sale, chiar dacă-i frecventa. Van Dyck i-a făcut portretul înfățișîndu-l elegant, cu o prestanță puțin trufașă, poate idealizîndu-l în

maniera sa, iar Jan Lievens ni l-a arătat mai curînd melancolic. Desigur, nu ni-l putem închipui agreat de înalta societate, cum a fost cazul lui Rubens şi al lui Van Dyck. Stilul său de viaţă a fost de boemă intelectuală. Brouwer a fost un artist cultivat, membru al camerelor de retorică de la Haarlem şi Anvers. Inventarul pomenit mai sus menţionează şi opt cărţi, lucru rar pentru un pictor al timpului, pe lîngă... două pălării, trei căciuli, un guler (!), două manşete, şi 6 tablouri de Joos van Cleve, Momper şi Fouquier. Rubens şi Rembrandt l-au ţinut în mare stimă, primul cumpărîndu-i 17 tablouri, al doilea 8 şi o mapă cu desene. De altfel, Rubens, a cărui orientare şi mod de viaţă erau în antiteză cu ale artistului nostru, a intervenit pentru eliberarea lui din închisoare şi a depus ca martor-expert contra cópiilor după operele lui Brouwer, apărute încă de pe atunci pe piaţă.

Cronicarii timpului i-au „romanţat" viaţa : „un vesel tovarăş de petreceri" (Corneille de Bie) — „un băiat stricat" (Houbraken) — „Un Diogene cinic" (Joachim von Sandrart) iar biografii de mai tîrziu l-au văzut ca pe „un genial boem" (Schmidt Degener, 1908, care-l compară cu François Villon) sau ca pe „un comunist în felul lui care împărţea tuturor bunurile sale" (Wilhelm von Bode, 1924. Cu 40 de ani în urmă, Bode adusese contribuţii fundamentale asupra vieţii şi operei acestui artist atît de îndrăgit de el.) Brouwer a fost privit de obicei ca un geniu al tavernei, plin de haz, dar mai mult decît atît, el ilustrează primele exemple ale vieţii de „pictor blestemat". Lipsit de simţ practic, el nu s-a priceput să-şi fructifice talentul, dar nici nu a căutat să fie pe placul aristocraţiei şi burgheziei flamande, care nu au sesizat adevăratele dimensiuni ale artei lui Brouwer, socotindu-l pe acesta, ca şi pe Pieter Bruegel cel Bătrîn, un simplu umorist. De aici o melancolie a non-conformistului, căutîndu-şi salvarea, după cum observă Max J. Friedländer, în creaţie, (picta, de obicei, în taverne) care-i permitea expresia, liberă de orice constrîngere, a sen-

timentelor și gîndurilor sale cele mai intime, consolîndu-se, poate, cu aprecierea lui Rubens și a lui Rembrandt.

Viața sa aventuroasă și dezordonată a influențat, în mare măsură, înțelegerea și aprecierea corectă a operei sale, atît de scrupuloasă și organică. Dincolo de anecdotă și în ciuda realismului său brutal, dus uneori pînă la grotesc, tablourile sale sînt animate de un puternic suflu patetic, cu accente de profundă umanitate și de poezie a naturii.
Debutează cu subiecte religioase, sub influența directă a fantasticului lui Hieronymus Bosch, dar în curînd, lucru semnificativ, va renunța deliberat la orice tematică religioasă, mitologică sau istorică, pictînd tablouri de format redus (de la o șchioapă pînă sub jumătate de metru) inspirate exclusiv din viața țăranilor și a tavernelor.
Manualele îl califică pe Brouwer ca cel mai renumit pictor „de gen"; dar în pofida tematicii și a formatului minuscul al picturilor sale el nu e un „mic maestru". Brouwer a inovat pictura de gen de pînă la el, monopol al familiei Bruegel, eliminînd frecventele teme căldicele contemporane, erotice sau galante, cu scene populare truculente — adevărată pictură de moravuri și de caracter — pe care le ridică la o pictură a dramei omenești. Estetica lui e nu numai antiromanistă și antimanieristă dar și antiiezuită. Se știe că teoreticienii barocului catolic disprețuiau scena de gen, natura moartă și chiar peisajul, în numele „gustului mare" care recomanda „noblețea" subiectelor academice.
În tinerețe Brouwer fusese impresionat de opera lui Pieter Bruegel cel Bătrîn, dar compozițiile sale burlești nu au profunzimea de mai tîrziu, sînt dezordonate și pestriț colorate, deși le străbate încă de pe atunci, un ton grav. Contactul cu arta lui Frans Hals îl determină să renunțe la contrastul culorilor locale, în favoarea celor surde, fiind preocupat acum de clarobscur. De aici frecvența de mai tîrziu a unei singure culori, nuanțată cu subtilitate (verdele, albastrul sau violetul) în tonuri

de o remarcabilă distincție. Tehnica devine mai suplă, egalînd chiar magistrala dezinvoltură a lui Hals, iar psihologia personajelor mai ascuțită. Epoca cea mai fertilă datează după stabilirea la Antwerpen. Arta lui Rubens îl stimulează și ea. Compozițiile devin mai dinamice și mai dramatice, tușa mai alertă, coloritul (uneori redus la gri, maron, violet), mai sonor. Acum e vizibil că-și gîndește mai mult punerea în pagină, centrează scena după o schemă piramidală, dînd tablourilor o mai mare claritate și sobrietate plastică. Acest clasicism al formelor — mai pronunțat decît al romaniștilor, imitatori servili ai italienilor — conferă țăranilor din micile sale tablouri o structură monumentală, ca mai tîrziu, la Daumier. Dispare caricatura, figurile sînt portretizate. Femeile apar rar, fiind puțin atrăgătoare. Există însă o tensiune barocă în gestica și grimasele eroilor din scenele de sălbatică violență, cu atmosferă apăsătoare, cu chipuri răvășite de patimă, pînă la demoniac, sau încercate de o durere atroce, care transcende viziunea „terre à terre“, din *bambociadele* vremii. În tot secolul XVII nu vom găsi un alt pictor care să sugereze mai pătrunzător, într-un limbaj mai direct, vidul existenței cotidiene a țăranilor care, în alienarea lor, își caută evadarea în narcotice și în jocuri de cărți. Frații Le Nain pictau țăranii ca pe niște personaje de altare, animate de o înaltă înțelepciune, atît de departe de formula scenei de gen flamande, satirică și ironică pînă la cinism.

Brouwer nu pictează însă meticulos ceea ce percepția senzorială prinde din realitate. El nu e un descriptiv, amuzat de ambianța trivială, ca majoritatea imitatorilor săi (ca Craesbeeck, Teniers, Ryjckaert — la flamanzi ; Sorg, C. Saftleven, P. de Bloot, A. Both, Hemskerck — la olandezi), ci o interpretează prin amploarea spiritului său, cum observă Léo van Puyvelde. O dată e mușcător, o dată e afectuos și pasionat de aspectele cele mai umile și banale (scenele chirurgicale). Artistul nu-și teatralizează viziunea printr-o regie savantă și acuzată a luminii, ca în cazul lui Cara-

vaggio, ci își învăluie tablourile într-o armonie aurie, cu un colorit cald și plăcut, de o bogată finețe de nuanțe. Este adevărat că el a pictat și petreceri mai vesele, fără încăierări sîngeroase, dar ambianța e totdeauna dezolantă. În cîteva tablouri de o palmă, executate cu o mare delicatețe, ne-a înfățișat cîte un țăran singur, fie cîntînd, fie, copleșit de alcool, meditînd dezabuzat. Ele emană un acut sentiment de solitudine, rar întîlnit în epocă. Cu toate acestea, cum a observat Bode, în opera lui respiră o vivacitate aproape ca în bacanalele și bătăliile lui Rubens. Dacă chermesele lui Rubens debordează de vitalitate sănătoasă, scenele picarești ale lui Brouwer oscilează între satiră, dramă și nostalgie. La Teniers, imitatorul lui cel mai important, interpretarea e mult mai detașată, pictura sa temperată și idilică anunțînd arta burgheză a secolului XVIII, iar la Van Ostade, mai sentimentală.

Cine nu poate sesiza timidul și gingașul suflet al lui Brouwer, din cauza subiectelor sale drastice, îl va putea descoperi mai cu ușurință, ne spune Friedländer, în peisajele sale. Este meritul criticii moderne de a fi relevat marea poezie lirică din vreo duzină de peisaje, pictate, în majoritatea lor, în ultimii ani, care mărturisesc, mai mult decît celelalte tablouri, experiența sa amară de viață. Brouwer rupe cu tradiția, renunțînd în crearea spațiului la artificiul culiselor tritonale, tratînd peisajul în pur colorist. Figurile nu mai sînt un simplu „stafaj" ci integrate în ansamblul ecranului.

Rubens sintetizase vechea perspectivă liniară cu cea aeriană, într-o viziune decorativă, în care imaginea naturii rămăsese grandioasă și solidă. La bătrînețe, însă, parcă amintindu-și de magnificele peisaje ale fostului său coleg de breaslă, a sugerat spațiul accentuînd mijloacele pur picturale. În peisajele lui Brouwer, Hals e prezent în pensulație, mai liberă decît oricînd, artistul ajungînd la efecte preimpresioniste, asemenea lui Velázquez. Rubens sau Rembrandt.

 Peisajele sale timpurii, cu păstori și țărani, dato-

rită accentelor pleneriste, prefigurează pictura lui Constable, Corot, Daubigny și Fr. Millet. E peisajul zis „stare de suflet“ care nu se mai orientează atît după caracterul „obiectiv“ al naturii, cît după subiectivitatea artistului. În nocturne, peisajul lui Brouwer devine de-a dreptul vizionar. Apusul soarelui sau lumina sinistră a lunii estompează contururile, cerul e acoperit de nori sumbri, lumina lichefiată tremură, umbra e grea și plină de mister, avînd ceva amenințător. Tușa înfrigurată e încărcată de emoție, creînd o atmosferă dramatică de o profundă rezonanță poetică, unele fulgurații sînt mai mult decît romantice, cvasi-expresioniste, într-un colorit sobru, ruginiu și gri, ceea ce îl face pe Brouwer atît de modern.

Portrete

1. Van Dyck — *Adriaen Brouwer,* gravură de Schelte a Bolswert, după un desen executat pe la 1632/33 Berlin, Staatliche Museen.
2. Jan Lievens — *Adriaen Brouwer,* după 1635 ? desen în cretă neagră. Colecția F. Lugt, Maartensdijk.

Lucrări de Brouwer

3—4. *Studii de figuri,* desene cu reveniri cu pană și laviu, Berlin, Staatliche Museen.

5—6. *Capete de țărani,* gravuri de Brouwer, după desene (sau picturi ?) de Bruegel.

7. *La școală,* Gemäldegalerie Berlin-Dahlem.

8. *Ispitirea sf. Anton,* Gemäldegalerie Berlin-Dahlem.

9. *Țărani jucînd cărți într-o circiumă* (fragment), München, Alte Pinakothek.

10. *Încăierare la zaruri,* Dresda, Gemäldegalerie.

11. *Țărani chefuind într-o curte,* pe la 1631/32, Bruxelles, Musées royaux des Beaux-Arts.

12. *Operație la picior,* Frankfurt am Main, Städelsches Institut.

13. *Țărani fumînd și bînd la tavernă* (din ciclul „Simțurile" ?), München, Alte Pinakothek.

14. *Cioban pe cărare,* Gemäldegalerie, Berlin-Dahlem.

15. *Peisaj cu pădure și dune,* (fragment), (cu repictări străine, îndeosebi stafajul), Hamburg, Kunsthalle.

16. *Portret de țăran,* Haga, Mauritshuis.

17. *Fumătorii,* pe la 1636/37 (Fumătorul din centru — presupus autoportret. Figura din dreapta : pictorul Jan Davidsz de Heem ?), New York, Metropolitan Museum of Arts.

18. *Fumătorul,* după 1630 (presupus autoportret), Paris, Luvru.

19. *Operație la spinare,* Frankfurt am Main, Städelsches Institut.

20. *Jucătorii de cărți* (fragment), pe la 1625, Anvers, Musée des Beaux-Arts.

21. *Doftorie amară* (din ciclul „Simțurile"), Frankfurt am Main, Städelsches Institut.

22. *„Neplăcute îndatoriri părintești"* (din ciclul „Simțurile" ?), Dresda, Gemäldegalerie.

23. *Auzul* (din ciclul „Simțurile" ?), München, Alte Pinakothek.

24. *Cîrciumă* (lucrare terminată de Joos van Craesbeeck ?), Haarlem, Muzeul Frans Hals.

25. *Peisaj cu jucători de popice,* Gemäldegalerie Berlin-Dahlem.

26. *Luna răsărind la malul mării,* pe la 1635/37, Gemäldegalerie, Berlin-Dahlem.

27. *Portretul lui Jan de Dood,* Rotterdam, Muzeul Boymans—van Beuningen.

1. Van Dyck, *Adriaen Brouwer*, gravură după un desen

2. Jan Lievens, *Adriaen Brouwer,* desen

3-4. *Studii de figuri*, desene

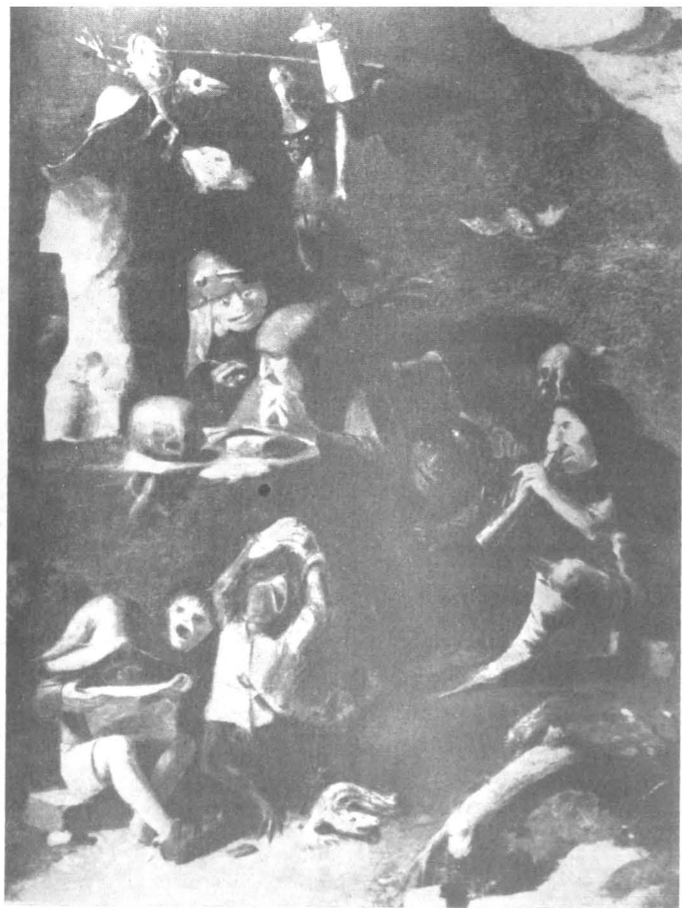

7. *La şcoală*

5-6. *Capete de ţărani* (gravuri de Brouwer, după Bruegel)

8. *Ispitirea sf. Anton*

9. *Țărani jucînd cărți într-o cîrciumă* (fragment)

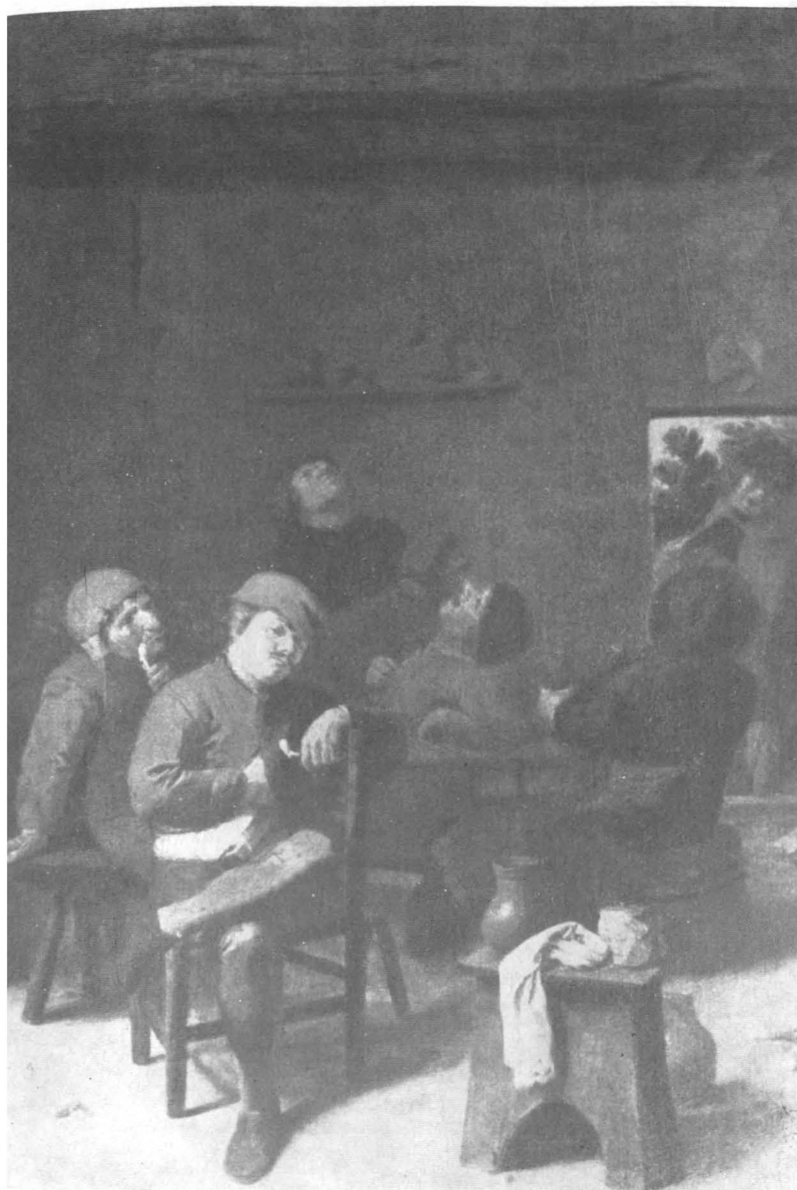
11. *Țărani chefuind într-o curte*

10. *Încăierare la zaruri*

12. *Operație la picior*

13. *Țărani fumînd și bînd la tavernă*

14. *Cioban pe cărare*
15. *Peisaj cu pădure și dune* (fragment)

16. *Portret de țăran*

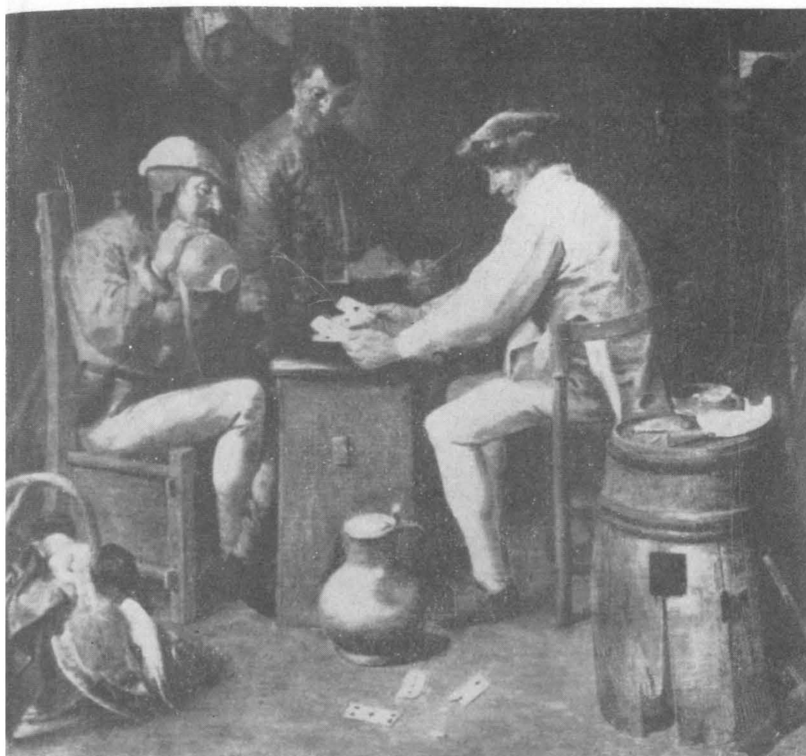
17. *Fumătorii*

18. *Fumătorul* (presupus autoportret)

19. *Operație la spinare*

20. *Jucătorii de cărți* (fragment)

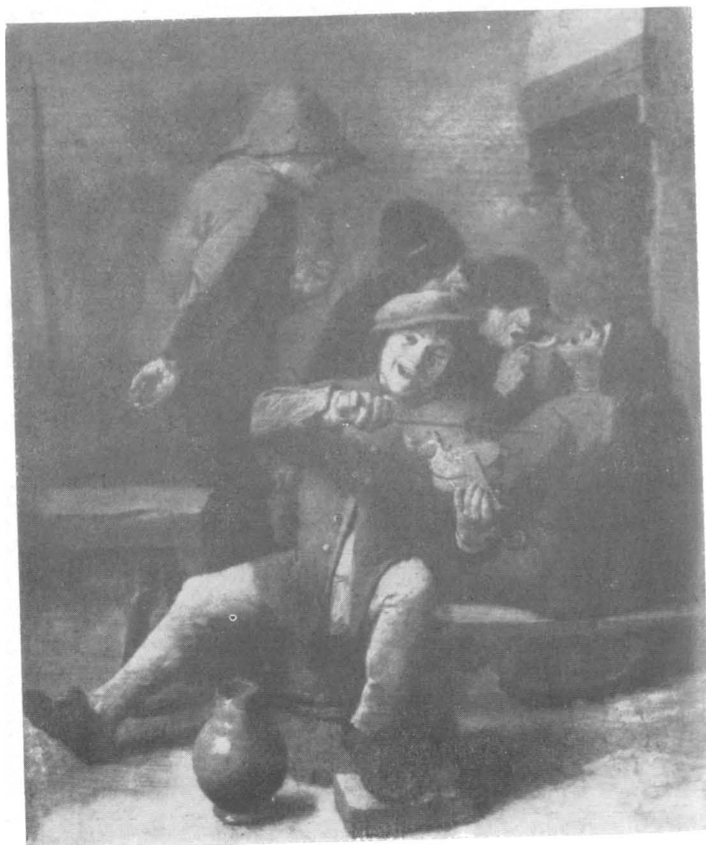

21. *Doftorie amară*

22. *„Neplăcute îndatoriri părintești"*

23. *Auzul*

24. *Cîrciumă* (terminată de Craesbeeck ?)

27. *Portretul lui Jan de Dood*

25. *Peisaj cu jucători de popice*
26. *Luna răsărind la malul mării*

CUPRINS

Redactor : GH. SZEKELY
Tehnoredactor: NIC. MIHĂILESCU

Apărut în 1972. Coli de tipar 6. planșe tipar înalt : 12. C.Z. pentru bibliotecile mari 7. C.Z. pentru bibliotecile mici 7.92

Întreprinderea poligrafică „Informația", str. Brezoianu nr. 23—25 comanda nr. 1460

Lei 7

Biblioteca de artă

64

Biografii. Memorii. Eseuri.

viața pasionată a lui adriaen brouwer

„Adriaen Brouwer (1605/1606 – 1638)... cel care prea multă vreme fusese considerat doar unul din «micii maeștri» ai scenelor de gen hazlii, atît de numeroși în Nord,... ni se revelează astăzi drept un pictor genial, pasionat și profund, perfect conștient de valoarea sa, stăpîn pe mijloacele sale de expresie..."

Robert Genaille

Felix Timmermans (1886 – 1947) este unul din cei mai populari scriitori belgieni, puternic impregnat de istoria, cultura și arta Țărilor de Jos. În romanul de față Timmermans realizează o adevărată performanță, reușind să reconstituie — din puținele date existente — imaginea veridică a unui mare artist.